

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**EŞLERİN BİRBİRİNE PSİKOLOJİK ŞİDDET UYGULAMASININ
İSLÂM HUKUKUNDAKİ YERİ
(T.C. MEVZUATINDAKİ ŞİDDET ALGISI AÇISINDAN BİR
İNCELEME)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ELİF SÜMEYYE TUNA

**TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. MEHMET ALİ YARGI**

ÇANAKKALE – 2024

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**EŞLERİN BİRBİRİNE PSİKOLOJİK ŞİDDET UYGULAMASININ İSLÂM
HUKUKUNDAKİ YERİ
(T.C. MEVZUATINDAKİ ŞİDDET ALGISI AÇISINDAN BİR İNCELEME)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ELİF SÜMEYYE TUNA

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. MEHMET ALİ YARGI

ÇANAKKALE – 2024

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Elif Sümeyye TUNA tarafından Prof. Dr. Mehmet Ali YARGI yönetiminde hazırlanan ve **30/01/2024** tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “**Eşlerin Birbirine Psikolojik Şiddet Uygulamasının İslâm Hukukundaki Yeri (T.C. Mevzuatındaki Şiddet Algısı Açısından Bir İnceleme)**” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı**’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Mehmet Ali YARGI

(Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Murat BEYAZTAŞ

Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz FİDAN

İmza

.....

.....

.....

Tez No : 10607941

Tez Savunma Tarihi : 30/01/2024

.....
Prof. Dr. Ahmet Evren ERGİNAL

Enstitü Müdürü

/ /2024

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Elif Sümeyye TUNA

30/01/2024

TEŞEKKÜR

Bu tezin gerçekleŐtirilmesinde, çalıŐmam boyunca benden bir an olsun yardımlarını esirgemeyen saygı değer danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Ali YARGI'ya, bana İslâm hukukunu, insana ve topluma hayat veren yönleriyle her daim anlatan ve sevdiren kıymetli babam Dr. Hasan ÇINAR'a, duaları ve teşvikleriyle her zaman yanımda olan kıymetli annem Belgin ÇINAR'a, canım kardeŐlerime, hayatıma anlam ve sevgi katan biricik emanetlerimiz Merve TUNA ve Ahmet TUNA'ya, çalıŐmam süresince tüm zorlukları benimle göğüsleyen ve her zaman destekleyen kıymetli eŐim Dr. Murat ağrı TUNA'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım."

Elif Sümeyye TUNA
anakkale, Ocak 2024

ÖZET

EŞLERİN BİRBİRİNE PSİKOLOJİK ŞİDDET UYGULAMASININ İSLÂM HUKUKUNDAKİ YERİ (T.C. MEVZUATINDAKİ ŞİDDET ALGISI AÇISINDAN BİR İNCELEME)

Elif Sümeyye TUNA

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Mehmet Ali YARGI

30/01/2024, 90

Tezde T.C. mevzuatındaki şiddet algısı göz önünde bulundurularak eşlerin birbirine psikolojik şiddet uygulamasının İslâm hukukundaki yeri incelenmiştir. Tezimiz giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın amacı, konusu, önemi ve yöntem hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde hangi davranışların eşler arasında şiddet sayılabileceğine ilişkin Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ve T.C. mevzuatındaki mevcut algı tespit edilmeye psikolojik şiddet sayılabilecek davranışlar belirlenmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümde öncelikle İslâm hukukunda eşlerin birbirleri ile olan ilişkilerinde temel ilkeler ele alınmış, mevzuata göre psikolojik şiddet sayılabilecek davranışlar İslâm hukukunun usul ve kaideleri göz önünde bulundurularak incelenmiş ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Mevzuatta yer almamakla birlikte İslâm hukukuna göre haksız muamele veya psikolojik şiddet içerebilecek davranışlar da bu bölümde ele alınmıştır. Dördüncü bölümde İslâm hukukuna göre eşler arası şiddeti önlemede izlenecek hukukî yöntem incelenmiştir. Sonuç olarak eşler arası şiddetin önlenmesinde kavramların önemi ve davranışın şiddet içerip içermediğinin doğru şekilde değerlendirilmesinin önemli olduğu tespit edilmiştir. Bir davranışın hukukî açıdan şiddet içerdiğinin tanımlanması sonucunda izlenecek yol; şiddetin önlenmesi, ailelerin korunması ve devamlılığı açısından oldukça önemlidir. İslâm hukukunun eşler arası şiddeti önleme konusundaki hukuksal yönteminin günümüzdeki birçok problemi çözebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Medeni Kanun, Kadını Koruma, Aile, Şiddet, Psikolojik Şiddet, İslâm Hukuku

ABSTRACT

THE PLACE OF PSYCHOLOGICAL VIOLENCE BETWEEN SPOUSES IN ISLAMIC LAW (AN ANALYSIS IN TERMS OF THE PERCEPTION OF VIOLENCE IN THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF TURKEY)

Elif Sümeyye TUNA

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Master of Science Thesis in Islamic Law

Supervisor: Prof. Dr. Mehmet Ali YARGI

01/30/2024, 90

This thesis explores the position of psychological violence between spouses in Islamic law, considering the perception of violence in Turkish legislation. The study comprises five chapters, including the introduction and the final chapter. The first chapter provides an overview of the research's purpose, subject, importance, and methodology. The second chapter attempts to determine behaviors considered as violence between spouses according to international conventions and the legislation of the Republic of Turkey, focusing on identifying psychological violence. The third chapter delves into the basic principles of Islamic law in spousal treatment, examining and interpreting behaviors deemed psychological violence by legislation while considering Islamic law's procedures and principles. Additionally, this section discusses behaviors, not covered by legislation, that may involve unfair treatment or psychological violence according to Islamic law. In the fourth chapter, the legal approach to prevent spousal violence in Islamic law is also examined. In conclusion, the study emphasizes the significance of concepts and accurate behavior evaluation in preventing spousal violence. The legal methodology in Islamic law holds the potential to address contemporary challenges, contributing to the prevention, protection, and continuity of families.

Keywords: Civil Law, Protection of Women, Family, Violence, Psychological Violence, Islamic Law

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK BEYAN.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	xi

BİRİNCİ BÖLÜM GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı.....	2
1.2. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları.....	3

İKİNCİ BÖLÜM

ŞİDDETİN TANIMI VE EŞLERİN BİRBİRİNE ŞİDDET UYGULAMASININ MEVZUATTAKİ YERİ	6
---	---

2.1. Şiddetin Tanımı.....	7
2.2. “Aile İçi Şiddet” ve “Eşler Arası Şiddet” Kavramları.....	8
2.3. Uluslararası Sözleşmeler ve Ulusal Mevzuatta Eşler Arası Şiddet.....	10
2.3.1. Fiziksel Şiddet	16
2.3.2. Cinsel Şiddet.....	17
2.3.3. Ekonomik Şiddet	18
2.3.4. Psikolojik Şiddet	19

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EŞLERİN BİRBİRİNE PSİKOLOJİK ŞİDDET UYGULAMASININ İSLÂM HUKUKUNDAKİ YERİ 22

3.1. İslâm Hukukunda Eşlerin Birbirine Muamelesinde Temel İlkeler.....	22
3.2. Mevzuat Açısından Eşin Psikolojik Şiddeti Sayılabilecek Davranışların İslâm Hukukuna Göre Değerlendirilmesi.....	27
3.2.1. Eşi İhmal Etme.....	27
3.2.2. Eşi Terk Etme.....	31
Özel Bir Terk Etme Şekli Olan İlâ Yapma.....	33
3.2.3. Eşe Kötü Söz Söyleme.....	34
3.2.4. Eşe İffetsizlik İsnad Etme.....	36
3.2.5. Eşe Sadâkatsizlik Yapma.....	39
3.2.6. Aile Mahremiyetini İfşa Etme.....	42
3.2.7. Eşi İtaat Etmeye Zorlama.....	43
3.2.8. Eşin Akrabalarını Ziyaretine İzin Vermeme.....	48
3.2.9. Eşi Akrabalarla İskân Etmeye Zorlama.....	49
3.2.10. Kocanın Hanımını Sünnete Aykırı Şekilde Boşaması.....	50
3.2.11. İddet Süresi İçinde Psikolojik Şiddet Uygulama.....	52
İddet Süresi İçerisinde Eşi Evden Çıkarma/Eve Almama.....	54
Kadının İzni Olmadan Odasına/Evine Girme.....	55
Kocanın Evliliğe Dönüş Kararını Eşine Bildirmemesi veya Eşinin İnkâr Etmesi.....	55
3.2.12. Ölüm Hastasının Eşini Boşaması	56

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İSLÂM HUKUKUNA GÖRE EŞİN PSİKOLOJİK ŞİDDETİNİ ÖNLEMEDE İZLENECEK ADIMLAR 59

4.1. Eşlerin Bilinçlenmesi.....	59
4.2. Aile İçerisinde Sorunların Çözölmeye Çalışılması.....	60
4.3. Aile Büyüklerine Başvurma.....	61

4.4. Mahkemeye Başvurma.....	62
4.4.1. Terk Sebebiyle Mahkemeye Başvurma.....	64
4.4.2. Kötü Söz Söyleme Sebebiyle Mahkemeye Başvurma.....	67
4.4.3. İffetsizlik İsnadı Sebebiyle Mahkemeye Başvurma.....	68
4.4.4. Nafaka Temininin İhmal Edilmesi Sebebiyle Mahkemeye Başvurma...	69
4.4.5. Kötü Muâmele ve Geçimsizlik Sebebiyle Mahkemeye Başvurma.....	70
4.4.6. Hakem Tayin Edilmesi.....	72
4.4.7. Boşama veya Muhâlea Teklif Edilmesi.....	75
4.5. Evliliğin Sona Erdirilmesi.....	75
BEŞİNCİ BÖLÜM	
SONUÇ	
KAYNAKÇA.....	82

KISALTMALAR

AKDK	Ailenin Korunmasına Dair Kanun
a.s.	Aleyhisselam
BM	Birleşmiş Milletler
Bk.	Bakınız
CEDAW	Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
HUAK	Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu
İstanbul Sözleşmesi	Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi
md.	Madde
sav.	Sallallahu aleyhi ve sellem
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TBK	Türk Borçlar Hukuku
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TCK	Türk Ceza Kanunu
TMK	Türk Medeni Kanunu
v.	Vefatı

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Aile toplumun temeli ve vazgeçilmez unsurudur. Toplumlar varlıklarını devam ettirmek için aileyi ayakta tutacak hukukî normlar oluşturmuşlardır. Toplumlarda görülen ahlaki yozlaşma öncelikle ailelerde başlar. Bu anlamda ailelerin güçlendirilmesi gerekir. İnsan sevgi, huzur, güven gibi en temel ihtiyaçlarını aile ortamında karşılar. Aile üyelerinin bu ortamın sağlanması konusunda üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi gerekir.

İslâm'ın aile kurumuna verdiği önemi, Kur'ân'da ve Sünnette yer alan pek çok hüküm ve tavsiyeler bize göstermektedir. Evlilikte kefâet (denklik) ve evlenirken karşılıklı rızanın olması gibi konular incelendiğinde, evliliğin devamlılığını sağlama konusunda ve eşlerin birbirine karşı muamelelerinde ortaya çıkabilecek herhangi bir pürüzün daha ilk adımda engellenmeye çalışıldığı görülür. Eşler arasında mâ'rufun yani iyilikle muamelenin gözetilmesi, eşlerin sorumlulukları bağlamında temel ilkelerden biri olarak kabul edilir. Buna rağmen eşlerin birbiriyle huzur bulduğu yuva ortamı her zaman sağlanamamaktadır. Eşler arasında çeşitli anlaşmazlıklar ve bazı problemler ortaya çıkabilmektedir. Bu durum eşlerin birbirine şiddet uygulamasına yol açabilmektedir.

Şiddet, kişinin fiziksel ve psikolojik sağlığını tehdit eden bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Güçlüden zayıfa yöneltilen baskı, kuvvet kullanımı veya karşı tarafı herhangi bir şekilde tahakküm altına almak olarak kendini gösterebilmektedir. Bazı durumlarda bedensel bütünlük zarar görürken bazı durumlarda ruh sağlığı zarar görür. Bu durumda aslında somut olmayan bir baskı söz konusu olabilmektedir. Kur'ân zarar veren kimsenin (öncelikle) kendi nefesine zulmettiğini (el-Bakara 2/231) haber vermektedir. Bu ifade tek taraflı bir zararın söz konusu olmadığını gösterir. Böylelikle şiddetin önlenmesi konusunda atılacak adımların, şiddete uğrayan mağdur ile birlikte şiddet uygulayanı da zarardan koruyacağı düşünülebilir. Toplumun öncülerinin ve karar mercilerinin ancak bu şekildeki bütüncül bir yaklaşımla kalıcı ve kuşatıcı çözümlere adım atabileceği anlaşılmaktadır.

Günümüzde şiddet kavramı, üzerinde çokça konuşulan ve kapsamı giderek daha da genişleyen bir hâl alırken; öte yandan her türlü şiddetle mücadele konusunda da çalışmaların arttığı görülmektedir. Bu bağlamda şiddetle mücadele konusunda uluslararası, bölgesel ve

ulusal düzeylerde birçok mekanizma geliştirilmiştir. Uluslararası sözleşmeler, ulusal mevzuat hükümleri, kurumlar, sivil toplum kuruluşları (STK) gibi unsurlar şiddetin önlenmesi konusunda faaliyet göstermekte; bunun yanı sıra yasalarda şiddete yönelik yaptırımlar öngörülmekte ve böylelikle şiddetin önlenmesi amaçlanmaktadır. Fakat günümüz istatistiklerine bakıldığında bu mekanizmaların sanılanın aksine şiddeti engelleyemediğini, hatta bu mekanizmaların varlığına rağmen şiddet vakalarının arttığı görülür. Aile içi şiddetin artması eşlerin mağduriyetine, ailelerin dağılmasına sebebiyet vermektedir. Bu sebeplerle öncelikle uygulamalarda baz alınan mevzuattaki eksikliklerin neler olduğu ortaya koyulmalı ve bu düzenlemelerin tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Eşlerin birbirine iyi davranmaları ve birbirlerinin haklarını gözetmeleri gerektiğini emreden İslâm hukukunda, eşler arasında gerçekleşebilecek şiddet ile ilgili birçok düzenleme bulunmaktadır. Toplumda ise bu hükümlerde kadınların mağdur edildiği ve kadına şiddetin hoş görüldüğüne yönelik bir algının bulunuyor oluşu, bu konunun günümüzdeki şiddet algısı açısından ele alınıp incelenmesine ihtiyaç bulunduğunu göstermektedir. Mevzuatta geçtiği haliyle şiddet, her türlü fiziksel, cinsel, ekonomik ve psikolojik şiddeti kapsamaktadır. Psikolojik şiddet, temelde duygusal yıpranmaya sebebiyet vermesi nedeniyle diğer şiddet türleriyle de bağlantılıdır. Bu konunun İslâm hukuku açısından incelenip değerlendirilmesi, boşanırken dahi iyilikle muamelenin tavsiye edildiği âyetler göz önünde bulundurulduğunda, Müslümanlar açısından oldukça önem arz etmektedir.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Tezde eşlerin birbirine psikolojik şiddet uygulamasının İslâm hukukundaki yeri ele alınacaktır. Konu ele alınırken Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) mevzuatının şiddet saydığı hususlar göz önünde bulundurularak, mevzuatta eşler arasında psikolojik şiddet sayılan davranışlara İslâm hukukunda nasıl yaklaşıldığı incelenecektir. Mevzuatta açıkça yer almamakla birlikte ondaki bakış açısına göre psikolojik şiddet sayılıp sayılmayacağı tartışılabilir olan ve İslâm hukukunda yer alan davranışlara da değinilecektir. İslâm hukuk sisteminde boşanma sürecinde psikolojik şiddet içerebileceği düşünülen ve hukukî

düzenlemeler getirilen konular incelenecektir. Son olarak eşlerin birbirine yönelik şiddetini önlemede izlenecek hukukî yöntem değerlendirilecektir.

Tezin amacı günümüzde çokça tartışılan eşler arası şiddet meselesinde İslâm hukukunun tavrına yönelik doğru bilgileri tespit edip yanlış algıların önüne geçmek, eşler arasındaki şiddetin azalmasına ve bu konuda mevzuatta mevcut durumu iyileştirici düzenlemeler yapılmasına katkıda bulunmaktır.

Şüphesiz İslâm aile hukukuna dair çok sayıda çalışma yapılmış, eserler yazılmıştır. Boşanma hükümleri de müstakil çalışmalara konu olmuştur. Yakın dönemde de “şiddet” konulu akademik çalışmaların arttığı görülmektedir. Farklı disiplinlerde aile içi şiddet konusunda çok sayıda nitel ve nicel araştırmalar yapılmaktadır. İslâm hukuku alanında “eşler arası şiddet” konusunda fıkıh kitapları incelendiğinde, aile hukuku konusu kapsamı altında eşlerin birbirlerine karşı sorumlulukları, eşler arası huzuru tesis eden/eşlerin birbirine yönelik zarar verici tutumunu önlemeye yönelik tavsiye edilen davranışlar ve zarar gören (şiddete uğrayan) eşlerin hangi yollarla korunabileceklerinin belirtildiği görülür. Güncel akademik çalışmalar incelendiğinde “eşler arası şiddet” konusunda şiddet türlerini genel olarak ele alan birtakım çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Fakat İslâm hukuku alanında spesifik olarak eşler arası psikolojik şiddet konulu bir çalışma yapıldığını tespit edemedik. İslâm hukukunda eşlerin birbirine yönelik psikolojik şiddetini önleyici hükümler ve tavsiyeler, diğer şiddet türlerinin de ortaya çıkmasına engel olabilecek niteliktedir. Bu sebeple şiddetin önlenmesi ve şiddet mağdurunun korunması konusunda İslâm hukukunun yaklaşımı ayrıntılı olarak tespit edilip değerlendirilmelidir.

1.2. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları

Öncelikle T.C. mevzuatında eşler arasında şiddet sayılan davranışlar tespit edilecek ve mevzuatta nasıl bir şiddet algısının bulunduğu nitel araştırma yöntemi ile belirlenmeye çalışılacaktır. Temelde tüm şiddet türleriyle bağlantılı bulunan psikolojik şiddet konusunda ise daha ayrıntılı bir inceleme yapılacaktır. Ardından mevzuatta psikolojik şiddet olarak algılanan davranışların kapsamına giren hususlara İslâm hukukçularının yaklaşımları ve ne gibi hükümler benimsedikleri tespit edilecektir. Bu hükümler tespit edilirken Kur’ân, sünnet, sahabe uygulamaları ve diğer deliller göz önünde bulundurulacak, İslâm hukukçularının bu

delilleri nasıl anlayıp değerlendirdikleri incelenecektir. Elde edilen bilgi ve bulgular ışığında şiddet sayılıp sayılmayacak davranışlar İslâm hukukunun kendi yöntemi (fıkıh usûlü) ve kuralları doğrultusunda değerlendirilmeye ve yorumlanmaya çalışılacaktır. Tezimizde Hanefî mezhebinin görüşleri temel alınarak inceleme yapılacaktır. Bununla birlikte diğer mezheplerin görüşlerinden gerekli görüldükçe yararlanılacaktır.

Tezimizin mevzuat ile ilgili kısmında Anayasa, Türk Medeni Kanunu (TMK), Türk Ceza Kanunu (TCK), Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme (CEDAW), Ailenin Korunmasına Dair 4320 sayılı Kanun (AKDK), Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi), Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair 6284 sayılı Kanun'dan faydalanılacaktır. Şiddet ile ilgili yapılan güncel çalışmalardan, Mücahit Gültekin ve Meryem Şahin'in *Türkiye'de ve Dünyada Kadına Şiddet*, Mustafa Artuç'un *Pratik Türk Ceza Kanunu*, Bilge Öztan'ın *Medenî Hukukun Temel Kavramları*, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan, *Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet El Kitabı*, Celalettin Vatandaş'ın *Aile ve Şiddet Türkiye'de Eşler Arası Şiddet* isimli eserlerinden istifade edilecektir.

Çalışmamızda Hanefî Mezhebinin temel fûrû eserlerinden Serâhsî'nin (v. 483) *el-Mebsût*, Kâsânî'nin (v. 587) *Bedâiu's-sanâi fî tertîbi's-şerâi* ve Mevsîlî'nin (v. 683) *el-İhtiyâr li ta'lîl'l-Muhtâr* adlı eserlerinden faydalanılacaktır. Şâfiîlerden Nevevî'nin (v. 676) *Minhâcu't-tâlibîn ve 'umdetu'l-muttakin fi'l-fikh* ve Şirbinî'nin (v. 977) *Muğni'l Muhtâc* adlı eserinden, Mâlikîlerden İbn Rüşd'ün (v. 520) *Bidâyetu'l-Müctehid ve Nihayetu'l-Muktesid* adlı eserinden, Hanbelîlerden İbn Kudâme'nin (v. 620) *el-Muğni* ve Buhûtî'nin (v.1051) *Keşşâfu'l-Kinâ'an Metni'l-İknâ'* adlı eserlerinden faydalanılacaktır.

Yakın dönem eserlerinden Ömer Nasûhi Bilmen'in (v. 1971) *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, Muhammed Kadri Paşa'nın (v. 1888) *İslam Aile ve Miras Hukuku*, Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd'in (v. 1973) *el-Ahvâlu's-şahsiyye fî's-şerâti'l-İslâmiyye*, Talip Türcan editörlüğünde hazırlanmış olan *İslam Hukuku*, İbrahim Acar'ın *İslam Aile Hukuku*, Esad Muhammed Sâid es-Sağircî'nin *el-Fıkhu'l-Hanefiyyu ve Edilletuhû*, Küveyt Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığı'nın yayınlamış olduğu *el-Mevsûatu'l-*

Fikhiyye adlı eserlerinden istifade edilecektir. Çalışma konusuyla ilgili olarak ulaşılabilen makale ve tezlerden de yararlanılacaktır.

Tezimiz giriş ve sonuç bölümleri ile birlikte toplamda beş bölümden oluşmaktadır. Girişten sonraki ilk bölümde şiddetin tanımı ile eşlerin birbirine şiddet uygulamasının mevzuattaki yeri incelenecektir. Elde edilen bilgiler ve mevzuattaki şiddet algısı kapsamında eşlerin birbirine psikolojik şiddet uygulamasının İslâm hukukundaki yeri ele alınacaktır. Son bölümde İslâm hukukuna göre eşin psikolojik şiddetini önlemede izlenecek adımlar incelenecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞİDDETİN TANIMI VE EŞLERİN BİRBİRİNE ŞİDDET UYGULAMASININ MEVZUATTAKİ YERİ

Şiddet, hukukî olarak önlem almayı gerektiren toplumsal bir sorundur. Şiddetin aile içerisindeki varlığı huzur, merhamet ve şefkatin kaynağı olarak görülen aile kurumuna zarar verici niteliktedir. Aile kavramının şiddet kavramı ile birlikte ele alınması dahi ailenin varlığına olan güven duygusunu zedeleyebilmektedir. Bununla birlikte elimizdeki veriler geçmişten günümüze devam ettiği görülen “aile içi şiddet” sorununu, toplumsal bir gerçeklik olarak kabul etmeyi gerekli kılmaktadır.¹

Yakın döneme kadar aile içi kadına yönelik şiddetin yasalarla da desteklenebildiği görülmektedir. Romalı erkeklerin eşlerini dövme ve boşama haklarının olduğu, bununla birlikte zina, sarhoşluk gibi sebeplerle öldürebilecekleri belirtilmektedir. 1700’lü yıllarda İngiltere’de erkeklerin yanlış yola saptığını düşündükleri eşlerine fiziksel ceza uygulamaları meşru görülmekte, ABD’de Pensilvanya eyaletinde geçerli olan bir kanunda gece 22:00’den sonra ve Pazar günleri hariç, erkeklere verilen eşlerini dövme hakkının 1970 yılına kadar geçerli olduğu belirtilmektedir. Dünya çapında 1970’li yıllarla beraber kadına yönelik şiddet konusunda duyarlılığın geliştiği, ilerleyen yıllar içerisinde de şiddet kavramının yasal düzenlemelere konu olduğu, aile içerisinde görülebilen şiddetin engellenmeye çalışıldığı görülmektedir.² İslâm hukukunda ise şiddetin önlenmesi konularında yapılan düzenlemelerin tarihi çok daha geçmişe dayanır. Öğretide, toplumda varolagelen kadınlarla ilgili temel problemlerin çözüldüğü, kadınların haklarının verildiği, kanun önünde insan olması yönüyle kadın ve erkek arasında eşitliği sağlayıcı hükümler koyarak kadına yönelik haksızlığın önlenmeye çalışıldığı, yüzyıllar öncesinde getirilen hukuk sisteminde görülmektedir.³

Günümüzde Uluslararası sözleşmeler ve bu sözleşmeler çerçevesinde hazırlanan ulusal mevzuat hükümleri eşler arası şiddet konusunu ele almaktadır. Eşler arası şiddet konusu bağlamında İslâm hukukunun yaklaşımını incelemeye geçmeden önce bu bölümde,

¹ Huriye Martı, Şiddet ve Zihniyet (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022), 19.

² Serdar Kenan Gül, “Giriş: Aile İçi Şiddet ve Polis”, Aile İçi Şiddet ve Polis, ed. Serdar Kenan Gül (Ankara: Polis Akademisi Yayınları, 2013), 18.

³ Nazife Gürhan, “Toplumsal Cinsiyet ve din”, *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 4 (2010), 70.

şiddet ile ilgili tanımlar, mevzuattaki düzenlemeler ve şiddet olarak görülen davranışlar tespit edilecektir.

2.1. Şiddetin Tanımı

Şiddet kelimesi Arapçadan dilimize geçmiş olup, Arap ve Türk dillerinde yakın anlamlarda kullanılmaktadır. Sözlükte şiddet kelimesi, sertlik, hız, karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma, kaba güç, duygu ve düşüncede aşırılık gibi anlamlara gelmektedir.⁴ Günümüzde başkasına kaba kuvvet kullanma anlamında Türkçede kullanılan şiddet kelimesiyle eş anlamlı olarak Arapçada “*unf*” kelimesi kullanılır. *Unf*, yumuşaklığın zıddı olarak cebir ve zor kullanmayı ifade etmektedir. Kınamak, hakaret etmek ve tehdit etmek gibi anlamlarda da kullanılmaktadır.⁵ Şiddet kişinin karşı tarafa güç ve baskı uygulayarak istemediği bir şeyi yapmaya zorlaması, acı vermesi, bedensel bütünlüğüne zarar vermesi gibi durumlara işaret etmektedir.

Şiddet kelimesi çoğu zaman saldırganlıkla aynı anlamda kullanılır. Fakat kavramlar incelendiğinde aralarında önemli bir fark olduğu görülür. *Şiddet* davranış biçimine işaret etmekte iken, *saldırganlık* şiddeti uygulamaya niyetli ruh halini tasvir etmektedir. Birine bilerek zarar vermek saldırganlık olarak yorumlanmakta fakat istemeyerek zarar vermek aynı şekilde adlandırılmamaktadır. *Şiddet* ise temelinde saldırganlık barındıran bir davranış biçimidir.⁶ Buna bağlı olarak her ne kadar şiddet söz konusu olduğunda zarar vermeye niyetli bir davranış biçimi düşünülse de bazı durumlarda istemeyerek zarar verme de söz konusu olabilmektedir.

Şiddetin farklı tanımları da incelendiğinde karşıdaki kişiye acı vermek, yaralamak, öldürmek, mala zarar vermek niyetiyle güç kullanmak, yasalara, toplumda kabul gören ahlaki öğelere ya da toplumsal ilişkilerde genel kabule ters düşecek şekilde fiziksel güç kullanarak zarar vermek, zor kullanmak gibi davranışlar öne çıkmaktadır.⁷

⁴ Şükrü Haluk vd. Akalın, Türkçe Sözlük (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1966), “şiddet”, 1866.

⁵ Ebu'l-Fazl Cemâleddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1414), “şdd”, 3/232.

⁶ Celalettin Vatandaş, *Aile ve Şiddet Türkiye’de Eşler Arası Şiddet* (Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2003), 2, 3.

⁷ Necmettin Özerkmen- Haydar Gölbaşı, “Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 15 (Mart 2010), 24.

Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair 6284 sayılı Kanun'a göre şiddet;

“Kişinin, fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğün keyfî engellenmesini de içeren, toplumsal, kamusal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranış” olarak açıklanmaktadır.⁸

Hukukçulara göre şiddet içeren eylemler insanın diğer insan üzerinde önemli ya da önemsiz hasarlar bırakan, saldırganlık veya hoyratlık ifade eden hareketleridir.⁹ Hukukun bireyleri şiddete karşı koruyan yönü göz önünde bulundurulduğunda, ceza hukuku açısından şiddet, gerekli yaptırımlarla kontrol altına alınması gereken bir olgu olarak görülmektedir. Medeni hukuk açısından şiddet ise, aile içi şiddet adı altında ele alınmakta ve boşanmaya yol açan sebepleri veya haksız fiilleri kapsayabilmektedir.¹⁰

Hukukî sonuçları bakımından şiddet, ceza hukuku ve medeni hukuk tarafından ele alınıyor gibi gözükse de, anayasada da şiddeti önleyecek tedbirlerin devletin yükümlülükleri kapsamında düzenlendiği görülmektedir. Anayasada “sosyal devlet” ve “devletin temel amaç ve görevleri” başlıkları altında düzenlenen bir takım maddeler devlete, bireyi korumaya yönelik birtakım görevler yükler. Ayrımcılığı önleme, eşitliği sağlama, kişinin maddi ve manevi bütünlüğünü şiddetten koruma bu yükümlülükler arasında sayılmaktadır.¹¹

2.2. “Aile İçi Şiddet” ve “Eşler Arası Şiddet” Kavramları

Aile, akrabalık bağıyla bir araya gelen kişilerin oluşturduğu topluluk olarak tanımlanmaktadır.¹² *Aile içi şiddet*, aynı evde yaşayan ve akrabalık bağıyla birbirine bağlı

⁸ Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun), 28239 (20/03/2012) 6284 (08 Mart 2012), md. 2.

⁹ Oğuz Polat, “Şiddet”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 22/1 (Mart 2017), 16.

¹⁰ Oya Boyar, “Anayasa Hukuku ve Şiddet”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 22/1 (Mart 2017), 54.

¹¹ Boyar, “Anayasa Hukuku ve Şiddet”, 69.

¹² Mehmet Akif Aydın, “Aile”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları, 1989), 2/2/196.

olan bireyler arasında görülebilen, kişilerin fiziksel veya psikolojik bütünlüğünü tehdit edebilen davranışları kapsamaktadır.¹³ *Eşler arası şiddet* ise eşlerin birbirine karşı fiziksel ya da psikolojik açıdan zarar görmesiyle sonuçlanan ya da zarar verme ihtimalini içeren kaba ve sert davranışları olarak açıklanmaktadır.

Mevzuata bakıldığında aile içi şiddet ve eşler arası şiddet kavramlarının çeşitli kanunlarda ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde tanımlandığı görülmektedir. 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun'un uygulanması hakkındaki yönetmeliğe göre *aile içi şiddet* şöyle tanımlanmıştır:

“Aile bireyinin, fiziksel, cinsel, ekonomik veya psikolojik zarar görmesi ile veya acı çekmesi ile sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, toplumsal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözel ve ekonomik her türlü davranıştır.”

Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)'ne göre aile içi şiddet: *“Aile içerisinde veya hanede veya mağdur faille aynı evi paylaşırsa da paylaşmasa da eski veya şimdiki eşler veya partnerler arasında meydana gelen her türlü fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik şiddet eylemi”* olarak tanımlanmıştır.

Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair 6284 sayılı Kanun ile *aile içi şiddet* kavramı *ev içi şiddet* olarak değiştirilmiştir. Kanun'un 2. maddesine göre ev içi şiddet:

“Şiddet mağduru ve şiddet uygulayanla aynı haneyi paylaşmasa da aile veya hanede ya da aile mensubu sayılan diğer kişiler arasında meydana gelen her türlü fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddeti ifade eder.”

¹³ Mehmet Erdem, “Aile İçi Şiddet ve 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 73 (2007), 47.

Ailenin Korunmasına Dair 4320 sayılı Kanun ile aile bireylerinin şiddetten korunması hedeflenmiştir. 4320 sayılı Kanun, İstanbul Sözleşmesi temel alınarak hazırlanan 6284 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesi ile uygulamadan kaldırılmıştır. 6284 sayılı Kanun'a göre ev içi şiddet tanımlaması yapılarak evliliklerinin butlanına karar verilmiş veya boşanmış eşler, nişanlılar veya partnerler, aileye dâhil olsun ya da olmasın, tüm şiddet mağdurları korunma kapsamına alınmıştır. Kanun'un lafzından partnerlerin hemcins/eşcinsel olması durumunda da Kanun kapsamında sayılacakları anlaşılmaktadır.¹⁴ Aynı evi paylaşan fakat aile olmayan kişiler arasında mekân paylaşımı dışında duygusal, ekonomik, sosyal paylaşım bulunması durumunda 6284 sayılı Kanun kapsamında sayılacağı aksi halde Kanun kapsamında sayılmayacağı görüşü mevcuttur.¹⁵ Dolayısıyla mevzuata göre eşler arası şiddet denildiğinde sadece birbirine nikah bağıyla bağlı eşler kastedilmemektedir. Aynı evi paylaşan nikahsız birlikteliklerde oluşabilecek şiddete yönelik uygulamalar da 6284 sayılı Kanun kapsamına dahildir.

Çalışmamızda eşler arası şiddet algısı ile ilgili mevzuat bağlamında bir çerçeve oluşturulacak olup, konu İslâm hukukuna göre nikah bağıyla birbirine bağlı olan eşlerin birbirine yönelik psikolojik şiddet içeren davranışlarının değerlendirilmesi ile sınırlı tutulacaktır.

2.3. Uluslararası Sözleşmeler ve Ulusal Mevzuatta Eşler Arası Şiddet

Şiddetle mücadele konusunda uluslararası, bölgesel ve ulusal düzeylerde birçok mekanizma geliştirilmiştir. Uluslararası ve ulusal mevzuatta kadına yönelik şiddeti ve aile içi şiddeti önlemeye dair adımlar atıldığı görülmektedir. Uluslararası sözleşmeler ile alınan kararlar sözleşmelere taraf ülke olmamız bakımından uygulama zorunluluğu ile ulusal mevzuatımızda da karşılığını bulmuştur. Anayasa'nın 90. maddesi gereği kanunlar, uluslararası mevzuatın öngördüğü şekilde düzenlenerek şiddetin önlenmesi konusunda gerekli görülen adımlar atılmıştır.

¹⁴ H. Kübra Ercoşgun Şenol, "Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Üzerine Bir İnceleme", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* 0/13 (Haziran 2019), 434.

¹⁵ Ercoşgun Şenol, "Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Üzerine Bir İnceleme", 433.

Birleşmiş Milletler Anlaşması ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, insan haklarının korunması ve kadın-erkek eşitliğinin sağlanması konusunda temel anlaşmalar olarak görülmektedir. Kadın-erkek eşitsizliğini şiddetin ortaya çıkışındaki temel neden olarak gören bakış açısına göre bu sözleşmeler, direkt olarak şiddetten söz etmese de, şiddeti önleme konusunda atılan temel adımlar olarak görülmektedir.

Anayasanın 10. maddesinde, kadın ve erkeklerin eşit olduğu ve devletin bu eşitliği hayata geçirmekle yükümlü olduğu belirtilmektedir. 41. maddede ise, Ailenin korunması ve çocuk hakları başlığı altında “*Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır*” ibaresi bulunmaktadır. Ailenin huzur ve refahı, özellikle anne ve çocuğun korunması için devletin gerekli tedbirleri alacağı belirtilmektedir.

Kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda Uluslararası alanda genel geçer nitelikte ortaya koyulan ilk metnin, 1979 yılında Birleşmiş Milletler (BM) tarafından kabul edilen Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme (CEDAW) olduğu görülmektedir. 20 Aralık 1985 tarihinde Türkiye tarafından kabul edilmiştir. CEDAW neticesinde kurulmuş olan Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'nin yayınlamış olduğu 12 ve 19 No'lu Genel Tavsiyeler içerisinde kadına yönelik şiddet konusu yer almıştır.¹⁶

CEDAW'ın amacı ve genel tavsiye kararları incelendiğinde, kadına yönelik şiddet tanımlanmamış olsa da, sözleşmeye taraf devletlerin kadına yönelik şiddeti önlemede ve bu konuda gereken önlemleri almada yükümlülük altında olduğu belirtilmektedir. CEDAW Türkiye'de 19 Ocak 1986 itibarıyla yürürlük kazanmıştır. Kadına yönelik şiddet konusunun açıkça uluslararası metinlerde zikredilmemiş olması eleştirisi üzerine, 20 Aralık 1993 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından Kadınlara Yönelik Şiddetin Tasfiyesine İlişkin Bildirge yayınlanmıştır.¹⁷

¹⁶ Eray Karınca, *Sorularla Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet* (Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2010), 133; Gizem Özkan, “Kadına Yönelik Şiddet- Aile İçi Şiddet ve Konuya İlişkin Uluslararası Metinler Üzerine Bir İnceleme”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 7/1 (2017), 552.

¹⁷ Özkan, “Kadına Yönelik Şiddet”, 552.

CEDAW ile eşitlik vurgusu yapılarak, kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesi konusunda önemli adımlar atıldığı belirtilmektedir. Bu sözleşmede kadın-erkek eşitliği sıkça vurgulanmaktadır. Sözleşmenin asıl hedef kitlesinin kadınlar olduğu ve kadınların toplumsal rollerinde değişikliğe gidilmesi gerektiği belirtilir.¹⁸ Ülkelerin gelişmesi ve refaha kavuşmasının, kadınların her alanda erkeklerle eşit bir şekilde var olmasıyla mümkün olacağı vurgulanmaktadır. Kadının toplumun ve ailenin gelişimi konusundaki katkısının tam olarak fark edilememiş olduğundan söz edilmekle beraber, kadının doğurganlığının ayrımcılık için temel alınamayacağı ifade edilmektedir. Ayrıca erkekler ile kadınlar arasında tam bir eşitliğin sağlanmasının, geleneksel rollerin değişmesiyle mümkün olacağı belirtilmektedir.¹⁹

CEDAW ile kadına yönelik ayrımcılığın önlenmesi hedeflenmiş, şiddetten söz edilmese de şiddetin sebebi olarak görülen kadın-erkek arasındaki güç dengesizliğine bağlı farklılığın ortaya çıkarabileceği ayrımcılık engellenmeye çalışılmıştır.²⁰ Şiddet ise 1992 yılında 19 numaralı Genel Tavsiye Kararı ile ele alınmıştır. Kararda:

“Cinsiyete dayalı şiddet, kadınların erkeklerle eşit temelde hak ve özgürlüklerden yararlanma becerisini ciddi şekilde kısıtlayan bir ayrımcılık şeklidir.” denilmektedir.

Bütün bu gelişmeler neticesinde iç hukukumuzda düzenlemeler yapılmış, 14 Ocak 1998 tarihinde 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun (AKDK) kabul edilmiştir. 4320 sayılı Kanun'a göre Aile içi şiddeti önlemeye yönelik uygulanabilecek tedbirler belirtilmiştir. Kanun'a göre şiddet uygulayan kişinin (kusurlu eşin veya diğer aile üyesinin) şiddet içeren eylemlerde bulunmaması, müşterek konuta girmesinin engellenmesi, iletişim araçları ile aile bireylerini rahatsız etmesinin engellenmesi, alkollü veya uyuşturucu kullanmış halde müşterek konuta girmemesi gibi tedbir kararlarının uygulanması gerekli görülür.²¹ Kanun'da eşin ya da diğer aile üyelerinin tedbir kararına uymaması durumunda üç aydan altı aya kadar hapis cezası verilebileceği belirtilmektedir.²²

¹⁸ Fatma Benli, “Şiddetle Mücadele Yöntemlerinde Türkiye’de ve Dünyada Hukukun Yeri”, *Uluslararası Aile Konferansı- II : Aile ve Şiddet: Tebliğler* (Kadın Platformu, t.y), 98.

¹⁹ Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme (CEDAW), (18 Aralık 1979).

²⁰ CEDAW; Özkan, “Kadına Yönelik Şiddet”, 548.

²¹ AKDK, 23233 (17/01/1998) 4320 (14 Ocak 1998), md. 1.

²² AKDK, md. 2.

11 Mayıs 2011 tarihinde “Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi”, İstanbul’da imzalanmıştır. İstanbul Sözleşmesi olarak da adlandırılan bu sözleşme kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddet konusunda yaptırım gücü olan ilk uluslararası hukukî sözleşme olarak görülmektedir. İstanbul Sözleşmesi ile kadına yönelik şiddet hukuksal anlamda bir hak ihlali olarak görülmüş ve çeşitli düzenlemelerle denetim mekanizması oluşturulması öngörülmüştür.²³ Sözleşme 1 Ağustos 2014 tarihinde Türkiye’de yürürlüğe girmiştir. 20 Mart 2021 tarihinde 3718 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile de feshedilmiştir.²⁴ Bununla birlikte Sözleşme’ye taraf devlet olunması bakımından Anayasa’nın 90. Maddesi gereğince ulusal mevzuatta çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. İstanbul Sözleşmesi’ndeki şiddet algısı bu düzenlemelerde etkisini göstermeye devam etmektedir.

İstanbul Sözleşmesi’ne göre kadın-erkek arasındaki eşitliğin sağlanması, kadına yönelik şiddetin önlenmesinde gerekli bir adım olarak görülmektedir. Sözleşmenin amaçları, kadına yönelik şiddeti ve aile içi şiddeti engellemek, şiddeti önlemek için kadın-erkek eşitliğini teşvik edici politikalar üretmek, bu hususta uluslararası iş birliği içerisinde hareket etmek ve şiddet mağdurlarının korunması konusunda tedbirler geliştirmektir. Şiddeti önleme konusunda bütüncül yaklaşımla, kuruluşlara ve kolluk kuvvetlerine yardım etmenin de sözleşmenin amaçları arasında bulunduğu ifade edilmiştir.²⁵

İstanbul Sözleşmesi’ne göre partnerlerin hemcins/eşcinsel olması durumunda da Sözleşme kapsamında değerlendirileceği belirtilmektedir.²⁶ Sözleşmeye taraf olan devletlerin çoğunda eşcinsel evlilikler yasalarla kabul edilmekte, bir kısmında da Sözleşme sonrasında yasalaşmış bulunmaktadır. Sözleşme’nin asıl metninde geçen cinsel tercih kelimesinin çevirisinin cinsel yönelim olarak yapıldığı böylelikle cinsiyet tercihinin normalleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir.²⁷ Ayrıca kadına yönelik şiddetin ve aile içi şiddetin önlenmeye çalışıldığı sözleşme içerisinde farklı cinsel tercihleri bulunanlarında

²³ Benli, “Şiddetle Mücadele Yöntemlerinde Türkiye’de ve Dünyada Hukukun Yeri”, 100.

²⁴ Bk. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/03/20210320-49.pdf>

²⁵ İstanbul Sözleşmesi, (11 Mayıs 2011), md. 1.

²⁶ İstanbul Sözleşmesi, md. 3, 4.

²⁷ Esmâ Merve Acar, İstanbul Sözleşmesi Maddelerinin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi (Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 27-30.

korunma kapsamında değerlendirilmesi ve partnerlerin eşcinsel olabileceğinin belirtilmesi, eşcinselliğin normalleştirilmesi olarak anlaşılmaktadır.²⁸

İstanbul Sözleşmesi'nde toplumsal cinsiyet algısının kadına karşı şiddete sebep olabileceği öne sürülmektedir.²⁹ Sözleşme'ye göre tarafların, şiddeti önlemek için tedbir alırken; kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddeti toplumsal cinsiyet temelinde anlamaları, genel yükümlülüklerinden biri olarak belirtilmektedir.³⁰ Toplumsal cinsiyet rollerinin değişmesiyle şiddetin ortadan kalkacağına dair yaklaşım, Sözleşme'nin farklı toplumlar tarafından imzalandığı ve her toplumun kendine has farklı rol kalıplarının olduğu düşünüldüğünde; hangi toplumsal cinsiyet rolünün şiddete dayanak olarak belirleneceği bilinmemektedir. Topyekün kadın ve erkekler için alışılmış rollere dayanak teşkil eden örf, adet, gelenek ve her türlü farklı uygulamanın ortadan kalkması ve kadın-erkek davranış biçimlerinin değiştirilmesi, Sözleşme'nin şiddeti önlemeye yönelik taraf devletlerden beklediği yükümlülüklerdendir.³¹ Bununla birlikte toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı politikalar uygulayan ülkelerde kadına yönelik şiddet vakalarının azalmadığı, erkeğe yönelik şiddet vakalarının ise arttığı araştırmaların sunduğu veriler arasında yer almaktadır.³²

Sözleşme kapsamında, eşler arasında gerçekleşebilecek “her türlü şiddete ilişkin” arabuluculuk ve uzlaştırma yasaklanmaktadır.³³ İç hukukta kanunlaşmış olan bu yaklaşım her ailede yaşanabilecek tatsızlıkların sağlıklı bir iletişimle ve anlaşmayla çözümlenmesine ve aile bütünlüğünün korunmasına engel olan bir yaklaşım olarak değerlendirilebilmektedir.

Sözleşmede belirtilen şiddetin tanımı ile kategorize edilen şiddet türleri incelendiğinde, acil önlem alınması gereken tehlikeli durumlar ve daha hafif durumların uygulamada ilk aşamada benzer şekillerde karşılık bulabileceği görülmektedir. Yani hayati tehlike yaşayan bir kadının eşi için uzaklaştırma kararı verilebildiği gibi, eşi tarafından

²⁸ Acar, *İstanbul Sözleşmesi Maddelerinin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*, 29-37.

²⁹ İstanbul Sözleşmesi, md. 3, 18, 46. “*Toplumsal cinsiyet, kadınlar ve erkekler için toplum tarafından uygun görülen ve sosyal olarak inşa edilen roller, davranışlar, eylemler ve nitelikler anlamına gelir. Kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, kadına kadın olmasından dolayı uygulanan ve kadınları orantısız biçimde etkileyen şiddet anlamına gelir.*” İstanbul Sözleşmesi, md. 3.

³⁰ İstanbul Sözleşmesi, md. 18.

³¹ İstanbul Sözleşmesi, md. 12.

³² Mücahit Gültekin-Meryem Şahin, *Türkiye’de ve Dünyada Kadına Şiddet* (İstanbul: Sekam Yayınları, 2016), 94-96.

³³ İstanbul Sözleşmesi, md. 48; Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu (HUAK), 28331 (22/06/2012) 6325 (07 Haziran 2012), md. 1.

hakarete uğrayan bir kadının eşi içinde uzaklaştırma kararı verilebileceği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda şikayetlerde delil aranmamakta ve şiddet içermesi muhtemel davranışlarında şiddet kapsamında değerlendirilmesi söz konusu olmaktadır.

Uluslararası sözleşmeler temel alınarak hazırlanan Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair 6284 sayılı Kanun'a göre şiddetin aile içinde veya aynı evde görülme şartı olmayıp aile dışında ya da ev dışında görülmesi durumunda da mağdurlar kanunun koruması kapsamında olduğu belirtilmiştir.³⁴ Kanuna göre sadece zarar görme ve acı çekmeyle sonuçlanan davranışlar değil, bu şekilde sonuçlanması muhtemel olan davranışlar da şiddet kapsamında değerlendirilmiştir. Böylelikle şiddet ile ne kastedileceği oldukça göreceli bir zemine oturtulmuştur.³⁵ Şiddeti uygulayan kişi "kusurlu eş" ya da "diğer aile bireyi" olarak nitelenmemiş "şiddeti uygulayan" olarak belirtilmiştir. Kanun'a göre korunacak kişiler açısından yaş, cinsiyet, statü ayrımı yapılmamıştır.

Alınacak tedbirler konusunda koruyucu tedbir kararı için delil istenmemesi açık bir şekilde belirtilmiştir.³⁶ Önleyici tedbir kararı için ise hâkimin hızlı hareket etmesi istenmektedir. Kanun kapsamında şiddeti önlemeye yönelik kurumlararası koordinasyon öngörülür. Şiddeti önlemek için kadının insan hakları ve kadın erkek eşitliği konusunda ilköğretim ve ortaöğretim müfredatlarının hazırlanması kanuna göre gerekli görülmüştür. Ulusal, bölgesel ve yerel yayın organlarınca kadınların çalışma hayatına katılımını teşvik eden, kadın ve çocuklara yönelik şiddeti önleme konusundaki planlamalar hakkında bilgilendirme materyallerini yayınlama zorunluluğu getirilmiştir.³⁷

Uluslararası sözleşmeler incelediğinde kadın-erkek arası eşitliğin vurgulandığı ve bu eşitsizlik sebebiyle şiddetin var olduğu yaklaşımının sıklıkla belirtildiği görülmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri, kadın-erkek eşitsizliğinin temel sebebi olarak görülüp, eşler arası şiddet konusu bu yaklaşım üzerinden değerlendirilmektedir. Bu algının bir davranışın şiddet olarak değerlendirilmesi konusunda etkili olduğu görülmektedir. Mevzuattaki şiddet algısına

³⁴ Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, md. 2.

³⁵ Mücahit Gültekin- Meryem Şahin, *Türkiye'de ve Dünyada Kadına Şiddet* (İstanbul: Sekam Yayınları, 2016), 23.

³⁶ Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, md. 8.

³⁷ Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, md. 16.

göre hangi davranışların şiddet kapsamına girdiği ve bu önbilgiler ile psikolojik şiddet algısının tespiti yapılacaktır.

Uluslararası mevzuata göre şiddet dört başlık altında değerlendirilmektedir. Ulusal mevzuatta bu kapsamda hazırlanmıştır. Buna göre şiddet çeşitleri fiziksel, cinsel, ekonomik ve psikolojik şiddeti kapsamaktadır.³⁸ Kanuna göre şiddetin, zarar verici veya vermesi muhtemel davranışların tümünü kapsayabileceği görülmektedir. Geçmiş dönemlerde şiddet denilince fiziksel zarar akla gelmekte iken, son dönem düzenlemelere bakıldığında şiddetin kapsamının genişletildiği görülmektedir. Bununla birlikte şiddetin sınırları da belirsizleşmeye başlamıştır. Günlük hayatta yaşanabilecek olan her türlü olumsuzluğu bir tasnife tabi tutarak şiddetle alakalandırmak ve en ufak bir sorunda ceza hukukunun müdahalesine kapı açmak evliliklerdeki olağan problemleri de çözümsüzlüğe sürükleyebilmektedir.³⁹

2.3.1. Fiziksel Şiddet

Genellikle beden gücüne dayanan zarar verici eylemlerdir. Dövme, itip kakma, yaralama, tokatlama, kaynar su veya herhangi bir aletle yakma, boğmaya kalkışma gibi davranışları kapsamaktadır. Hasta veya hamileyken yardım etmeme de fiziksel şiddet olarak görülmektedir. Aynı şekilde güç kullanarak tahakküm altına almak ve korkutmak da şiddet kapsamındaki davranışlardandır. Fiziksel şiddet, bedensel bütünlüğe saldırı şeklinde gerçekleşmesi sebebiyle TCK'da suç olarak görülmektedir.⁴⁰

TCK 81. maddeye göre bir insanı kasten öldüren kişi müebbet hapis cezası alır. Eğer bu suç eziyet çektirerek veya eş ya da boşandığı eşe karşı işlenirse, suçu işleyen kişi ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılır.

³⁸ Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, md. 2.

³⁹ Gültekin - Şahin, *Türkiye'de ve Dünyada Kadına Şiddet*, 22, 23.

⁴⁰ Özkan, "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Uluslararası Metinler", 543; İlknur Kalan, "Ailede Kadına Yönelik Şiddet ve Hukuk Düzeni", 20. *Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı*, ed. Oya Çitci (Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, 1998), 104.

TCK 86. maddeye göre kasten bir kişinin sağlığının veya algılama yeteneğinin bozulmasına, acı çekmesine sebep olan kişi bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Kasten yaralama suçunda eğer basit tıbbi müdahaleyle giderilebilecek şekilde hafif yaralama mevcut ise şikâyet üzerine dört aydan bir yıla kadar hapis ya da adli para cezası ile cezalandırılır. Suç kadına karşı işlendiğinde cezanın altı aydan aşağı verilemeyeceği ifade edilmiştir. Bu suç, eşe ya da boşandığı eşe karşı işlenmesi halinde ceza yarı oranında, canavarca hisle işlenmesi halinde ise bir kat fazla artırılarak uygulanacağı belirtilmiştir.

TCK 96. maddeye göre; “(1) Bir kimsenin eziyet çekmesine yol açacak davranışları gerçekleştiren kişi hakkında iki yıldan beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Suçun kadına karşı işlenmesi hâlinde cezanın alt sınırı iki yıl altı aydan az olamaz.” Bu suçlar gebe kadına karşı, eşe veya boşandığı eşe karşı işlenmesi halinde fail üç yıldan sekiz yıla kadar ceza almaktadır.

TCK 96. maddede yer alan eziyet kavramı, bir kereye mahsus olmaksızın devam eden, sürekliliği olan bir acı çektirmeyi ifade etmektedir. Mağdur kişinin bedensel ya da ruhsal yönden acı çekmesine sebep olan ve sistematik bir şekilde uygulanan kasten yaralama, tehdit, hakaret gibi davranışlar bu madde kapsamında değerlendirilmektedir.⁴¹

2.3.2. Cinsel şiddet

Kadını arzu etmediği şekilde ve istemediği zamanda cinsel birlikteliğe zorlamak şeklinde gerçekleşmektedir. Hoşlanılmayan şekilde fiziksel temas, korunmasız ilişkiye zorlama, fuhuş yaptırma,⁴² gebe kalmaya veya kürtaja zorlama gibi eylemler de cinsel şiddet içeren davranışlardır. Cinsel şiddet, cinselliğin bir şiddet, baskı ve tehdit aracı şeklinde kullanılması durumudur.⁴³ CEDAW 6. madde ile kadının satışı yasaklanmış, taraf devletlere konu ile ilgili yükümlölükler getirilmiştir.

⁴¹ Mustafa Artuç, *Pratik Türk Ceza Kanunu* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2018), 432-436.

⁴² TCK md 227.

⁴³ Özkan, “Kadına Yönelik Aile İçi şiddet Uluslararası Metinler”, 543, 544.

Cinsel şiddet, İstanbul Sözleşmesi'nde tanımlandığı üzere⁴⁴, 6284 sayılı Kanun ile iç hukukumuzda aile içi şiddet türlerinden biri olarak düzenlenmiştir. Kanuna göre bir arada yaşayan eşler arasında rıza dışı cinsel ilişki, cinsel şiddet olarak görülmektedir. Bu konuda evlilik bağı olup olmamasına bakılmamaktadır. Ters ilişkiye zorlama, ensest, ev içinde veya dışında cinsel taciz cinsel şiddet türlerindedir.⁴⁵

TCK'da cinsel şiddet içeren davranışlar suç kapsamında değerlendirilerek cezası belirlenmiştir. Bu kanuna göre; vücut dokunulmazlığını ihlal eden, cinsel şiddet içeren davranışlarda bulunan kişi için, mağdurun şikayeti üzerine hapis cezası düzenlenmiştir. Konumuz kapsamında eşler arasında gerçekleşen cinsel şiddet davranışlarında mağdur olduğunu belirten eşin şikayeti sonucu ceza uygulanacağı belirtilmiştir.⁴⁶

2.3.3. Ekonomik Şiddet

Meslek, mal varlığı, para gibi gelir getiren kaynakların eşler arasında baskı aracı olarak kullanılmasını ifade eder. Kadının çalışmasına ve meslek seçimine müdahale etme, kazandığı parayı istediği gibi harcamasına karışma, bir işte çalışmaya zorlama, kadın üzerinden para kazanma, geliri olmayan kadının ihtiyaçlarını karşılamama, evin ihtiyaçlarını karşılamama, malını veya parasını elinden alma gibi davranışlar ekonomik şiddet olarak görülmektedir. Bu tür şiddetin temeli de toplumsal cinsiyet algısı sebebiyle kadın-erkek arasında oluşan eşitsizlik olarak görülmektedir.⁴⁷

Aile hukukundan kaynaklanan bakım, eğitim, destek olma gibi yükümlülüklerini yerine getirmeyen kişi, TCK'nın 233. maddesine göre şikâyet edilmesi halinde bir yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılmaktadır. Hamile olan eşini veya evli olmasa da kendisinden hamile kaldığını bildiği kadını çaresiz durumda iken terk eden kişiye üç aydan bir yıla kadar hapis cezası verilebilmektedir. Çaresiz durumda terk etmek, hamile kadını maddi manevi zor durumda bırakmak, kadının durumu hakkında bir çözüm üretmeyerek ihmal etmek, bakmamak anlamlarındadır.⁴⁸

⁴⁴ İstanbul Sözleşmesi, md. 36.

⁴⁵ Cantürk vd., "Aile İçi Şiddet ve Hukuki Düzenlemeler", 18.

⁴⁶ TCK, 25611 (12/10/2004) 5237 (26 Eylül 2004), md. 102.

⁴⁷ Özkan, "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Uluslararası Metinler", 545.

⁴⁸ Artuç, *Pratik Türk Ceza Kanunu*, 1167.

2.3.4. Psikolojik Şiddet

Psikolojik şiddet, duygusal anlamda baskı uygulamaya yönelik davranışlar ve duygusal ihtiyaçları karşılamama şeklindeki davranışları ifade eder. Genel anlamda eşin diğer eşi rencide ettiği, bağırma, küçük düşürme, hakaret etme, başka kişilerle kıyaslama, korkutma gibi davranışlar psikolojik şiddet sayılır. Eşi ailesiyle, akrabalarıyla, arkadaşlarıyla ya da başkalarıyla görüştürmemek, kadının kendini geliştirmesine engel olmak gibi onun üzerinde kısıtlayıcı davranışlarda bulunmak da psikolojik şiddet olarak değerlendirilir.⁴⁹

Psikolojik şiddet sözel, duygusal ve fiziksel yollarla kendini gösterir. Fiziksel şiddette olduğu gibi görünür izler bırakmadığı için verdiği zararın ispatı güç olabilmektedir.⁵⁰ Aynı zamanda çok farklı şekillerde ortaya çıkabileceği için hukukî açıdan en büyük sorun davranışın tanımlanabilmesidir.⁵¹

Sözel şiddet, eşe uygulanan tehdit, aşağılama, küfür, hakaret ve alay etme gibi rencide edici davranışları kapsamaktadır. Eşin özgüvenini yok etmeyi amaçlayan saldırı biçimi olarak görülmektedir.⁵² Eşlerin birbirine karşı yetersiz fiziksel ve duygusal ilgisi, ihmali, anlayış ve sevgi göstermemesi, monoton bir hayat yaşamasına sebep olması da duygusal/psikolojik şiddet olarak görülebilmektedir.⁵³ Hakaret ve sövme en yoğun görülen psikolojik şiddet türüdür. Kişinin haysiyet, şeref ve namusuna saldırıdır.⁵⁴

Mevzuatta psikolojik şiddet türlerine de cezalar öngörülmüştür. TCK'nın 232. maddesine göre aynı konutta birlikte yaşadığı kişilere karşı kötü muamelede bulunan kimse için iki aydan bir yıla kadar hapis cezası öngörülmektedir. Diğer kanun maddelerinde düzenlenmiş olan hakaret, yaralama, eziyet gibi suçların dışında kalan suçlar bu madde kapsamına girmektedir. Örneğin; aç bırakma, çıplak gezdirme, eve almama, mendil sattırma,

⁴⁹ Özkan, "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Uluslararası Metinler", 544; *Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet* (T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, t.y), 7, 8.

⁵⁰ Elif Kurtulmuş, *Eşler Arasındaki Psikolojik Şiddetin Demografik Özellikler Açısından İncelenmesi* (İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 38.

⁵¹ Çağrı Kan, "Kadına Yönelik Aile İçi Psikolojik Şiddet ve Toplumsal Hukuki Kodları", *Aile Eksenli Şiddetten Sosyal Travmalara*, ed. Mehmet Gür vd. (Ankara: HEGEM Yayınları, 2018), 110.

⁵² Gürol Cantürk vd., "Aile İçi Şiddet ve Hukuki Düzenlemeler", *Adli Psikiyatri Dergisi* 1/4 (2004), 18; Kalan, "Ailede Kadına Yönelik Şiddet ve Hukuk Düzeni", 104.

⁵³ Cantürk vd., "Aile İçi Şiddet ve Hukuki Düzenlemeler", 18.

⁵⁴ Karınca, *Sorularla Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet*, 7.

korkutma, sürekli alay etme gibi davranışlar suç oluşturan kötü muamele fiilleri arasında t- yer almaktadır. Eşe karşı aşırı cimrilik gösterme, aşırı kıskançlık, şüphecilik gibi davranışlar da kötü muameleye dahil edilebilmektedir.⁵⁵

Psikolojik şiddet kavramı genellikle bireye ruhsal yönden zarar veren davranışları ifade eder. Bu tür şiddet, kişinin duygusal sağlığını olumsuz etkileyerek ruhsal çöküntü ve duygusal yıpranmaya neden olabilir. Psikolojik şiddet çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilir; manipülasyon, sürekli eleştiri, duygusal istismar gibi davranışlar bunlardan bazılarıdır.

Herhangi bir şiddet türü, genellikle sebep ve sonuç ilişkisi içerisinde psikolojik şiddetle bağlantılıdır. Fiziksel, sözlü veya duygusal şiddet çeşitlerinden her biri, bireyin iç dünyasına zarar vererek psikolojik şiddetin ortaya çıkmasına sebep olabilir. Dolayısıyla şiddet içeren bir davranışın duygusal olarak kişiye verdiği zarar düşünüldüğünde psikolojik şiddeti de içerdiği düşünülebilir. Bu nedenle, şiddetin tüm biçimleri, bireyin psikolojik sağlığı üzerinde potansiyel etkilere sahiptir. Bu bağlamda şiddetin önlenmesi ve anlaşılması, psikolojik sağlığın korunması açısından önemlidir.

Mevzuatta yer alan kanunların, aile üyelerini ve özellikle de kadını her türlü şiddetten korumaya yönelik olarak hazırlandığı belirtilmektedir. Şiddet içeren davranışların bir kısmı belirtilmiş, pek çoğunun ise kapsamı ve sınırları net olarak belirlenmemiştir. Bunun yerine şiddet türleri belirtilerek fiziksel, cinsel, ekonomik ve psikolojik yönden zarar veren, şiddet içeren davranışlar şiddet tanımının içerisinde yer almıştır. Bir davranışın şiddet içerdiğini tanımlamak, o davranışın engellenebilmesi yönünde önemli bir adımdır. Bu sebeple oluşan şiddet algısı şiddetin önlenmesi konusunda önemli role sahiptir.

Mevzuatta belirtilen şiddet algısına göre psikolojik şiddet içerebilen davranışlardan olan eşe yönelik ihmal, terk, kötü sözlerle hitap, iffetsizlik isnâdı, sadâkatsizlik, aile mahremiyetini ifşa etme, eşi itaate zorlama, başkalarıyla görüşmeyi engelleme gibi davranışların İslâm hukukuna göre değerlendirilmesi yapılmaya çalışılacaktır. Bu davranışlar, eşler arasında psikolojik şiddet sayılması, cezaî müeyyide

⁵⁵ Artuç, *Pratik Türk Ceza Kanunu*, 1163, 1164.

gerektirmesi/boşanmaya etkisi yönleriyle ve eşin şiddetini önleme konusunda izlenebilecek yöntemler değerlendirilecektir.

Fiziksel, cinsel ve ekonomik şiddet türlerine mevzuattaki genel şiddet algısını anlayabilmek açısından değinilmiştir. Tez konumuz sadece eşler arasındaki psikolojik şiddeti İslâm hukukuna göre incelemekle sınırlıdır. Bu nedenle diğer şiddet türleri detaylı bir şekilde ele alınmayıp sadece psikolojik şiddetle ilintili konular üzerinde durulacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EŞLERİN BİRBİRİNE PSİKOLOJİK ŞİDDET UYGULAMASININ İSLAM HUKUKUNDAKİ YERİ

T.C. mevzuatına göre psikolojik şiddet ruhsal yönden kişiye zarar veren davranışları kapsamaktadır. İslâm hukukunun temel eserlerinde *psikolojik şiddet* kavramı bulunmamakla birlikte özellikle kadına zarar vermek için baskı yapılmamasından söz edilmiştir. Ayrıca mevzuatta yer verilen psikolojik şiddetin içeriği, kapsamı ve karşıladığı anlamdan yola çıkılarak İslâm hukukunda eşlerin birbirleri ile münasebetlerinde benimsenen hükümler üzerinden bir kıyaslama yapılabilmektedir.

Günümüzde psikolojik şiddet içerdiği belirtilen davranışlara İslâm hukukunun yaklaşımının belirlenmesi, eşler arası psikolojik şiddetin önlenmesi konusunda getireceği çözümler açısından önem arz etmektedir. Bu inceleme ile psikolojik şiddet olarak değerlendirilen davranışların İslâm hukukundaki yeri ortaya koyulmaya çalışılmaktadır. Fakat bunları incelemeye geçmeden önce konunun doğru bir temele oturtulması bakımından öncelikle İslâm'ın huzurlu bir yuvanın tesisi için eşlerin birbirine karşı davranışlarında hangi temel ilkeleri benimsediği incelenecektir.

3.1. İslâm Hukukunda Eşlerin Birbirine Muamelesinde Temel İlkeler

İslâm hukukçularına göre nikah, aralarında evlenme engeli bulunmayan bir kadın ve bir erkeğin hayatlarını birleştiren, kadın ve erkeğe haklar ve vazifeler veren/yükleyen bir akittir. Bu haklar ve vazifeler eşlerin birbirine muamelesi konusunda genel çerçeveyi belirler. İslâmda evlilik, birbirlerine karşı yükümlülüklerini yerine getirebilecek kişiler için teşvik edilmiş, hatta Hanefîlere göre nâfile ibadetlerden daha evlâ görülmüştür. Peygamberimiz (sav) "*Nikah benim sünnetimdir, her kim ki nikahtan yüz çevirirse benden değildir.*"⁵⁶ buyurmuştur. Nikahın sünnet oluşuna ve bir takım hikmetlerinin belirtilerek teşvik edilmiş olmasına rağmen bazı durumlarda hükmü değişmektedir.⁵⁷ Eşine yönelik vazifelerini yerine getirememe, haksızlık yapma endişesinin taşındığı durumlarda evlilik

⁵⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni İbn Mâce, *es-Sünen*, ed. Muhammed Fuad Abdülbâki (Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts.), Nikâh, 1.

⁵⁷ Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i' fi tertîbi's-şerâ'i'* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2005), 3/334, 335.

mekruh görülmüştür.⁵⁸ Dolayısıyla kişinin evliliğe hazır olması, yükümlülüklerinin farkında olması, eşine yönelik davranışlarında da hassas olması bakımından önemli görülür.

Eşlerin birbirine muamelesindeki temel yaklaşım, birbirlerinin haklarını kendi haklarını gözetir gibi gözetmeleridir. Peygamberimiz (sav) “*Kişi kendisi için istediğini başkası için de istemedikçe iman etmiş olmaz.*”⁵⁹ buyurarak bu önemli ilkeyi vurgulamıştır. Bu ilke, eşlerin birbirine karşı hoşgörülü, anlayışlı ve saygılı olmalarını gerektirir. Günümüzde bu kavram kendini başkasının yerine koyarak düşünme şeklinde ifade edilen empati veya duygudaşlık olarak tanımlanır. Dolayısıyla birbirlerine karşı duyarlılık ve anlayış göstermek, sağlıklı bir evlilik ilişkisi için temel bir unsurdur.

Kur'an-ı Kerim'in öğretilerinden biri de eşlerin ma'rufu (iyiliği) gözetmeleridir: “*Ey iman edenler! ... Kadınlarınıza iyi davranın. Eğer onlardan hoşlanmazsanız (biliniz ki) Allah'ın hakkınızda çok hayırlı kılacağı bir şeyden de (farkında olmadan) hoşlanmıyor olabilirsiniz.*”⁶⁰ Mâ'ruf, toplumun ve dinin değerlerine uygun, iyi olarak kabul edilen davranışları içerir. Kişinin kendisine yapıldığında hoşlanmayacağı davranışlarla değil, bilakis kendisine yapılmasını kabul ettiği ve razı olduğu davranışla karşısındakine muamele etmesi, mâ'ruf yani uygun davranış olarak açıklanır.⁶¹ Âyette eşlerin birbirinin kusurlarını görmekten ziyade evliliklerinde bir hikmet bulunduğunu düşünmeleri tavsiye edilmiş; eşlerin birbirinde hoşlarına gitmeyen yönlerin de bulunabileceği, fakat hoşlanılmayan şeylerde dahi hayırların olabileceği vurgusu yapılmıştır.⁶²

Eşlerin birbirlerine tahammül ve hoşgörü ile yaklaşmaları evliliğin temel ilkelerindedir. Peygamberimiz'in (sav) “*Sizin en hayırlınız, hanımlarına karşı en iyi davrananınızdır.*”⁶³ şeklindeki hadisi de eşlere iyi davranmanın, güzellikle geçinmenin önemini vurgular. Eşler arasındaki ilişkide birbirinin haklarını gözetmek, hoşlukla, güzel sohbetle geçim sağlamak, harcamaları karşılıksız ve minnet etmeden yapmak, eşler arasında

⁵⁸ Abdullah İbn Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr* (İstanbul: Pamuk Yayınları, t.y.), 429; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn ve 'umdetu'l-muttakin fi'l-fikh*, thk. Kâsım Ahmed 'Avvad (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2005), 204.

⁵⁹ Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmail Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*, ed. Muhammed Zühreir b. Nasr (Dâru Tavki'n-Necât, 1442), İman, 7.

⁶⁰ en-Nisâ 4/19.

⁶¹ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i' fi tertîbi's-şerâ'i'*, 3/602.

⁶² Faruk Görgülü, “Aile İçi Şiddetin Önlenmesinde Dinin Rolü”, *Diyanet İlmî Dergi* 52/2 (2016), 104-106.

⁶³ İbn Mâce, Nikah, 50.

nefrete sebebiyet verecek derecede soğukluk oluşmaması için çaba göstermek, İslâm'ın öğretileri doğrultusunda tavsiye edilen davranışlardır.⁶⁴

Eşlerin birbirlerine yönelik davranışlarında temel alacakları diğer hususlar; rahmet, meveddet ve sekînet kavramlarının ifade ettiği anlamlardır. “*Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.*”⁶⁵ Âyette eşler arasındaki sekînetin yani huzurun kaynağı olarak rahmet ve meveddet kavramlarına vurgu yapılmıştır. Rahmet, merhamet ve yumuşak davranışın tezahürü olarak anlaşılırken, meveddet karşılıksız sevgi olarak açıklanmaktadır. Eşler arasında sevgi ve şefkatin varlığı eşleri birbirine yakınlaştırır. Böylelikle zorlukları birlikte göğüsler ve birbirlerinin ihtiyaçlarını giderirler.⁶⁶ Kur'ân'da iyi davranışın insanlar arasında karşılıksız sevgiyi artıracığı haber verilmektedir.⁶⁷ Bu davranışlara eşlerin birbirlerine sevgilerini ifade etmeleri, gönül alıcı hitapları, hediyeleşmeleri, yapılan iyiliği takdir etmeleri, sohbet etmeleri örnek olarak verilebilmektedir.

Eşlerin birbirlerinin sırlarını ve mahremiyetlerini muhafaza etmeleri, evlilik içerisinde gözetmeleri gereken sorumluluklarından biri olarak görülür. İslâm'ın aile kurumuna bakışında hem fert hem de toplum yararını gözeten bir yaklaşım mevcuttur. Kur'ân'da eşlerin birbiri için elbise oldukları belirtilir.⁶⁸ Eşlerin birbiriyle olan yakınlığı, elbisenin insan bedenine olan yakınlığı ve muhafazası gibi görülür. Eşlerin doktoru bilgilendirmek gibi meşru bir sebep olmaksızın ailevî, özel paylaşımlarını üçüncü kişilere aktarmamaya özen göstermelerinin gerektiği açıklanır. Evliliğin sona ermesi durumunda dahi eşlerin birbirinin saygınlığını, onurunu zedeleyecek davranışlardan kaçınmaları gerekmektedir.⁶⁹

Eşlerin birbirlerini iyiye, güzele, doğru olan davranışa yönlendirmeleri, teşvik etmeleri de birbirlerine ve aile kurumuna yönelik temel görevlerindendir. “*Ey iman edenler!*

⁶⁴ Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn el-Buhûtî, *Keşşâfu'l-Kinâ' 'an Metni'l-İknâ'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 12/66, 67.

⁶⁵ er-Rûm 30/21.

⁶⁶ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l Kur'ân Tercümesi*, ed. Yusuf Şevki Yavuz, çev. Bekir Topaloğlu (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015), 11/201, 202.

⁶⁷ Meryem 19/96.

⁶⁸ el-Bakara 2/187.

⁶⁹ Ahmet Yaman- Halit Çalış, *İslâm Hukuku* (Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2020), 219, 220.

Tutuşturucusu insanlarla taşlar olan o ateşten nefislerinizi ve ailelerinizi koruyunuz."⁷⁰ Bu buyrukla insanın kendisini ve aile halkını ateşten koruması emrolunmaktadır. Bu ise kişinin Allah'a itaat ile kendisini, yapacağı tavsiyeler ile de ailesini ıslah etmesiyle mümkündür.⁷¹ Bu âyet nazil olduğunda Hz. Ömer (ra) şöyle demiştir: "*Ey Allah'ın Rasûlü! Haydi kendimizi koruduk diyelim. Peki aile halkımıza ne yapabiliriz?*" Hz. Peygamber (sav) şöyle cevap vermiştir: "*Allah'ın size yasakladığı şeylerden onları alıyorsunuz, Allah'ın emrettiklerini onlara da emredersiniz.*"⁷²

Peygamber Efendimiz'in (sav) hadisleri bu konuda açıklayıcıdır: "*Hepiniz çobansınız ve hepiniz sürüsünden sorumludur. İnsanların başındaki imam (İslâm devletinin yöneticisi) bir çobandır ve o, onlardan sorumludur. Adam aile halkı üzerinde bir çobandır ve onlardan sorumludur*"⁷³ Başka bir hadiste de şöyle buyrulur: "*Geceleyin kalkıp namaz kılan, sonra hanımını uyandıran, eğer kalkamazsa yüzüne su serpen kişiye Allah'ın rahmeti olsun. Geceleyin kalkıp namaz kılan ve kocasını uyandıran, uyanmayacak olursa yüzüne su serpen kadına Allah'ın rahmeti olsun.*" Âyetlerden ve hadislerden anlaşıldığı üzere eşlerin birbirlerini dini vazifelerinde uyarma, iyiye ve güzele yönlendirme sorumluluğu vardır.⁷⁴

Eşler arası muameleler konusunda erkeğin ve kadının ev içerisindeki konumu birbirlerine olan muameleleri konusunda belirleyici olan unsurlardan biridir. Kur'ân'da erkekler için *kavvâm* nitelemesinin yapıldığı görülmektedir. "*Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdır. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta)dırlar.*"⁷⁵ Erkeklerde bulunan güçlülük, dayanıklılık gibi bazı fitrî özelliklerden dolayı bu sorumluluklar erkeklerle verilmiştir.⁷⁶ Başka bir âyette "*Kadınların, yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır. Yalnız erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece farkı vardır.*"⁷⁷ buyrulmaktadır. Kadınların sorumlulukları ve buna eşit derecede hakları vardır. Erkeklerin ise bir derece daha

⁷⁰ et-Tahrîm, 66/6.

⁷¹ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Buruc Yayınları, 2015), 17/479, 480.

⁷² Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 17/481.

⁷³ Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*, "İtk", 2554; Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *Sahîh-i Müslim*, ed. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-türasi'l-Arabî, ts.), "İmâra", 1829.

⁷⁴ Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 17/473.

⁷⁵ en-Nisâ 4/34.

⁷⁶ Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/169-171.

⁷⁷ el-Bakara 2/228.

fazla haklarının olduğu anlaşılmaktadır. Erkeklerin mallarından harcama yapma yükümlülüklerinin haklarının bir derece fazla oluşunun sebeplerinden biri olarak yine âyette buyurulmaktadır.

Erkeğe verilen aile yöneticiliği vazifesi bazı sorumlulukları da beraberinde getirmektedir. Öncelikle sahih bir nikah neticesinde erkeğin mehir ve nafaka sorumluluğunu yerine getirmesi gerekli görülür. Bu aynı zamanda erkeğin eşine yönelik hukukî sorumluluğudur.⁷⁸ Dini ve ahlaki sorumluluğu ise ailesini koruyup kollaması, maddi ve manevi zararlardan koruması, eşinin kendisine Allah'ın emaneti olduğunun bilincinde olması, gerektiğinde ailesiyle istişareden sakınmaması, yuvasını tüm aile bireyleri için sıcak, samimi bir sığınak haline getirmesi olarak belirtilmektedir.⁷⁹

Kadınlar da âyette *sâlihat* kelimesi ile nitelenmektedirler. Bu kavram eşlerinin yokluğunda malını, ırzını, aile sırlarını muhafaza etmeleri, eşlerinin meşru taleplerini yerine getirmeleri, evlerini terk etmemeleri gibi durumlarla açıklanır.⁸⁰ Kadının maddi ve manevi değerleri koruma vazifeleri belirtilmektedir. Bu durum eşler açısından ailede huzur, güven ve sadakatin tesisi için gerekli görülür.

Eşlerin birbirine yönelik davranışları haklar ve sorumluluklar bağlamında hukuki açıdan değerlendirilebilmektedir. Buna göre kanunlarla ya da bir takım düzenlemelerle eşlerin davranışları hakkında genel kurallar belirlenir. Fakat aile içerisindeki her durumun/davranışın bir düzenlemeye tabi tutulması ve mahkemenin konusu olması mümkün değildir. Bu bağlamda İslâm hukukunda da kazâi hükümler belirlendiği gibi diyani hükümlerle de aile huzuru tesis edilmeye çalışılır. Eşler arası psikolojik şiddeti önlemeye yönelik alınacak tedbirlerde kişiyi ahlaki yönden geliştiren tavsiyelere önemle yer verildiği görülür.

⁷⁸ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.), 2/165.

⁷⁹ Saffet Köse, “Kavvâm-İtaat İlişkisi Bağlamında Karı-Koca Münasebetlerine Bakış -Nisâ’ (4), 34. Çerçevesinde Bir Değerlendirme-”, *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (2015), 93, 94.

⁸⁰ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l Kur'ân*, 3/181-184; Muhammed Hamdi Yazır Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili* (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2008), 3/84.

3.2. Mevzuat Açısından Eşin Psikolojik Şiddeti Sayılabilecek Davranışların İslâm Hukukuna Göre Değerlendirilmesi

Fiziksel, cinsel ve ekonomik şiddet türleri davranışın açık ve doğrudan görülen yönleriyle daha net bir şekilde değerlendirilebilir ve tespit edilebilirken; psikolojik şiddetin tanımlanması ve hukukî bir çerçeveye oturtulması daha fazla araştırma gerektiren, eşlerin psikolojik dayanıklılığına bağlı olarak değişkenlik gösterebilen önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸¹ Psikolojik şiddet içeren davranışlar İslâm hukukunda genellikle “zarar” kavramıyla birlikte değerlendirilebilmektedir. Eşler arasında hakların gözetilmemesi ve birbirlerine yönelik sorumlulukların yerine getirilmemesi ya da haksız muameleleri sebebiyle oluşabilecek zarar bu kapsamda görülebilir.

3.2.1. Eşi İhmal Etme

İhmal, “bir şeyin üstüne düşmeyip boşlamak, gereken ilgiyi göstermemek, tedbir alması gerekli bir kimsenin, yapması lâzım gelen şeyi yapmaması veya yapmaması lâzım gelen şeyi yapması” olarak anlaşılmaktadır.⁸² Eşlerin birbirini ihmal etmesi, önemsememesi, ilgisiz davranması eşlerin birbirine karşı psikolojik şiddeti olarak yorumlanmaktadır.⁸³

Mevzuatta doğrudan ihmalin psikolojik şiddet içerdiğine dair kanun bulunmamaktadır. Bununla birlikte TMK’da belirtilen eşlerin evlilik içerisindeki yükümlülükleri ve 6284 sayılı Kanun’da şiddet tanımı içerisinde yer verilen psikolojik şiddet kavramı, eşi ihmal etmenin psikolojik şiddet içerebileceğini göstermektedir. TMK’ya göre ise eşlerin evlilik birliği için çaba göstermeleri, birbirlerine yardımcı olmaları eşlerin yükümlülükleri olarak belirtilir. 6284 sayılı Kanun’a göre ise, psikolojik şiddet kişinin psikolojik açıdan zarar görmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel olan davranışlar olarak belirtilir.⁸⁴

⁸¹ Gültekin - Şahin, *Türkiye’de ve Dünyada Kadına Şiddet*, 22, 23.

⁸² Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), 235.

⁸³ Gürol Cantürk, “Aile içi Şiddet ve Hukuki Düzenlemeler”, *Adli Psikiyatri Dergisi* 1/4 (2004), 18.

⁸⁴ (TMK), 24607 (08/12/2001) 4721 (22 Kasım 2001), md. 185.

Hukukçulara göre eşlerin aile içerisinde huzuru bozacak davranışlardan kaçınmaları gerekir. Huzurun tanımının ise her aile için farklı olabileceği ve her aile için özel olarak belirlenmesi gerekli görülür.⁸⁵ TCK'ya göre evlilikten kaynaklanan yükümlülüklerin ihmal edilmesi suç olarak belirlenmiştir. Bu yükümlülükler, aile üyelerine bakım, eğitim, ihtiyaç halinde destek olmak gibi konulardaki görevlerdir.⁸⁶ Yargıtay kararlarında eş ve çocuklarla ilgilenmemenin, aile birliği görevlerinin yerine getirilmemesinin ve evlilik birliği süresince devam eden psikolojik şiddetin boşanma hususunda gerekçe oluşturacağı belirtilmiştir.⁸⁷

İslâm hukukuna göre eşi ihmal etme olarak değerlendirilebilecek davranışlar, erkeğin evin geçimini sağlamaması, hanımının ihtiyaçlarını temin etmemesi, mehrini vermemesi gibi maddi konuları kapsayabilmektedir. Eşlerin evlilikten doğan sorumluluklarını yerine getirmemeleri genel anlamda ihmale sebebiyet verir. Bununla birlikte eşlerin birbirlerine güzel muamelede bulunmamaları, sohbet etmemeleri, kaba ve sert davranışları gibi muameleler de ihmal kapsamında değerlendirilebilir. Psikolojik şiddet yönüyle incelediğimizde duygusal olarak yıpratmayı hedef alan davranışlar genellikle eşlerin birbirine ilgisizliği ve önemsememesi bağlamında değerlendirilmektedir.

Kur'ân' da evlilik hayatı kadının ve erkeğin birbirlerinin varlığıyla huzur bulduğu bir yuva olarak tasvir edilmektedir. Birbirlerini önemseyen, ilgi ve alaka göstermekten çekinmeyen, sevgi ve muhabbet bağıyla birbirine bağlı eşler arasında böyle bir yuvanın tesisi mümkün olur. Eşlerin birbirleri ile olan muamelelerinde devamlı olarak mâ'rufu (iyiliği) gözetmeleri emredilir.⁸⁸

Ailenin nafaka ihtiyacının karşılanmaması ihmal içerebilen konular arasındadır. İslam hukukuna göre nikah akdi ile birlikte erkeğin eşine yönelik nafaka sorumluluğu başlar. Nafaka kısaca mesken, giyecek ve yiyecek teminidir. Evlilikte ailenin geçimini sağlama ve nafaka temini vazifesi erkeğe verilmiştir.⁸⁹ Dolayısıyla bu konuda yapacağı bir ihmal ev halkının mahrumiyetine sebep olur. Bu konu ekonomik şiddetin bir konusu olmakla birlikte oluşan ihmalden kaynaklı olarak duygusal bir yıpranma da mevcuttur diyebiliriz. Bu

⁸⁵ Bilge Öztan, *Medenî Hukukun Temel Kavramları* (Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2012), 432.

⁸⁶ TCK, md. 233.

⁸⁷ Yargıtay 2. Hukuk Dairesi Yargıtay, 2022/3756 (19 Nisan 2022); Yargıtay 2. Hukuk Dairesi Yargıtay, 2023/5172 (12 Aralık 2022); Yargıtay 2. Hukuk Dairesi Yargıtay, 2023/5653 (20 Aralık 2022).

⁸⁸ en-Nisâ 4/19.

⁸⁹ Muhammed b. Ahmet Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Daru'l Marife, ts.), 5/181.

durumdaki bir kadın çaresizlik yaşayabilmektedir. Kur'ân'da “İmkânı geniş olan, nafakayı imkânlarına göre versin; rızkı daralmış bulunan da Allah'ın kendisine vermiş olduğu kadarından nafaka ödesin...”⁹⁰ buyrulmaktadır. Peygamber Efendimiz (sav) şöyle buyurmuştur; “Sizin üzerinize onların maruf bir şekilde yiyecek ve giyecek hakları vardır”. Başka bir hadiste “Nafakasını verdiği kişiyi ihmal etmesi kişiye kötülük olarak yeter.” Peygamber Efendimiz (sav), kocasının cimriliğinden şikâyet eden Hind'e, kocasından habersizde olsa nafaka miktarı kadar parayı alabileceğini söylemiştir.⁹¹ Evin geçiminin sağlanmaması durumunda kadının mahkemeye başvurmasıyla birlikte durumun düzeltilmesi için hâkim kararıyla birtakım müeyyideler uygulanabilmektedir.⁹²

Günümüzde aile içerisinde rollerin değişim göstermeye başlamasıyla birlikte ortaya çıkan problemlerden biri de ev işleri konusudur. Ev işlerinin yapılmıyor olması da aile üyelerinin birtakım ihtiyaçlarının karşılanamıyor olması yönünden ihmal olarak değerlendirilebilecek bir konudur. İslam hukukunda eşlerin görevleri incelendiğinde erkeğin çalışma zorunluluğunun olduğu, nafaka temini ile yükümlü bulunduğu görülür. Kadının ise İslam hukukuna göre çalışma ve dolayısıyla evin ihtiyaçlarını giderme zorunluluğu ve yükümlülüğü yoktur. Kadının hukukî olarak ev işlerini yapma zorunluluğu belirtilmemekle birlikte⁹³ eşler arası görev paylaşımı yönünden ev işlerini yapmasının gerekli olacağı vurgulanır.⁹⁴ Nitekim Peygamber Efendimiz (sav) kızı Hz. Fâtıma ile damadı Hz. Ali arasında görev taksimi yaptığında, dışarıdaki işlerden damadının, ev içerisindeki işlerden kızının sorumlu olması gerektiğini belirtmektedir.⁹⁵

Kadının hastalık, sosyal durum veya başka nedenlerle ev işlerini yapamaması söz konusu olduğunda kocanın yardımcı tutması gerekli görülür. Erkeğin mali gücünün olmaması durumunda böyle bir yükümlülüğünün olmadığı belirtilir.⁹⁶ Hükümlerde yer alan erkeğin hanımı için ev işlerinde yardımcı tutma durumu, ev işlerine katkı sunması gerekliliği olarak da anlaşılabilir. Erkeğin maddi gücü yeterli gelmez ve kadın da ev işlerini yapabilecek

⁹⁰ et-Talak, 65/6, 7.

⁹¹ İbn Hacer el-Askânî, *Bulûğu'l-merâm min edilleti'l-ahkam*, çev. Mehmet Alioğlu - Betül Bozali (İstanbul: Zemin Gazetecilik Yayıncılık, 2012), 446, 447.

⁹² Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/463-468.

⁹³ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/181.

⁹⁴ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/282, 283.

⁹⁵ Yunus Emre Küçük, *Eşler Arası Şiddeti Önlemede Fıkıhta Öngörülen Tedbirler* (Rize: Rize Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2011), 51.

⁹⁶ Mevsîfî, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*, 530.

durumda olmazsa bu durumda eşler ortak çabayla ma'rufu (iyiliği) gözeterek ev işlerini yaparlar. Günümüzde ev dışında da çalışan kadınların arttığı düşünüldüğünde ev işleri konusunda eşlerin yardımlaşması ve görev paylaşımı yapması en makul çözüm olarak görülebilir.

Kur'ân'da nüşûz kavramı ile açıklanan durumlar eşlerin birbirine yönelik ihmali kapsamında değerlendirilebilir. Nüşûz kavramı genel anlamda evlilik hukukuna riayet etmeme olarak anlaşılacak bir kavramdır. Erkeğin nüşûzu ile eşine yönelik görevlerini yapmaması, evlilik hukukuna riayet etmemesi, hanımına ilgisiz davranması, soğuk davranması, yüz çevirmesi, geceyi yanında geçirmemesi gibi durumlar anlaşılabilir. ⁹⁷ Bu davranışlar aynı zamanda psikolojik şiddet olarak değerlendirilebilecek davranışlardır. Hanımlarla iyi geçinmeyi erkeklere tavsiye eden âyetler ve insanların en hayırlısının hanımlarıyla iyi geçinenler olduğunu belirten hadisler, erkeğin hanımına yönelik nüşûzu sayılabilecek davranışlarını önleyici niteliktedir. Erkeğin geçimsizliği durumunda eşlerin konuşmaları, anlaşarak sorunu gidermeye çalışmaları, birbirlerine güzel davranışta bulunmaları tavsiye edilmektedir. ⁹⁸ Kadının eşinin geçimsizliği durumunda, eşinin kendisine yönelik olan soğuk davranışlarını değiştirmeye yönelik yollar araması, ilgisini tekrar çekmeye çalışması önerilir. Düzelmeme ve kadının boşanmak istememesi durumunda bazı haklarından vazgeçerek örneğin kocasının geceyi yanında geçirmemesine razı olarak evliliği devam ettirebileceği belirtilir. Bununla birlikte nikah akdi eşlere birbirlerinden cinsel yönden faydalanma hakkı tanır ve kadın bu hakkından feragat etmiş olsa da istediği zaman bu yaklaşımından vazgeçebilir. Birtakım yollar denenmiş olmasına rağmen eşlerin anlaşamamaları ve erkeğin kötü muamelesini devam ettirmesi durumunda kadın mahkeme yoluyla çözüm arayışına girebilir. ⁹⁹

Kadının nüşûzu da evlilik hukukuna riayetsizliği olarak açıklanır. Eşinin cinsel birliktelik talebini meşru sebep olmaksızın reddetmesi, ondan habersiz ya da izinsiz evi terk etmesi, izni dışında çalışması, eşinin istemediği kişileri eve alması, eşine yönelik kaba ve

⁹⁷ Hacı Mehmet Günay, "Nüşûz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2007), 33/33/304; Heyet, "Nüşûz", *el-Mevsûatu'l-Fıkhîyye el-Kuveytîyye* (Kuveyt: Vezâretü'l-Evkâf el-Meclisu'l-E'lâ li'ş-Şu'ûni'l-İslâmiyye, 1983 1404), 40/284.

⁹⁸ en-Nisâ 4/128.

⁹⁹ Günay, "Nüşûz", 33/304.

sert tutumları gibi davranışlar kadının nüşûzu olarak değerlendirilebilmektedir.¹⁰⁰ Bu davranışlar erkek açısından psikolojik şiddet olarak görülebilir. Eşinin bu davranışlarına mâruz kalan kocanın durumu düzeltmek için izlemesi tavsiye edilen bazı çözüm yolları öngörülür.¹⁰¹ Eşi itaat etmeye zorlama başlığında bu konu incelenecektir.

3.2.2. Eşi Terk Etme

Kişinin eşini terk etmesi, psikolojik şiddet olarak değerlendirilmektedir. Terk sonucunda oluşan maddi ve manevi zarar söz konusudur. Bu sebeple hukuk sistemlerinde genellikle eşi terk etme boşanma sebebi kabul edilmiş, konu ayrıntılarıyla incelenerek terk edilen eşin uğradığı zarar giderilmeye çalışılmıştır.

TMK 164. maddeye göre “eşi terk etme” evlilik sebebiyle ortaya çıkan yükümlülükleri yerine getirmemek amacıyla ortak konutu terk etmek olarak anlaşılmaktadır.¹⁰² Burada ortak konut ile ilgili bazı noktalar dikkat çeker; ortak konutun eşlerin birlikte seçtiği ve karar verdiği konut olması gerektiği belirtilir. Aksi halde seçime katılmayan eşin konutu terk etmesi terk olarak değerlendirilmez. Ortak konutta diğer eş, eşini kendi ailesiyle yaşamaya zorlarsa terk eden eş değil evde bu duruma zorlayan eş terk etmiş sayılır. Aynı odada kalmamak, birlikte yiyip içmemek, konuşmamak gibi davranışlar ortak konutta yaşamaya devam edildiği müddetçe terk olarak değerlendirilmez. Eşin evi terk etmiş sayılması için hastalık, hapis, eğitim, askerlik gibi haklı bir sebebinin bulunmaması, evlilik yükümlülüğünden doğan sorumluluklarını yerine getirmemek niyetiyle terk etmiş olması gerekir. Eş dört ay boyunca bir gece dahi eve gelmemişse, terk edilen eşin boşanmak için mahkemeye başvurabileceği belirtilir.¹⁰³ Kanuna göre mahkemeye başvuru için dört ay geçme şartı aranır. Dört ay sonrasında hâkim ihtarname gönderir, iki ay daha beklenir. Toplam altı ay geçtiği halde terk eden eşin dönmemesi durumunda, diğer eşin talebiyle hâkimin eşleri boşayacağı belirtilir.¹⁰⁴ Hamile olan eşi terk etme durumu TCK’ya göre suç

¹⁰⁰ Günay, “Nüşûz”, 33/303; Heyet, “Nüşûz”, 40/287, 288.

¹⁰¹ en-Nisâ 4/34

¹⁰² TMK, md. 164.

¹⁰³ Nurşen Ayan, “Terk Nedeniyle Boşanma”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 15/1 (2007), 42-46.

¹⁰⁴ Öztan, *Medenî Hukukun Temel Kavramları*, 471.

kabul edilmiştir. Buna göre hamile olan eşini terk eden kişi için üç aydan bir yıla kadar hapis cezası verileceği belirtilir.¹⁰⁵

İslâm hukuku açısından incelediğimizde kocanın eşini terk etmesi mefkûd veya gâip olması durumuna bağlı olarak ele alınmaktadır. Kadının eşini terk etmesi ise nüşûz konusu kapsamında ele alınır. Mefkûd, kaybolmuş, hayatta olup olmadığı bilinmeyen kişi anlamındadır.¹⁰⁶ Gâip kelimesi ise gözden uzak olan, görülmeyen, olmayan, kocanın eşinin bulunduğu yerleşim yerinden uzaklaşması anlamlarındadır.¹⁰⁷ Gâip kelimesi bazen mefkûd ile aynı anlamda kullanılmakla birlikte fikhî bir terim olarak, hayatta olduğu bilinen, fakat nerde olduğu bilinmeyen veya bilindiği halde evine dönmeyen anlamındadır. Mefkûd kişi ise kaybolmuş, hakkında bilgi alınamayan, yaşayıp yaşamadığı bilinmeyen kişidir. Mefkûd kişinin durumunda kapalılık mevcuttur, genellikle bilinçli bir terk gibi değerlendirilmesi mümkün olmamaktadır. Mefkûd kişi ile ilgili hukukî süreç gâiplikten farklı bir kapsamda ele alınır.¹⁰⁸ Bazı yaklaşımlara göre gâip kavramı *hecr* kelimesinin muhtevasıyla genişletilerek ev içerisinde ama birlikteliği terk anlamında da kullanılabilmiştir.¹⁰⁹ Biz çalışmamızda mevzuatta belirtildiği üzere psikolojik şiddet sayılması yönüyle incelediğimiz eşi terk etme konusunu evi terk anlamında gâiplik ve nüşûz durumlarıyla sınırlandıracağız.

Öncelikle eşlerin birbirinden uzun süre uzak olması İslâm aile hukukuna göre evliliğin gayelerine aykırıdır. Eşler aynı haneyi paylaşarak birbirlerine destek olabilir, ortaya çıkabilecek sıkıntılarla mücadele edebilirler. Evlilik birlikteliğinden doğan sorumlulukların yerine getirilmesi ancak birlikte yaşamayla mümkün olur. Genel yaklaşım bu durumun terkedilen eş açısından zarar getiren bir durum olduğu ve dolayısıyla psikolojik şiddet sayılabileceği yönündedir. Bununla birlikte terk sonucunda ortaya çıkabilecek hükümler konusunda İslâm hukukçuları arasında farklı yaklaşımlar mevcuttur.

Kocanın karısını terk etmesi genellikle nafaka temini ve kadının yaşayabileceği zorluklar açısından değerlendirilmiştir. Maddi zararın mahkeme yoluyla giderilmeye

¹⁰⁵ TCK, md. 233.

¹⁰⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, “fgd”, 3/337.

¹⁰⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, “ğyb”, 1/654.

¹⁰⁸ Beşir Gözübenli, “Mefkûd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2003), 28/28/353.

¹⁰⁹ Ammâr Merzûk Zâhir, *Da've't-tefrîk beyne'z-Zevceyni li'l-Ğaybeti ve'd-Darar* (Nablus/Filistin: Câmîatü'n-Necâh el-Vataniyye, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 8.

çalışıldığı görülmektedir. Manevi zarar yönüyle ise kocası tarafından terk edilmiş olan kadının *muallaka kadın* durumunda olduğu belirtilir. Yani ne evli ne bekar, durumu belirsiz bir haldedir. Bu ise beraberinde çeşitli zorlukları getirmektedir. Dolayısıyla kadının psikolojik şiddete maruz kalması söz konusudur.¹¹⁰

Kadının kocasını meşru bir gerekçesi olmadan terk etmesi hukuki olarak yasaklanmaktadır. Bu durumda erkeğin boşama hakkının bulunması sebebiyle terk durumunda kadın ve erkek açısından farklı hükümler ortaya çıkmaktadır. Eşi terk etme konusu fıkıh kitaplarında genellikle erkeğin terk etmesi durumunda kadının mağduriyetini önleme açısından incelenmiş, hükümler belirlenmiştir. Son dönem düzenlemelerde ise karısı tarafından terk edilen eşin mahkemeye başvurması ile birlikte hukuki sürecin başlayabileceği belirtilmektedir.¹¹¹

Özel Bir Terk Etme Şekli Olan İlâ Yapma

Eşi terk etme konusunun kapsamına dahil olabilecek bir konu da eşlerden birinin cinsel ilişkiden kaçınması, cinsel ilişkiyi terk etmesidir. İlâ sözlükte yemin anlamındadır. Terim olarak ise kişinin hanımına yaklaşmama konusunda yemin etmesi anlamına gelmektedir.¹¹² Bu durum kadının mağduriyetine ve zarar görmesine sebep olur. Aynı zamanda psikolojik şiddet olarak da değerlendirilebilir. Arap toplumunda kadına haksızlık içeren bir uygulama olarak bazı erkekler eşlerine yaklaşmamak üzere yemin etmekteydiler. Bu yemin bazen bir yıl bazen daha da uzun sürebilmekteydi. Bazı durumlarda da sürenin bitimiyle birlikte yeniden yemin ederek yapılan haksızlık devam ettirilmekteydi. Bu durumda kadının evlilik haklarına riayet edilmediği gibi boşamayıp evlilik içerisinde tutarak haksızlık içeren bir tutumda sergilenmekteydi.¹¹³ Kur'ân'da “*Ya iyilikle tutun ya da iyilikle boşayın.*”¹¹⁴ âyetiyle her durumda iyi davranılın önemi vurgulanmaktadır.

Eşi ile cinsel birliktelik yapmayacağına yemin eden erkek için çeşitli müeyyideler öngörülmüştür. Kur'ân'da bu yeminin azami süresi dört ay olarak belirlenmiştir; “*Eşlerine*

¹¹⁰ Zâhir, *Da've't-tefrîk beyne'z-Zevceyni li'l-Ğaybeti ve'd-Darar*, 11.

¹¹¹ Beşir Gözübenli, “Mefkûd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2003), 28/353; Muhsin Koçak vd., *İslâm Hukuku* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017), 268.

¹¹² Serahsî, *el-Mebsût*, 7/19.

¹¹³ Hasan Çınar, *Kur'ân-ı Kerîm'de Evliliğin Sonlandırılması* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 108.

¹¹⁴ et-Talâk 65/2.

yaklaşmamaya yemin edenler için dört ay bekleme süresi vardır. Şayet bu müddet içinde yeminlerinden dönüş yaparlarsa şunu bilsinler ki Allah fazlasıyla bağışlayıcı ve merhamet edicidir.”¹¹⁵ Yemin anlamında kullanılan îla dört aydan az süre için yapıldığında hükmü gerçekleşmemektedir. İlâ yapan kişinin hali, yani öfke, memnuniyet ya da isyan içerisinde oluşu gibi durumlar dikkate alınmamaktadır.¹¹⁶ Hanefîlere göre kocanın dört ay dolmadan hanımına dönmesi durumunda, yemini bozulmakta ve yemin keffâreti gerekmektedir. Kişi hanımı ile sonsuza kadar birlikte olmayacağına yemin etmesi ya da yemininde zaman belirtmemesi durumunda da ilâ yapmış sayılmaktadır.¹¹⁷ Dört ay içerisinde kocanın hanımına dönüşünün gerçekleşmemesi durumunda, dört ayın dolmasıyla bâin boşanmanın gerçekleşmiş olacağı belirtilir.¹¹⁸ Bu durumda olan kadın mağduriyetini önlemek için mahkemeye başvurabilmektedir.

3.2.3. Eşe Kötü Söz Söyleme

Sözel şiddet, fiziksel şiddet kadar yaygın olan bir psikolojik şiddet türüdür. Eşler arası sözel şiddet sağlıklı iletişimi engelleyip, anlaşılammaya sebebiyet verebildiği gibi bazı durumlarda haksız muamelelere de yol açabilmektedir.¹¹⁹ 6284 sayılı Kanun’a göre sözel olarak gerçekleştirilen, kişiye zarar veren veya zarar vermesi muhtemel olan tutum ve davranışlar şiddet kapsamında değerlendirilmiştir. Ayrıca hakimin şiddet uygulayan kişi hakkında, kanun kapsamında korunan kişilere yönelik hakaret, aşağılama, tehdit, küçük düşürme gibi davranışlarda bulunmaması yönünde önleyici tedbir kararı alabileceği belirtilmiştir.¹²⁰ TCK’nın 125. maddesinde de hakaret suçunun cezası düzenlenmiştir. Kanun’a göre şeref ve haysiyete yönelik söz ile saldırıda bulunulması durumunda üç aydan iki yıla kadar hapis cezası gerekli görülmektedir. Aynı zamanda eşlerin birbirine yönelik kötü söz, hakaret, aşağılama içeren sözel ve psikolojik şiddet içeren davranışları boşanma hususunda gerekçe olarak değerlendirilmiştir.¹²¹

¹¹⁵ el-Bakara 2/226.

¹¹⁶ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l Kur’ân*, 2/72; Buhûtî, *Keşşâfu’l-Kinâ’ ‘an Metni’l-İknâ’*, 12/450.

¹¹⁷ Serâhsî, *el-Mebsût*, 7/19, 20.

¹¹⁸ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l Kur’ân*, 70-73.

¹¹⁹ Mehmet Salih Erkek, “Osmanlı Toplumunda Bir Psikolojik Şiddet ve Mahremiyete Saldırı Aracı Olarak Küfür”, *Tarih Okulu Dergisi* 9/28 (Aralık 2016), 225-228.

¹²⁰ Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, md. 2, 5.

¹²¹ Yargıtay 2. Hukuk Dairesi Yargıtay, 2023/4275 (11 Kasım 2022); Yargıtay 2. Hukuk Dairesi Yargıtay, 2023/4950 (10 Temmuz 2023).

İslâm'da eşlerin birbirine yönelik davranışları söz konusu olduğunda karşımıza çıkan kavramlar öncelikle mâ'ruf ve ihsan kavramlarıdır. Bir kişinin kendisine yapılmasını istemeyeceği bir davranışı başkasına yapmaması mâruf olarak tanımlanmıştır. Sözel iletişimde de ma'rufu/güzel davranışı gözetmek gerekmektedir. Peygamber Efendimiz (sav) şöyle buyurmuştur: “*Hoş/güzel söz sadakadır.*”¹²² Sadakanın insanlar arasında sevgi ve muhabbeti artırdığı gibi güzel söz de söyleyene yönelik olumlu duyguları artırmaktadır. Eşlerin iyi geçinmesi güzel sözle, davranışla, güzel ahlakla olur; eşlerin iletişimlerinde nazik bir dil kullanması, eşinin hoşlanacağı şekilde hitap etmesi gerekli görülür.¹²³

İslâm'a göre eşlerin birbirine iltifat etmemesi, rencide edecek şekilde konuşması, sövmesi, onur kırıcı konuşmalar yapması, şeref ve haysiyetini hedef alacak haksız ithamlarda bulunması uygun görülmemiştir. Bu davranışlar eşler arası geçimsizliğe sebebiyet verebilmektedir.¹²⁴ Ebû Huzeyfe (ra)'nin başkalarına böyle davranmadığı halde ailesine karşı kırıcı ve kötü sözlü olduğunu, bu konuda ne yapması gerektiğini sorması üzerine, Peygamber Efendimiz (sav) bunun için defalarca Allah'tan af dilemesi gerektiği cevabını vermiştir.¹²⁵ Peygamber Efendimiz (sav) yapılan davranışın dinen uygun görülmediğini, bu davranıştan kaçınılması gerektiğini vurgulamaktadır.¹²⁶ Peygamber Efendimiz (sav) kadının kocası üzerindeki haklarını açıklarken, çirkin olduğunu söylememenin ve kötü söz söylememenin gerekliliğini belirtmektedir. Kadınlar da aynı şekilde kocalarına güzel söz söylemekle ve sözleriyle eziyet etmemekle sorumludurlar.¹²⁷ Eşlerin birbirleriyle olan iletişimlerinde dikkatsiz ve özensiz davranmaları aile içi huzursuzluklara sebebiyet verebilmektedir.

Sözlü saldırılardan biri olan küfretme davranışının psikolojik bir rahatsızlık olarak görüldüğü belirtilmektedir. Küfür kutsal değerlere, kişinin mahremiyetine ya da doğrudan kişiliğe saldırı şeklinde gerçekleşebilmektedir. Küfretme sebepleri hakkında öfke ve şiddet eğilimi ile birlikte kişinin, yetersizlik ve zayıflık duygularıyla bu davranışa yönelebileceği

¹²² Buhârî, “Edeb”, 34; Müslim, “Zekat”, 56.

¹²³ Kâsânî, *Bedâ'î u's-sanâ'î fi tertîbi's-şerâ'î*, 3/602.

¹²⁴ Vehbe Zuhayli, *İslâm Fıkıh Ansiklopedisi* (İstanbul: Risale Yayınları, ts.), 9/414.

¹²⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî İbn Mâce, *es-Sünen*, thk. Muhammed Fuad Abdalbâki (Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts.), “Edeb”, 57.

¹²⁶ Komisyon, *Hadislerle İslâm* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014), 4/157.

¹²⁷ Heyet, “Nüşûz”, 40/289.

görüşleri belirtilir. Küfür (sövme) ve hakaret içeren sözler, duygusal çöküntüye, mahcubiyete, kendini değersiz hissetmeye sebep olabilmektedir.¹²⁸ İslâm hukukunda eşler arasında hakaret ve küfür içeren kötü söz kullanımı psikolojik şiddet olarak değerlendirilebilecek, ceza gerektiren suçlar olarak görülür. Eşlerin birbirine yönelik iletişimlerinde ölçülü olma zorunlulukları vardır. Haddi aşan, belki bir anlık kızgınlıkla söylenebilecek sözler evliliği bitiren sözler olabilmektedir.

Osmanlı toplumunda aile içi şiddetin genellikle sözlü olarak gerçekleştirildiği görülmektedir. Hakaret ve küfür her durumda şiddet içeren lafızlar olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte duygusal olarak incitici olan her söz hukuka yansıyan yönüyle psikolojik şiddet olarak değerlendirilmemektedir. Örneğin uyarı amacıyla söylenen yanlıştan ve günahtan sakındırmak için söylenen sözler hukukî olarak bir yaptırım gerektirmezken, dinen hoş görülmeyen, günah sayılan, ceza gerektiren sözler ceza hukuku kapsamında değerlendirilmiştir. Mahkemeye başvurulması halinde bazı önleyici tedbirler uygulanacağı belirtilmektedir.¹²⁹

3.2.4. Eşe İffetsizlik İsnad Etme

İftirâ, bir kişiye kasıtlı olarak yapmadığı suçu isnad etmek, karalamak anlamına gelir.¹³⁰ İslâm hukukunda ise iftira, bir kişiye yapmadığı bir suçu isnad etmek, iffetli bir kişiye zina isnadında bulunmak anlamlarında kullanılır.¹³¹ İffetsizlik ise cinsel ahlak kurallarına uymamak, bilerek aykırı hareket etmektir.¹³²

TMK'ya göre kişilik hakları korunmaya alınmıştır.¹³³ Şeref ve haysiyet kişilik haklarından biri olarak görülür, sahip olunan temel değerlerdendir. Kişinin toplumda kabul edilen temel ahlak ilkelerine göre yaşamasıdır. Dolayısıyla bir kişiyi iffetsizlikle suçlamak, kişilik haklarına, şeref ve haysiyetine saldırmak anlamına gelir. Bu durum kişinin manevi

¹²⁸ Erkek, "Osmanlı Toplumunda Bir Psikolojik Şiddet ve Mahremiyete Saldırı Aracı Olarak Küfür", 225-228.

¹²⁹ Muharrem Midilli, "Osmanlı Toplumunda Evlilik İçi Şiddetin Fetvalara Yansıyan Suretleri ve Müftülerin Lazım Gördüğü Müeyyideler", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 38 (2021), 132-135.

¹³⁰ Cengiz Yelbaşı (Ankara: Sim Matbaacılık, 2014), "Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü", "İftirâ", 277.

¹³¹ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 232.

¹³² Yelbaşı, "Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü", "İffetsizlik", 275.

¹³³ TMK, md. 23, 24.

yönden zarar görmesine toplumda itibarının zedelenmesine sebep olur.¹³⁴ Eşler arasında iffete iftira söz konusu olduğunda ise daha yaralayıcı bir netice ortaya çıkar. İftiraya uğrayan eşin psikolojik şiddete maruz kalmasıyla birlikte aile içerisinde güven, saygı gibi kavramlarda zarar görür.

TCK'da iftira suçunun cezası düzenlenmiştir.¹³⁵ Kanuna göre işlemediğini bildiği halde bir kimseye hukuka aykırı bir şekilde suç isnat eden kişiye bir yıl ile dört yıl arası hapis cezası öngörülmektedir. Suçta adlî veya idarî soruşturma başlatacak nitelikte bir fiil isnadı şartı aranır. Nitelikli suç şeklinde işlenmesi halinde cezanın arttırılacağı belirtilir. Suç incelenirken manevi unsur olarak iftira kastı bulunması şartı aranır. Şüphe içeren, bazı davranışlardan dolayı yanlış anlamaya sebebiyet verecek konularda yapılan yorumlar iftira suçu kapsamında değerlendirilmez. TCK'da eşe yönelik iffete iftira suçu özel olarak düzenlenmeyip, iftira suçunun cezası kapsamında değerlendirilmektedir.

Eşinin zina yaptığı gerekçesiyle boşanma isteminde bulunan kişiden mahkeme tarafından bunu ispat etmesi istenir. İspat edememesi durumunda davanın düşeceği belirtilmektedir. Eşin zina isnadının iftira olduğunun ortaya çıkması halinde iftiraya maruz kalan eş ceza talebinde bulunabilir. Mağdurun iftira sebebiyle adlî ya da idarî soruşturma geçirmiş olması halinde eşi için iftira cezasının uygulanması mümkün görülür. Aksi halde ceza uygulanmayacağı belirtilir. Bununla birlikte iftiraya uğrayan eş, kişilik haklarının zedelenmesi ve maruz kalınan manevi zarar gerekçesiyle Türk Borçlar Hukuku (TBK)'ya göre manevi tazminat talep edebilir.¹³⁶

Yargıtay kararları incelendiğinde eşe yönelik iffet, namus ve saygınlığı zedeleyici sözlerin, aldatma isnadının boşanma hususunda geçerli bir neden olarak kabul edildiği görülmektedir. Ayrıca eşe iffetsizlik isnad edilmesi durumunda mağdur olan eşin kişilik haklarına saldırı gerekçesiyle manevi tazminat almasına karar verildiği görülmektedir.¹³⁷

¹³⁴ Öztan, *Medenî Hukukun Temel Kavramları*, 274-279.

¹³⁵ TCK, md. 267.

¹³⁶ Türk Borçlar Kanunu (TBK), 27836 (04/02/2011) 6098 (11 Ocak 2011), 58.

¹³⁷ Yargıtay 2. Hukuk Dairesi Yargıtay, 2023/4244 (30 Kasım 2022); Yargıtay 2. Hukuk Dairesi Yargıtay, 2023/3985 (07 Aralık 2022); Yargıtay 2. Hukuk Dairesi Yargıtay, 2023/4907 (27 Aralık 2022).

İslâm hukuk sisteminde kişilik haklarına saygı ve toplumsal değerlerin korunması bakımından ifade hürriyeti sınırlandırılır. Kişisel hakların ihlaline sebebiyet veren ifadeler hukukî yaptırım içerebilmektedir.¹³⁸ İnsanın namus ve şerefi, korunması zorunlu olan kişilik haklarındandır. İftira ile kişi hem psikolojik hem de sosyolojik açıdan zarara uğramış olur. Kişiyi var eden onur, şeref, haysiyet, namus gibi kavramlar bir bakıma dokunulmazdır. Haksız bir suçlama mağduru derinden yaralar, toplum içerisindeki saygın konumuna zarar verir. İslâm hukukuna göre zina iftirasına uğrayan kişinin itibarını iade ve psikolojik zararın giderilmesi için iftira eden kişiye kazf cezası uygulanır.¹³⁹

Kazf sözlükte atmak, taş vb. fırlatmak,¹⁴⁰ sözü düşünüp taşınmaksızın savurmak iftira atmak¹⁴¹ anlamlarına gelir. İslâm hukukunda namuslu kadınlara zina isnadında bulunmak anlamındadır.¹⁴² Hukukçuların büyük çoğunluğu, erkeğe yönelik yapılan zina iftirasının da kazf cezasını gerektirdiği görüşündedir.¹⁴³ Bu suçlama kadın tarafından kocası hakkında yapıldığında da aynı şekilde hukukî sürecin uygulanacağı anlaşılmaktadır. İslâm hukukunda kazf suçu için maddi ve manevi müeyyideler öngörülmüştür. Kur'ân-ı Kerim'de belirtildiği üzere muhsan bir kişiye zina isnadında bulunan kişi için isnadını ispat etmesi istenir. Muhsan kişi; akıllı, ergin, hür, Müslüman ve iffetli olan kişi olarak tanımlanır.¹⁴⁴ Muhsan kişiye zina isnadında bulunup, dört şahit getiremeyen kişiye; seksen kırbaç cezası verilir ve artık şahitliği kabul edilmez.¹⁴⁵

İslâm hukukuna göre iffete iftira suçunu koca eşine yönelik gerçekleştirdiğinde özel bir hukukî süreç başlar. Bir kimsenin hanımı hakkında zina isnadında bulunması veya dünyaya getirdiği çocuğun kendisinden olmadığını ifade etmesi ağır sonuçlar ortaya

¹³⁸ Hasan Doğan, “İslâm Hukukunda İfade Hürriyetini Sınırlayan Sebepler”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 31 (2018), 10-13.

¹³⁹ Sabri Erturhan, *İslâm Ceza Hukuku* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2020), 163, 164; Osman Oral, “İftira Teolojisi ve Bireyin Psikososyal Sorumluluğu”, *Türk&İslâm Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9 (2022), 210.

¹⁴⁰ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, "gzf" 9/276.

¹⁴¹ Fikret Karaman vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), “kazf”, 367.

¹⁴² Serahsî, *el-Mebsût*, 7/39.

¹⁴³ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l Kur'ân*, 10/117; Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 12/285, 286; Yaşar Yiğit, “İnsanlık Onur ve Şerefının Korunması Açısından Kazf Suçu ve Cezasının Değerlendirilmesi”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 3/1 (2003), 117.

¹⁴⁴ Serâhsî, *el-Mebsût*, 9/37; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i' fi tertîbi's-şerâ'i'*, 7/40.

¹⁴⁵ “Namuslu kadınlara zina isnat edip sonra da dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun. Artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin. İşte bunlar fâsık kimselerdir. Ancak tövbe edip bundan sonra ıslah olanlar müstesna. Çünkü Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” Nûr/4,5.

çıkarmak davranış olarak görölmüştür. Bu durum evlilik birliğini temelinden sarsar. Manevi bir zarara sebebiyet verir, aynı zamanda psikolojik şiddet olarak yorumlanır.¹⁴⁶ Eşini zina eder vaziyette gördüğünü söyleyen sahabenin Peygamber Efendimiz (sav)’e bir çözüm arayışıyla gelmesinin ardından konuyla ilgili âyet nazil olur. Aile kurumunun hususi özellikler taşıması sebebiyle konu liân hükümleriyle hukukî çerçevede incelenmektedir.¹⁴⁷

3.2.5. Eşe Sadâkatsizlik Yapma

Sadâkat kelimesi “sıdk” kökünden gelir, yalanın zıddı, doğruluk anlamındadır.¹⁴⁸ Sadakat hem dini hem de ahlâkî bir kavramdır. Sıdk kelimesi Arapçada, sert, katı, güç, şiddet gibi anlamlara da gelir. Bu anlam yalan karşısında doğruluğun, dürüstlüğün daha güçlü ve kuvvetli olmasını ifade eder.¹⁴⁹ Toplumsal ilişkilerde insanların birbirine karşı doğru sözlü ve güvenilir olma zorunluluğu vardır. Aksi halde adaletsizlikler, aldatmalar, hak ihlalleri ortaya çıkar.¹⁵⁰ Evlilik hayatında da sadâkat yükümlülüğü eşlerin birbirine yönelik temel sorumluluklarındandır. Sadâkat borcu “*Evlenme birliğinin kurulmasıyla, bu birliğin korunması bakımından, eşlere düşen karşılıklı riayet ve iffet borcu*” olarak tanımlanmaktadır.¹⁵¹

Mevzuatta sadâkat eşlerin birbirlerine yönelik yükümlülüklerinden biri olarak değerlendirilmiştir. Buna göre sadâkat sadece zina fiilini işlememekle sınırlandırılmaz. Kanunda sadâkat konusunda üç husus zikredilmiştir; zina, hissi bağlantı kurmak, eşin sırlarını açıklamak.¹⁵² TMK’ya göre kişi özel boşanma sebeplerinden zina gerekçesiyle eşine boşanma davası açabilir.¹⁵³ Zina TCK’ya göre suç olarak görülmemektedir. Ancak boşanma hususunda gerekçe olarak belirtilebilmektedir.

¹⁴⁶ Komisyon, *Hadislerle İslâm*, 4/158; Doğan, “İslâm Hukukunda İfade Hürriyetini Sınırlayan Sebepler”, 10-13.

¹⁴⁷ Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l Kur’ân*, 10/130-138; Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, 12/289-309; Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâ’i’ fi tertîbi’s-şerâ’i’*, 5/31-63; Mehmet Âkif Aydın, “Liân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/172.

¹⁴⁸ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, "sdg", 10/ 193.

¹⁴⁹ Fikret Karaman vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), “Dinî Kavramlar Sözlüğü”, 592.

¹⁵⁰ Ahat Taşçı, “Din ve Ahlak Bağlamında Sadâkat”, *Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi* 9 (Nisan 2022), 153.

¹⁵¹ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 488.

¹⁵² TMK, md. 185.

¹⁵³ TMK, md. 161.

Eşler arasında üçüncü kişilerle hissi bağlantı kurmak olarak anlaşılacak davranışlar sadâkatsizlik olarak belirtilmiştir. Bu davranışlar genel boşanma sebepleri kapsamında değerlendirilmektedir. Yargıtay kararları incelendiğinde sadâkatsizlik içeren davranışların psikolojik şiddet barındırdığı ve evlilik birliğini temelden sarsıcı durum olarak değerlendirildiği görülür. Bu durumda sadâkatsizlik gösterilen eşin uğradığı manevi zararın giderilmesi amacıyla manevi tazminat isteminde bulunulabilmektedir.¹⁵⁴

Sadakatsizlik sebebiyle gerçekleşen eşe yönelik psikolojik şiddetin, tıbbi müdahale gerektirmeyen fiziksel şiddete göre daha ağır olabileceği Yargıtay kararlarına yansiyabilmektedir. İncelenen Yargıtay kararında eşinin yabancı bir erkekle görüşmesi, samimi fotoğraflarını paylaşması ve geç saatlerde kullandığı ikinci GSM hattı aracılığıyla iletişim kurması neticesinde durumdan haberdar olan kocanın, yoğun bir şekilde hissettiği elem ve hiddet ile birlikte hanımına ağır tıbbi müdahale gerektirmeyecek derecede fiziksel şiddet uyguladığı belirtilmektedir. Kararda ise her iki taraf kusurlu görülmeyle birlikte kişisel haklara saldırıda bulunarak kocasını psikolojik şiddete maruz bırakan kadının ağır kusurlu olarak belirlendiği görülmektedir.¹⁵⁵

İslâm hukukuna göre eşlerin birbirine yönelik sadakatsizliği hukukî ve ahlakî açıdan değerlendirilmiş, psikolojik şiddet gibi bir tanımlamaya tabi tutulmamıştır. Peygamber Efendimiz (sav), bir erkeğin eşini başka bir erkekle zina eder vaziyette görse dahi şiddet uygulayamayacağını, dört şahit getirerek hukuki süreci başlatabileceğini belirtmiştir.¹⁵⁶

İslâm hukukunda zina kesin bir dille yasaklanır. Kur'an'da "*Zinaya yaklaşmayın! Çünkü o hayâsızlıktır, çok kötü bir yoldur.*"¹⁵⁷ ifadesiyle zina haram kılınır. Zinanın akıl ve hikmet bakımından çirkin bir iş oluşu açıklanır. "*Yaklaşmayın*" ifadesi zinaya sebebiyet verecek davranışlardan da uzak durulması anlamına gelir.¹⁵⁸ Peygamber Efendimiz (sav): "*Sakın bir erkek, yanında mahremi olmadıkça yabancı bir kadınla yalnız kalmasın.*" buyurmaktadır.¹⁵⁹ Harama giden yolların kapanması (sedd-i zerai) ilkesi gereği zinaya yol açabilecek durumlardan uzak durulması istenir. Zaruret olmaksızın harama bakmak, yabancı

¹⁵⁴ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, Yargıtay (Yargıtay), 2016/157 (24 Şubat 2016). <https://www.delilavukatlik.com/post/yargitay-sadakatsiz-ese-karsi-siddet>

¹⁵⁵ Yargıtay. <https://www.delilavukatlik.com/post/yargitay-sadakatsiz-ese-karsi-siddet>

¹⁵⁶ Müslim, "Li'ân", 16.

¹⁵⁷ el-İsrâ Sûresi 17/32.

¹⁵⁸ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l Kur'ân*, 8/297.

¹⁵⁹ Buhârî, "Nikâh", 110; Müslim, "Hacc", 424.

karşı cins ile kapalı ortamda baş başa kalmak ya da fiziksel temasta bulunmak “zinaya yaklaşmayın” emri gereği uygun görülmeyen, erkek ve kadını koruyan tedbirlerdendir.¹⁶⁰

Peygamber Efendimiz (sav) şöyle buyurmuştur: “Gözler zina eder, onların zinası bakmaktır; eller zina eder, onların zinası dokunmaktır; ayaklar zina eder, onların zinası yürümektir; cinsel organ ise bütün bunları doğrular veya yalanlar.”¹⁶¹ Bu ifadeler, mecazi bir anlatımla zinaya götürebilecek yollardan uzak durulması gerektiğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda bu ifadeler, kişiler arasında sadakatsizlik içerebilecek ve iffete aykırı kabul edilebilecek fiillerin, bakış ve uygunsuz ifadelerle başlayabileceği gerçeğine işaret etmektedir. İslâm'ın öğretilerindeki özel vurgular ile toplum içinde genel bir ahlaki düzenin sağlanması amaçlanır. Böylelikle eşler arasında temel yükümlülüklerden olan sadâkat yükümlülüğüne de dikkat çekilmektedir.¹⁶²

Eşlerin birbirlerine karşı şeffaf olmaları, gerçeği açıkça belli etmeleri, gizlememeleri, yalan söylememeleri, dürüst olmaları eşler arasında sadâkatin, güvenin varlığını gösterir. Eşlerin birbirleri dışında üçüncü bir şahısla duygusal, fiziksel, cinsel yakınlık kurmaları evliliğin gerektirdiği yükümlülüklerle aykırı davranmak olarak kabul edilir. Aldatma ve ihanet olarak da adlandırılan bu tür davranışlar eşlerin arasındaki huzur ve güven ortamını zedeler.¹⁶³

İslâm hukukuna göre zina had gerektiren suçlardan biri olarak kabul edilir. Eşine zina isnadında bulunan kişi, durum mahkemeye intikal ettikten sonra iddiasını ispat etmesi beklenir. Zina fiilini olduğu gibi gören dört şahidin tanıklığı ve başka birtakım şartların sağlanmış olması ile birlikte iddia ispat edilmiş olur. Zina suçu ve cezası İslam hukuk literatüründe ayrıntılı olarak incelenmektedir.¹⁶⁴ Eşlerin zina sebebiyle boşanmaları konusunda iddiasını ispat edemeyen erkek için liân hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir. Liân sonrasında ise eşlerin ayrılığı gerçekleşmektedir. Kadının kocasına zina isnadında bulunup mahkemede ispat edememesi durumunda ise kazf (iffete iftira) suçunun cezası

¹⁶⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 10/152-154.

¹⁶¹ Buhârî, “İsti'zân”, 12; Müslim, “Kader”, 20.

¹⁶² Hüseyin Esen, “Zina”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/440.

¹⁶³ Halil İbrahim Acar, “Ailede Sadakat ve Güven (Kur'an ve Sünnet Bağlamında)”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 29/12 (2017), 6.

¹⁶⁴ Esen, “Zina”, 44/440-444; Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed Kurtûbî Endelûsî İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Müctehid ve Nihayetu'l-Muktesid* (Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2004), 4/215-223.

uygulanmaktadır. Aynı zamanda kadının kendisini aldattığını düşündüğü kocasından ayrılmak için mahkemeye başvurabileceği de belirtilmektedir.¹⁶⁵

3.2.6. Aile Mahremiyetini İfşa Etme

TMK'ya göre eşin sırlarını yaymak eşlerin birbirine yönelik sadâkat yükümlülüklerine aykırı bir davranış olarak görülür.¹⁶⁶ Yargıtay kararında aile mahremiyetini ifşa etmenin boşanma hususunda gerekçe oluşturduğu belirtilmektedir.¹⁶⁷

İnsan toplumsal bir varlıktır. Bununla birlikte ailenin kendine has-özel bir yapısı vardır. Kişinin, başkalarının bilmesinden rahatsız olduğu, gizlemek istediği durumlar özel hayat kapsamına girer. Mahremiyet kavramı Arap dilinde çeşitli anlamlara gelmektedir. Bunlardan biri de özel hayat anlamına gelen kullanımındır. İslâm'da özel hayatın gizliliği ilkesi ahlaki-hukuki bir nitelikte değerlendirilir. Bir eve izinsiz girilmemesi, evin gözetlenmemesi gibi hükümler genel olarak aile mahremiyetini yansıtır.¹⁶⁸ Eşler arası mahremiyet de İslâm hukukunda önemle üzerinde durulan konulardan biridir.

Nikah akdi ile birlikte eşler arasında diğer herkes için mahremiyet ifade edecek olan hususi bir alan oluşur. Bu alana saygı gösterilmesi ve dışarıdan müdahale edilmemesi beklenir. Özel alan denilebilecek karı-kocanın yatak odalarına çocuklarının dahi girmek için müsaade istemeleri gerekli görülür. Kur'ân-ı Kerim'de “*Onlar sizin için bir elbise, sizde onlar için bir elbisesiniz*”¹⁶⁹ buyurulmuştur. Eşlerin birbiri için elbise olarak tasvir edilmesi, günah ve harama meyil konusunda birbirlerine engel olmaları, iffeti muhafaza etmeleri, birbirlerinin sırdaşı olmaları anlamlarında yorumlanmıştır. Elbisenin kişiyi örttüğü gibi eşlerin de birbirlerini örtmeleri, gizlemeleri şeklinde anlaşılabilir bir anlatım vardır. Ayrıca Kur'ân'da gecenin insanı saran bir elbise gibi sükûnet kaynağı olarak anlatılmış olmasından yola çıkılarak eşlerinde birbirleri için sükûnet ve huzur kaynağı oldukları belirtilmiştir.¹⁷⁰

¹⁶⁵ Koçak vd., *İslâm Hukuku*, 278.

¹⁶⁶ TMK, md. 185.

¹⁶⁷ Yargıtay 2. Hukuk Dairesi Yargıtay, 2023/4575 (25 Mayıs 2023).

¹⁶⁸ Muhammed Necat Artukoğlu, “İslâm Hukukunda Özel Hayatın Gizliliği”, *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 25/2 (Aralık 2021), 281-293.

¹⁶⁹ el-Bakara 2/187.

¹⁷⁰ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l Kur'ân*, 1/394.

Peygamber Efendimiz (sav) şöyle buyurmuştur: “Allah katında kıyamet günü en kötü mertebede olan insanlardan biri, hanımıyla baş başa kalıp sonra hanımın sırrını yayan erkek, yahut kocasıyla baş başa kalıp onun sırrını yayan kadındır.”¹⁷¹ Aynı zamanda Kur’ân’da kadınların Allah’ın koyduğu sınırlar içerisinde eşlerinin yokluğunda dahi namuslarını koruyanlardan olmaları; kadının kocası olmadığında da onun hakkını gözetmesi, malını, namusunu, aile sırlarını muhafaza etmesi olarak anlaşılmıştır.¹⁷² Eşlerin birbirinin mahremiyetini muhafaza etme sorumlulukları vardır. Doktoru bilgilendirmek gibi meşru bir sebep olmaksızın ailevî, özel paylaşımlarını üçüncü kişilere aktarmamaya özen göstermelidirler. Evliliğin sona ermesi durumunda dahi eşlerin birbirinin saygınlığını, onurunu zedeleyecek davranışlardan kaçınmaları gerekli görülür.¹⁷³

3.2.7. Eşi İtaat Etmeye Zorlama

Anayasa’nın 41. maddesine göre aile birliği eşler arasında eşitliğe dayanmaktadır. Eşler arasında hak ve sorumlulukların eşit görüldüğü anlaşılmaktadır. TMK’da ev başkanı tabiri kullanılır. Ev başkanının kanuna, sözleşmeye ya da örfeye göre belirlenmesi halinde, evin yöneticisi olacağı belirtilir.¹⁷⁴ Ev başkanının ev içerisindeki düzeni sağlayacağı, koruma ve gözetme sorumluluğunun olduğu belirtilir. Kuracağı düzene evin diğer üyelerinin uyması beklenir. Ev başkanının yaşı küçük olan, akıl hastası veya akıl zayıflığı olan aile üyelerinin üçüncü kişilere vereceği zarardan sorumlu olduğu belirtilir.¹⁷⁵ Ev başkanının belirlenmemesi halinde eşler arasındaki eşitlik sebebiyle karı ile koca ortak olarak ev başkanı olurlar.

Mevzuatta tanımlanan ev başkanlığı sisteminin ailede yaşı küçük olan, akıl zayıflığı olan kişilerin korunması veya üçüncü kişilere vereceği zararın sorumluluğunun üstlenilmesi bakımından değerlendirildiği anlaşılmaktadır.¹⁷⁶ Diğer konularda eşler arasında tabi olma mecburiyeti öngörülmemektedir. Yargıtay kararları incelendiğinde genellikle erkeğin eşini

¹⁷¹ Müslim, “Nikah”, 123.

¹⁷² Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l Kur’ân*, 3/181-184; Elmalılı, *Hak Dîni Kur’ân Dili*, 3/84.

¹⁷³ Yaman- Çalış, *İslâm Hukuku*, 219, 220.

¹⁷⁴ TMK, md. 367.

¹⁷⁵ TMK, md. 367-369.

¹⁷⁶ TBK, md. 369.

kendisine itaate zorlamasının, ev ile ilgili her konuda kararlarına uyulmasını istemesinin boşanma hususunda bir gerekçe olarak kabul edildiği belirtilmektedir.¹⁷⁷

İslâm hukukuna göre ailede yönetici konumunda olan kişinin koca olduğu anlaşılmaktadır. Evin geçiminden sorumlu olması ve yaratılış özelliklerinden dolayı ailesi için yönetici olma vazifesi erkeğe verilmiştir. Nisâ sûresi 34. Âyette şöyle buyrulmuştur:

“Allah’ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Onun için sâliha kadınlar itaatkâr olanlardır, Allah’ın kendilerini korumasına karşılık gizliyi (kimse görmese de namuslarını) koruyanlardır. Baş kaldırmamasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve (hafifçe) dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür.”¹⁷⁸

Erkeğin yöneticiliği, ailesini koruyup kollaması, ihtiyaçlarını gidermesi şeklinde açıklanır.¹⁷⁹ Bu vazifenin erkeğe; yaratılış özelliklerinden dolayı vehbi olarak ve kendi çabasıyla elde ettiklerinden dolayı kesbi (kazanılmış) olarak verildiği belirtilmektedir. Neticede bu görev çalışıp-kazanma, ailesine bakma, her türlü maddi ihtiyaçlarını giderme bakımından erkeğe sorumluluk getirir. Bununla birlikte yaptığı harcamalar sebebiyle ailesini minnet altında bırakmaması ve eşyle iyi geçinmesi gerekliliği de vurgulanır.¹⁸⁰ Bu düzen içerisinde kadının ise kocasına belli konular çerçevesinde tabi olması gerektiği belirtilmektedir.

Kur’ân’da kadınlar için *sâlihat* nitelemesi yapılmaktadır, sâliha kadınlar aynı zamanda *kânitât* yani itaatkârdırlar. Bu kelime ile sâliha kadınların Allah’a itaatkâr oldukları ve eşlerinin hukukunu gözettikleri belirtilmektedir. *Kânitât* kelimesi Allah’a itaat olarak anlaşıldığı gibi kocaya itaat olarak da anlaşılabilir. Sâliha kadınların aynı zamanda

¹⁷⁷ Yargıtay 2. Hukuk Dairesi Yargıtay, 2023/3733 (27 Ekim 2022); Yargıtay 2. Hukuk Dairesi Yargıtay, 2023/3435 (01 Kasım 2022).

¹⁷⁸ en-Nisâ 4/34.

¹⁷⁹ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l Kur’ân*, 3/182.

¹⁸⁰ Buhûtî, *Keşşâfu’l-Kınâ ‘an Metni’l-İknâ’*, 12/66, 67.

hâfizât yani Allah'ın koyduğu sınırlar içerisinde eşlerinin yokluğunda dahi namuslarını korudukları vurgulanır. *Hâfizât* kavramı kadının kocası olmadığında da onun hakkını gözetmesi, malını, namusunu, aile sırlarını muhafaza etmesi olarak anlaşılmıştır.¹⁸¹ Âyette *kânitât* ifadesi ile eşler arasındaki maddi, somut, kişisel hak ve ödevlere, *hâfizât* ifadesi ile de şeref, namus, haysiyet gibi manevi değerlere dikkat çekilmektedir.¹⁸²

Kur'ân'da itaatin zıddı olarak belirtilen nüşûz kavramı, kocanın birlikte olma talebine kadının meşru bir sebebi olmadığı halde olumlu karşılık vermemesi, kadının kocasının kendisi için tuttuğu evde ikamet etmemesi, kocasından izinsiz meşru bir sebep olmaksızın evi terk etmesi,¹⁸³ eve eşinin istemediği kişileri kabul etmesi, izinsiz yolculuğa çıkması, kocasının malını koruma konusunda titizlik göstermemesi gibi konular üzerinden açıklanmıştır.¹⁸⁴ Ayrıntılarda farklı yaklaşımlar olmakla birlikte nüşûz kavramının, kadının eşinin birlikte olma talebine meşru bir sebebi olmaksızın karşılık vermemesi ve haklı bir gerekçesi olmadan eşinden izinsiz evi terk etmesi anlamlarına geleceği belirtilmektedir.¹⁸⁵

Nikahın cinsel ilişki, cinsel ilişkiyi helal kılma, evlilik akdi anlamına gelen tanımları bulunmaktadır. Nikah sözlükte cinsel ilişki anlamında kullanılır.¹⁸⁶ Erkeğin kendisiyle nikahlanmasına engel bulunmayan bir kadından cinsel yönden faydalanmasını helal kılan bir akit olarak değerlendirilir. Eşlerin evlilikte ortak hakları incelendiğinde her birinin cinsî yakınlık taleplerini meşru ölçüler içerisinde karşılayabilmesi gerektiği görülür.¹⁸⁷ Aksi durumda psikolojik şiddet olarak da yorumlanabilecek, eşin hakkını gözetmeme durumu söz konusu olabilmektedir.

¹⁸¹ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l Kur'ân*, 3/181-184; Elmalılı, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, 3/84.

¹⁸² Eşref Yazar, *İslâm Aile Hukukunda Eşler Arasında Geçimsizlik ve Çözümü (Nüşûz)* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 37.

¹⁸³ Eşinin karşılamadığı nafakayı temin, deprem, ekme veya bir ihtiyacı gidermek, devam edegeldiği işine gitmek, fakihden fetva talep etmek, hâkime hakkını savunması için müracaat gibi gerekli durumlarda evden çıkmak meşru sebep olarak görülür. (Bk. *el-Mevsûatu'l-Fıkhiyye* 40/288)

¹⁸⁴ Günay, "Nüşûz", 33/303; Heyet, "Nüşûz", 40/284-290.

¹⁸⁵ Serahsî, *el-Mevsûtu*, 5/186; Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 225; Günay, "Nüşûz", 33/303; Orhan Çeker, *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi* (Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 2021), 37.

¹⁸⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 2/625.

¹⁸⁷ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i' fi tertîbi's-şerâ'i'*, 3/592, 600; Muhammed Emîn İbn-i Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar ale'd-Dürrü'l-Muhtar*, çev. Ahmed Davudoğlu (İstanbul: Şamil Yayınevi, ts.), 5/247; Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, *el-Ahvâlu's-şahsiyye fi's-şerâti'l-İslâmiyye* (İstanbul: el-Mektebetü'l-Hanefiyye, ts.), 121.

Nüşûz kavramı sadâkatsizlik kapsamında da ele alınabilmektedir. Bu durumda nüşûz kavramı kadının iffete aykırı gayri ahlaki davranışları, yabancı erkeklere meyli olarak anlaşılabilir. ¹⁸⁸ Peygamber Efendimiz (sav) bu duruma işaret etmektedir: “*Kadınlar hakkında Allah’tan korkun. Çünkü siz onları Allah’ın emaneti olarak aldınız. Allah’ın sözü uyarınca (nikah kıyarak) onları kendinize helal kıldınız. Yataklarınızı çiğnetmemeleri ve namuslarını korumaları, sizin onlar üzerindeki hakkınızdır. Eğer böyle bir şey yaparlarsa onları şiddetli olmayacak şekilde döviün. Geçimlerini ve giyim kuşamlarını sağlamanız da onların sizin üzerinizdeki haklarıdır.*”¹⁸⁹

Kur’ân’da kadının nüşûzu (evlilik hukukuna riayet etmemesi) durumunda erkek için izleyebileceği bazı yollar öngörülür. Kocanın buradaki amacı evliliğini devam ettirmek yönünde çaba göstermesi olarak anlaşılır.¹⁹⁰ Âyette belirtilen üç yöntemin vaciplik anlamında zorunluluk içermeyip, irşat/yol gösterme anlamında olduğu anlaşılmaktadır.¹⁹¹

Evlilikte erkeklerin meselelere sonuç odaklı yaklaştıkları kadınların ise sürece odaklanarak sorunları konuşarak çözmeye yöneldikleri belirtilir.¹⁹² İslâm aile hukukunda kadının aile hukukunun gereklerine riayet etmemesi durumunda, erkeğin fitraten ihmal edebileceği bir noktaya dikkat çekilerek hanımıyla güzellikle konuşması tavsiye edilir. Erkeğin evliliğin devamı için bir çözüm olarak hanımını güzel bir dille uyarması, öğüt vermesi ve sorunu çözecek şekilde hareket etmesi gerekli görülür.¹⁹³ Eşiyle aralarında uyum sağladıklarında ve sorunu çözdüklerinde başka bir yol aranmaması emredilir.¹⁹⁴

İkinci yol olarak “*Onları yataklarda yalnız bırakın.*” ifadesinin birlikte yatmamak ya da cinsel ilişkiyi terk etmek anlamlarına gelebileceği açıklanmıştır.¹⁹⁵ Erkeğin yatağı ayırmasının en fazla bir ay sürebileceği¹⁹⁶ ve evi terk etme şeklinde olmayacağı belirtilir.¹⁹⁷

¹⁸⁸ Martı, Şiddet ve Zihniyet, 68, 69; Saffet Köse, “Aile Hukuku”, İslâm Hukuku, ed. Talip Türcan (Ankara: Grafiker Yayınları, ts.), 310.

¹⁸⁹ Müslim, Hac, 19.

¹⁹⁰ Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâ’i’ fi tertîbi’s-şerâ’i’*, 3/600, 601. en-Nisâ 4/34.

¹⁹¹ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l Kur’ân*, 3/187.

¹⁹² Nevzat Tarhan, *Evlilik Psikolojisi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2006), 82, 83.

¹⁹³ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/ 166; Midilli, “Osmanlı Toplumunda Evlilik İçi Şiddetin Fetvalara Yansıyan Suretleri ve Müftülerin Lazım Gördüğü Müeyyideler”, 136, 139.

¹⁹⁴ Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâ’i’ fi tertîbi’s-şerâ’i’*, 3/600, 601.

¹⁹⁵ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l Kur’ân*, 3/186-188.

¹⁹⁶ Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, 5/175.

¹⁹⁷ Küçük, *Eşler Arası Şiddeti Önlemede Fıkıhta Öngörülen Tedbirler*, 54.

Eşine yönelik sevgisi olan kadının bu tutum karşısında geçimsizliğini terketmeye çalışacağı belirtilir. Eşlerin araları düzeldiğinde erkeğin başka bir yol aramaması gerekli görülür.¹⁹⁸ Başka bir yol aramamak, sorunu tekrar tekrar dile getirmemek, iyi muameleyle evliliği devam ettirmek olarak anlaşılabilir.

Eşlerin aralarının düzelmemesi ve kadının nüşûzunun devam etmesi durumunda üçüncü çare olarak âyette “*Dövün.*” ifadesi yer alır. Dövme fiiline, iz bırakmayacak ve canını acıtmayacak açıklamasıyla sınırlama getirilir.¹⁹⁹ Kurtubî bu ifadenin dürtmek ve benzeri şekillerde olacağını, zarar verici, hasar bırakıcı bir müdahelenin tazminat gerektireceğini belirtir.²⁰⁰ Böyle bir çözümün fayda getirmeyeceği, aileye zarar vereceğinin bilindiği durumlarda bu yola başvurmanın gerektiği belirtilmektedir.²⁰¹

Erkek karısından kaynaklı olan problemin çözümü için bütün yolları denediği halde anlaşmaya ulaşamamaları halinde hâkime başvurma yoluna gidebilir. Aynı şekilde kocası tarafından haksızlığa uğradığını düşünen kadın da mahkemeye başvurarak hak talebinde bulunabilir. Evliliği devam ettirmeme niyetinde ise muhâlea yoluyla eşiyile anlaşarak ayrılığın gerçekleşmesi için çaba gösterebilir.

Eşi itaate zorlama konusunun psikolojik şiddet açısından değerlendirilebilecek bir çok yönü bulunmaktadır. Evlilik içerisinde meşru talebi karşılanmayan erkeğin uğrayabileceği zarar psikolojik şiddet sayılabilmektedir. Kadının da istemediği bir şeye zorlanması psikolojik şiddet olarak değerlendirilebilir. Örneğin meşru bir gerekçesi olmaksızın kocasından ayrı odada kalmaya karar veren kadının ve onu beraber kalmaya zorlayan kocanın davranışları değerlendirildiğinde ikisi de psikolojik şiddet sayılabilir. Bu konu evlilik hukukuna riayet ve eşlerin birbiri üzerindeki hakları bağlamında değerlendirildiğinde sorumluluğunu yerine getirmeyen eşin evlilik içerisinde kusurlu olabileceği görülmektedir. Ayrıca dikkatle incelendiğinde eşlerin birbirine muamelesindeki temel ilkeler sorunu çözebilecek nitelikte olduğu görülür. “*Onlarla iyi geçinin*”²⁰² âyeti iki eş içinde birbirine iyi muamele sorumluluğu yüklemektedir. Eşlerin hakkını gözetme

¹⁹⁸ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l Kur'ân*, 3/188.

¹⁹⁹ Mâtürîdî vd., *Tefsîru'l-Mâtürîdî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005), 3/188, 189.

²⁰⁰ Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 5/176.

²⁰¹ Küçük, *Eşler Arası Şiddeti Önlemede Fıkıhta Öngörülen Tedbirler*, 55.

²⁰² en-Nisâ 4/19.

konusunda sevgi ve hoşgörüyü gözeterek dikkatle davranılması tavsiye edilir. Kadının kocasının otoritesini kabul etmesi, kocasında karısına verdiği değeri her fırsatta göstermesi gerekmektedir. Herhangi bir meşru talepte bulunan kocanın bunu güzellikle yapması gerekir.

Meşru talep sınırlaması erkeği hukuki olarak bağlayıcı niteliktedir. Karısından evlilik hukukunun kendisine verdiği haklar çerçevesinde talepte bulunabilir, ma'siyet içeren taleplerde bulunamaz. Örneğin karısından Allah'a itaatsizlik içeren herhangi bir talepte bulunamaz.²⁰³ İslâm hukukunda kadının, mehir ve nafaka sorumluluğunu yerine getiren kocasının evlilik hukuku sınırları çerçevesindeki taleplerine olumlu karşılık vermesinin gerekliliği psikolojik şiddet olarak değerlendirilmez. Eşler aralarındaki sorunu çözemediklerinde ise mahkemeye başvurabilmektedirler.

3.2.8. Eşin Akrabalarını Ziyaretine İzin Vermeme

Mevzuata göre eşi ailesiyle, akrabalarıyla, arkadaşlarıyla ya da başkalarıyla görüştürmemek psikolojik şiddet olarak değerlendirilir.²⁰⁴ Yargıtay kararları incelendiğinde eşe kısıtlama getiren bu durumun boşanma konusunda gerekçe olarak kabul edildiği görülmektedir.²⁰⁵

Haneffilere göre, erkeğin hanımının ailesinden olan fertlerin hanımıyla konuşmasını veya hanımına bakmalarını engelleme hakkı bulunmamaktadır. Kocanın, hanımının ailesinin ve çocuklarının en az haftada bir, diğerlerinin de en az yılda bir evinde ziyaret etmesini engellememesi gerekli görülür.²⁰⁶ Anne babanın gayri müslim olması durumu da dahil olmak üzere kişi, karısının ailesi ile görüşmesine engel olamayacağı belirtilir. Kadının da aynı şekilde kocasının ailesiyle görüşmesine engel olamayacağı belirtilmektedir.

İslam hukukuna göre sahih bir evliliğin ortaya çıkardığı sonuçlardan biri de kadının bazı konularda kocasına tabi olması gerekliliğidir. Kadının ebeveyn ve yakın akraba ziyareti

²⁰³ Köse, “Kavvâm-İtaat İlişkisi Bağlamında Karı-Koca Münasebetlerine Bakış”, 96-98.

²⁰⁴ Özkan, “Kadına Yönelik Şiddet”, 544; *Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet* (T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, t.y), 7, 8.

²⁰⁵ Yargıtay 2. Hukuk Dairesi Yargıtay, 2023/1822 (19 Ekim 2022); Yargıtay 2. Hukuk Dairesi Yargıtay, 2023/2514 (03 Kasım 2022); Yargıtay 2. Hukuk Dairesi Yargıtay, 2023/646 (19 Ekim 2022).

²⁰⁶ Mevsîfî, *el-İhtiyâr li ta’lîli’l-Muhtâr*, 534.

dışında kocasının müsaade etmediği ziyaretlerde bulunması, müsaade etmediği kişileri evine kabul etmesi uygun görülmemektedir.²⁰⁷

Eşlerin birbirlerinin haklarına saygılı olmaları gerekir. Ebeveyn evlat arasındaki kuvvetli bağ evlenme sebebiyle zarar görmemelidir. İslâm hukukunda sılay-ı rahimin (akrabalık bağının) korunması teşvik edilmiştir. Anne-baba hakkının ödenemeyeceği, Allah'ın rızasının anne babanın rızasında olduğu kaynaklarımızda belirtilmiştir. Dolayısıyla anne babasına hürmetkar olan, ziyaretlerinde bulunmak isteyen kişileri eşlerinin engelleme, izin vermeme hakları yoktur. Bu durumun duygusal açıdan kişiyi yıprattığı, eşi ile ailesinin arasında zor durumda bıraktığı görülmektedir.

3.2.9. Eşi Akrabalarla İskân Etmeye Zorlama

Mevzuatta eşlerin birlikte yaşadığı ev ortak konut kavramıyla ifade edilir. Bu konutun eşlerin ortak kararıyla belirleneceği belirtilir. Mevzuata göre ortak konutta kişinin eşini kendi ailesiyle ve akrabalarıyla birlikte oturmaya zorlayamayacağı anlaşılmaktadır. TMK 164. maddeye göre eşini kendi ailesiyle birlikte oturmaya zorlayan ve bu sebeple eşinin evden ayrılmasına sebep olan kişinin eşini terk etmiş sayılacağı açıklanmaktadır.²⁰⁸ Yargıtay kararlarında erkeğin bağımsız konut temin edememesi boşanma hususunda geçerli bir neden olarak kabul edilmektedir. Bu durumda genellikle erkeğin ağır kusurlu olduğu belirtilerek eşlerin ayrılığın ve kadın lehine tazminata karar verildiği görülür. Kadının baskı uygulanarak eşin ailesiyle birlikte yaşamak zorunda bırakılması 6284 sayılı Kanun gereğince psikolojik şiddet olarak değerlendirilebilmektedir. Bununla birlikte genellikle aile birliğinin temelinden sarsılması ve geçimsizlik gibi gerekçelerin Yargıtay kararlarında belirtildiği görülmektedir.²⁰⁹

İslâm'da nafaka sorumluluğu yani giyecek, yiyecek, ev temini erkeğe aittir. Kocanın karısı ile baş başa kalacakları bir mesken temin etmesi gerekli görülür. Hanefilere göre

²⁰⁷ Ebu'l-Fadl Mecdüddin el-Mevsilî, *el-Muhtâr'ın Anahtarı*, çev. Orhan Çeker (Konya: Tekin Kitabevi, 2022), 2/59.

²⁰⁸ Ayan, "Terk Nedeniyle Boşanma", 42-46.

²⁰⁹ Yargıtay 2. Hukuk Dairesi Yargıtay, 2023/5616 (13 Aralık 2022); Yargıtay 2. Hukuk Dairesi Yargıtay, 2023/5771 (26 Aralık 2022); Yargıtay.

kocanın karısının rızası olmadan bu evde başka kimseleri iskân etmesi uygun görülmez.²¹⁰ Yalnızca kocanın diğer eşinden olan bakmakla yükümlü bulunduğu küçük evladının hukuken babasıyla birlikte kalabileceği belirtilmiştir.²¹¹ Mâlikîlere göre ise kadının eşinin küçük çocuğuyla beraber kalmayı birliktelikten önce reddetme hakkının olduğu belirtilir.²¹² Kadın ve erkeğin hususi aile hayatını yaşayabilecekleri bir mekânın varlığı zorunlu görülmüştür. Kadın ve erkeğin karşılıklı rızası olmadan ailelerinden kimseyi bu evde bulunduramayacakları belirtilmiştir. Ayrıca fıkıh kitaplarında bu ev çevresinde salih komşuların bulunmasının gerekliliği belirtilir. Bu durumun yaşanabilecek herhangi bir olumsuzlukta kadını ve aileyi korumaya yönelik tedbir amaçlı bir yaklaşım olduğu görülmektedir.²¹³

3.2.10. Kocanın Hanımını Sünnete Aykırı Şekilde Boşaması

Peygamber Efendimiz (sav) Allah katında en sevilmeyen helalin talâk olduğunu buyurmuştur.²¹⁴ Evliliğin devamlılığı tavsiye edilmiş olsa da bazı durumlarda boşanma kaçınılmaz olabilmektedir. Hatta kimi zaman dini ve dünyevi açıdan eşlerin zarar görmesine engel olacak bir yol olarak görülür.²¹⁵ İslâm aile hukuku, temel ilkelerinden olan eşlerin birbirine ma'ruf ile muamelesini, boşanma konusunda da temel almıştır. Kur'ân'da "*Onları ya güzellikle (evlilik içerisinde) tutun ya da güzellikle boşayın.*" buyrulmaktadır.²¹⁶ İslâm eşlere boşanırken dahi iyilikle davranmayı tavsiye etmektedir.

İslâm hukukuna göre evlilik çeşitli şekillerde sona erebilmektedir. Talâk (erkeğin belli lafızlarla, tek taraflı beyanı ile hanımını boşaması), tefviz-i talâk (boşama konusunda kadının kocası tarafından yetkilendirilmesi), muhâlea (kadının kocasına bedel ödemesi karşılığında anlaşarak boşanmaları), tefrik (evlilik bağına hâkimin çözmesi) yollarından biri ile eşler arasında ayrılık gerçekleşebilmektedir.²¹⁷

²¹⁰ Muhammed b. Ahmed Kudûrî, *Muhtasarı'l-Kudûrî* (Beyrut: Dâru'l kütübi'l- ilmiyye, 1997), 172; Muhammed Kadri Paşa, *İslâm Aile ve Miras Hukuku (Hanefi Mezhebi Esaslı)*, çev. İsmail Hünerlice - Selim Öztürk (İstanbul: Muallim Neşriyat, 2020), 64, 65.

²¹¹ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/450; Çeker, *Hukuk-ı Aile Kararnâmesi*, 37.

²¹² Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/451.

²¹³ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/450.

²¹⁴ İbn Mâce, *es-Sünen*, Talâk, 1.

²¹⁵ Kâsânî, *Bedâ'i u's-sanâ'i fî tertîbi's-şerâ'i*, 4/256.

²¹⁶ et-Talâk 65/2.

²¹⁷ Koçak vd., *İslam Hukuku*, 228-281; Hayreddin Karaman, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), 2/106-127; Çınar, *Kur'ân-ı Kerîm'de Evliliğin Sonlandırılması*, 32-50.

Günümüzde boşanma talebiyle açılan davalarda eşler açısından oldukça yıpratıcı bir süreç yaşandığı görülmektedir. İslâm hukuk sisteminde boşanma hususunda eşlerden her birinin uğrayabileceği zarar olabildiğince en aza indirilmeye çalışılmıştır. Bu durumun talâk konusunda yapılan çalışmalarda ayrıntılarıyla incelendiği görülmektedir.²¹⁸ Psikolojik şiddet bağlamında ise eşlerin boşanırken uyguladığı bazı zarar verici davranışlar dikkat çekmektedir. İslâm hukukunda özellikle boşama hakkı bulunan erkeğin eşine yönelik haksızlığını önleyici tavsiyelerde bulunulmuş, birtakım tedbirler alınmıştır.

Boşama Kur'ân ve sünnete uygunluğu bakımından iki çeşittir: Sünnî boşama ve bid'i boşama. Peygamber Efendimiz'in (sav) boşamanın zamanı ve sayısı bakımından uyarılarda bulunduğu görülür. Sünnete aykırı olarak, kadın adet döneminde iken ve birden fazla boşama hakkını kullanarak boşanılması bid'i boşamayı ifade etmektedir.²¹⁹ “*Ey Peygamber! Kadınlarınızı boşadığınız zaman onları iddete başlayabilecekleri bir zamanda boşayın ve iddetleri sayın!*”²²⁰ Kocanın karısını âdet döneminde boşaması uygun görülmemektedir. Hanefîlere göre boşama sonrası üç adet dönemi iddet beklemesi gereken hanımı, bu durum zarara uğratmaktadır. İçerisinde bulunduğu adet süresi iddet müddetinden sayılmayacağı için beklemesi gereken süre uzamış bulunmaktadır. Ayrıca erkek açısından eşine rağbetinin mümkün olmadığı bir zamanda boşamış bulunması uygun bir davranış olarak görülmemektedir. Peygamber Efendimiz (sav) bu şekilde eşini boşamış olan Abdullah bin Ömer'e eşine geri dönmesini emretmiştir.²²¹ Çünkü geri döndüğü taktirde sünnete uygun şekilde boşaması mümkün olabilecektir. Bu daha uygun görülmeyle birlikte erkek eşine dönmek istemezse, zorlanmaması gerektiği belirtilir. Kadını zarara uğratabilecek olan diğer bir boşama şekli de âdeti bittikten sonra ilişki sonrası yapılan boşamadır. Çünkü boşama sonrasında hamilelik durumunun ortaya çıkması ihtimali mevcuttur. Bu durumda pişmanlığa sebebiyet verebilmektedir.²²²

²¹⁸ Çınar, *Kur'ân-ı Kerîm'de Evliliğin Sonlandırılması*, 31-76.

²¹⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/6-8.

²²⁰ et-Talâk 65/1.

²²¹ “*O eşine dönsün, hayızdan temizleninceye kadar onu evde barındırsın, sonra yeniden hayız görüp tekrar temizlenince isterse onunla ilişki kurmadan yeniden boşasın! İşte Yüce Allah'ın kadınların içinde boşanmasını emrettiği iddet budur.*” (Buhâri, “Talâk”, 1; Müslim, “Radâ”, 66.)

²²² Kâsânî, *Bedâ'i u's-sanâ'i fi tertîbi's-şerâ'i*, 4/253.

Haneffilere göre bid'i boşama sünnete aykırı olarak gerçekleşmiş olsa da hukukî olarak geçerli görülür. İki delil ile boşanmanın geçerli olduğunu savunmaktadırlar. Bunlardan birincisi bir şeyin yasaklanmasının o şeyin gerçekleştiğine delaletidir. İkincisi ise bir şeyin yasaklanma sebebi o şeyin mahiyeti dışında bir gerekçeye dayandığında bu yasağın, yasaklanan şeyin yokluğuna delalet etmemesi olarak açıklanmaktadır. Bid'î boşamanın uygun görülmemiş olması yukarıda belirtildiği üzere kadını iddetinde şüphe ve tereddüte sokmak gibi boşanmanın kendisi dışındaki nedenlere dayanmaktadır. Dolayısıyla boşanma gerçekleşeceği belirtilir.²²³ Fakat psikolojik şiddet açısından değerlendirdiğimiz bid'i boşama kadın açısından zorluğa sebebiyet verebilmektedir.

İslâm'da eşlerin talak hakkı iki olarak belirtilmektedir. Üçüncü boşamanın gerçekleşmesi durumunda eşlerin tekrar bir araya gelmesi mümkün olmaz. Talâkın sayısı bakımından incelediğimizde birden fazla talâğı aynı anda kullanmanın uygun görülmediği belirtilir. Tek bir cümle içerisinde üç talakla boşama veya bir temizlik müddeti içerisinde üç boşama hakkını da kullanma da sünnete uygun olmayan boşama olarak değerlendirilmiştir. Bu durumda Kur'ân ve sünnetin gerçekleştirmeyi hedeflediği "*Onları boşayacağınız zaman iyilikle boşayın.*"²²⁴ tavsiyesine aykırı olarak yapılan bu tür boşamalar kadın veya erkek açısından çeşitli sıkıntılara sebebiyet verebilmektedir.²²⁵

3.2.11. İddet Süresi İçinde Psikolojik Şiddet Uygulama

İddet kelimesi saymak, adet, miktar gibi anlamlara gelmektedir. İslam hukuk literatüründe ise iddet, evliliği herhangi bir şekilde son bulmuş olan kadının ve bazı durumlarda erkeğin beklemesi gereken süre anlamında kullanılan bir terimdir. Bu süre dolmadan yeniden evlilik yapılamamaktadır.²²⁶

İslâm hukukuna göre erkeğin, tek taraflı iradesi ile boşama hakkı bulunmaktadır. Bu hakkın çerçevesi hukuki bazı kaidelerle çizilmiş olup, özellikle kadının mağduriyetinin önüne geçilmesi hedeflenir. İslâm'da boşama sonuçları bakımından iki türdür. *Ric'î talak*

²²³ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/57, 58.

²²⁴ el-Bakara, 2/229.

²²⁵ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i' fi tertibi's-şerâ'i'*, 4/253-255.

²²⁶ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 229; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 368.

(dönüflü boşama), iddet sona ermeden nikah akdi yenilenmeksizin tekrar evliliğe dönülebilmesi anlamına gelir. *Bâin talak* (dönüflsüz boşama), evliliği sona erdiren boşanma türüdür. Tekrar eşlerin bir araya gelebilmesi için yeniden nikah ve mehir gereken boşanma çeşididir.²²⁷

Geçmişte bir kişi hanımını dönüflü boşama ile boşayıp, iddet süresi bitmek üzereyken dönüş yapıp daha sonra tekrar boşayabiliyordu. Bu uygulama, kadının başkasıyla evlenmesini engellemek ve onu zor durumda bırakmak amacıyla yapılmaktaydı. Zor durumda kalan kadın, muhâla'a talep ederek maddi varlığından da vazgeçme noktasına gelebilmekteydi.²²⁸ Muhâla'a, eşlerin üzerinde anlaştıkları bedeli kadının kocasına vermesiyle ayrılmanın gerçekleşmesi anlamına gelmektedir.²²⁹ Kur'ân, kadının maddi ve manevi açıdan zulme uğramasına, yani şiddet görmesine sebep olan bu uygulamayı kesin bir şekilde yasaklamaktadır:

*“(Ey kocalar! Hanımlarınızı (ric’i talak ile) boşayıp onlar da iddet (bekleme) sürelerini tamamlamışlarsa bundan böyle ya onları meşru sınırlar içinde yanınızda tutun ya da güzellikle (önlerinden çekilip) bırakın. Ancak sırf zarar görsünler ve rahatsızlık çeksünler diye onlara haksızlık ederek hanımlarınızı yanınızda alıkoyup sınırları aşmayın. Kim böyle bir iş yaparsa kesinlikle kendi kendine yazık etmiş olur. Sakın Allah’ın âyetlerini alay ve eğlence konusu edinmeyin...”*²³⁰

Evliliğe devam etme ya da boşanma durumlarında mar’uf yani iyilikle muamele edilmesi emredilmektedir. İddet süresi içerisinde kesin olarak hanımıyla evliliğini devam ettirme niyeti taşımaksızın yapılan bu davranış açıkça zulüm ve psikolojik şiddet içermektedir. Böyle bir durumda kadın, kendisini bir bakıma boşamakla tehdit ettiği halde

²²⁷ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/222-230; Heyet, “Talâk”, *el-Mevsûatu’l-Fıkhiyye el-Kuveytiyye* (Kuveyt: Vezâretü’l-Evkâf el-Meclisu’l-E’lâ li’ş-Şu’ûni’l-İslâmiyye, 1983 1404), 29/29, 30.

²²⁸ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l Kur’ân*, 2/95-97; İbn Kesîr, *Hadislerle Kur’an-ı Kerîm Tefsîri*, çev. Bekir Karlığa - Bedrettin Çetiner (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1993), 3/926-928.

²²⁹ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 390.

²³⁰ el-Bakara, 2/231.

boşamayan ve aynı zamanda boşandığı takdirde başkasıyla yapabileceği evliliğe de mâni olmuş olan bir eşle yaşamak durumunda kalmaktadır.²³¹

İddet Süresi İçerisinde Eşi Evden Çıkarma/Eve Almama

İslâm hukukuna göre boşama çeşitlerine göre kadının iddet süresi içerisinde mesken hakkının olup olmayacağı düzenlenmiştir. Ric'i talâkla boşanmış olan kadının nafaka hakkı olduğuna dair İslâm hukukçuları görüş birliği içerisindeyler. Bu durumda kadının belirlenen evde ikamet edeceği ve ihtiyaçlarının kocası tarafından karşılanacağı belirtilir. Hamile olması durumunda doğum gerçekleşinceye kadar nafaka hakkı devam eder.²³²

Bâin talak ile boşanan kadın eğer hamile ise doğum gerçekleşinceye kadar nafaka hakkının olduğuna dair İslâm hukukçuları arasında görüş birliği bulunmaktadır. Hamile olmaması durumunda ise görüş ayrılığı bulunmaktadır. Hanefîlere göre kadının, hamile olmasa dahi iddet süresi bitene kadar nafaka hakkı devam etmektedir. Nafaka hakkı devam eden kadınlar için kalacakları konutun ayarlanması gerekli görülür. Kur'ân'da şöyle buyrulur: “*Onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıksınlar.*”²³³ bu süre içerisinde boşanma aşamasında olduğu kocasının kendisini evden çıkarma hakkı bulunmamaktadır. Bununla birlikte süknâ hakkı nâşize olmayan kadınlar için geçerli bir haktır.²³⁴ Nâşize kadın eşinin müsadese olmaksızın evi terk eden veya cinsel ilişkiden kaçınan kadındır. Hanefîlere göre eşi vefat eden kadının hamilelik durumuna bakılmaksızın süknâ hakkının bulunmayacağı belirtilmektedir.²³⁵ Bu durum eşin vefatı ve miras paylaşımının gerçekleşmesi sebebiyle açıklanmaktadır.

Ric'î talak veya bâin talak neticesinde iddet bekleyen kadının evden çıkmaması gerektiği belirtilmektedir. Eşi vefat eden kadının ise gündüzleri evden çıkmasında bir sakınca görülmemiştir. Bunun gerekçesi şöyle açıklanmaktadır; eşinin vefatı dolayısıyla iddet bekleyen kadının nafaka alacağı olmadığı için ihtiyaçlarını karşılamak ve nafakasını temin için evden çıkması gerekli olabilmektedir. Boşanmış kadının ise nafaka sorumluluğu eşine aittir. İddeti süresince kalacağı yerin belirlenmesi, kiralanmış bir yerde kalacak ise eşi

²³¹ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l Kur'ân*, 2/95-97; İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsîri*, 3/926-928.

²³² Hacı Mehmet Günay, “Süknâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/49; Buhûfî, *Keşşâfu'l-Kinâ' 'an Metni'l-İknâ'*, 13/122. et-Talâk 65/1-6.

²³³ et-Talâk 65/1.

²³⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/32, 33; Günay, “Süknâ”, 38/49.

²³⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/33.

tarafından kirasının karşılanması gerekmektedir.²³⁶ Dolayısıyla bu durumda erkeğin boşanma aşamasında olduğu eşini evden çıkarması söz konusu olmamakla birlikte; ilave olarak ihtiyaçlarını da karşılamakla yükümlü olacağı belirtilmektedir.

Kadının İzni Olmadan Odasına/Evine Girme

Ric'i talak (sarih boşama sözleri) ile gerçekleşen ayrılmalarda iddet süresince nikah sona ermediği için erkek kendi iradesiyle eşine dönebilmektedir.²³⁷ Çünkü nikahın sabitliği devam etmektedir. Hanefilere göre bu dönüş, söz ile veya fiilî olarak yapılabilir.²³⁸ Şafîilere göre ise söz ile dönüş kararı aldığı bildirilmelidir.²³⁹ Dolayısıyla onlara göre bu şekilde bir bildiriden önce yapılan fiili dönüş şiddet olarak yorumlanabilmektedir.

Erkeğin evlilik birlikteliğine dönüş kastı olmaksızın, boşanma aşamasında olduğu hanımının yanına izinsiz girmesi uygun görülmemektedir. Yanına geldiği anlaşılacak şekilde önceden haber vererek odasına girmesi gerekmektedir.²⁴⁰ Burada boşanma aşamasında olan ve evliliğinin devam edeceği ya da sona ereceği konusundaki durumu netleşmemiş olan bir kadının, kocasının evinde iddet beklediği süreç içerisinde, kocanın kendisine karşı tavsiye edilen muamelesindeki incelik dikkat çekmektedir. Bir bakıma erkeğe boşadığı hanımı hakkında kararını bir an önce netleştirmesi ona göre hareket etmesi tavsiye edilmektedir.

Kocanın Evliliğe Dönüş Kararını Eşine Bildirmemesi veya Eşinin İnkâr Etmesi

Kocanın iddet süresi içerisinde evliliği devam ettirme niyetini hanımına bildirmesi mendûb olarak görülmüştür. Bildirmezse iddet tamamlandığında başkasıyla evlenme durumunda hanımı da kendisi de hata işlemiş olmaktadır. Kadın sormayı terk ederek tedbirli davranmamış bulunmaktadır. Durumun netleştirilmesi tavsiye edilmekle beraber kocanın dönüşü sahih kabul edilmektedir. Kocanın dönüşüne şahit göstermesi de uygun olmalıdır. Böylelikle boşandığı düşünülen bir hanımla bir arada yaşamak ithamına muhatap

²³⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/32, 33.

²³⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/19; Kudûrî, *Muhtasarı'l-Kudûrî*, 159.

²³⁸ Kâsânî, *Bedâ'î u's-sanâ'î fî tertîbi's-şerâ'î*, 4/469.

²³⁹ Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 241.

²⁴⁰ Molla Hüsrev, *Dureru'l-Hukkâm fî Şerhi Gureru'l-Ahkâm*, 2/213.

olmamış olacaktır. Yine de şahitsiz ric'at Hanefilere göre sahih kabul edilmektedir.²⁴¹ Hanefiler dönüş için şahit tutma konusunu, alışverişte sırasında şahit tutma tavsiyesi gibi müstehap olarak değerlendirmişlerdir.²⁴² Dolayısıyla erkeğin hanımına dönüşü konusunda iki kişiyi şahit tutması uygun görülmüştür.²⁴³ İmam Şâfiî ve İmam Mâlik'e göre şahit tutmak dönüş için şarttır.²⁴⁴

Kocanın evliliğe dönüş kararının iddet süresi içerisinde gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu sürenin tamamlanma bilgisi ise kadına aittir. Erkek iddet süresi içerisinde evliliğe döndüğünü belirttiğinde hanımı onu onaylarsa yeniden birliktelik gerçekleşir. Fakat bu durumda kadın iddet süresinin bitmiş olduğunu belirtirse hukuken kadının sözüne itibar edilir. Hanefî hukukçulara göre kadına bu konuda baskı yapılmamakta ve yemin etmesi gerekli görülmemektedir.²⁴⁵

3.2.12. Ölüm Hastasının Eşini Boşaması

Bilindiği üzere hastalık, sağlığın olmadığı durumu tanımlamaktadır.²⁴⁶ Ölüm hastalığı (maraz-ı mevt) ise hasta olan kişide ölüm korkusu meydana getiren, bir sene geçmeden ölümle sonuçlanan hastalıktır.²⁴⁷ Aynı zamanda hasta olan kişinin ihtiyaçlarını giderebilecek durumda iken gideremez hale gelmesidir. Ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalan kişiler de ölüm hastası gibi değerlendirilir. Batmak üzere olan gemide bulunmak, idam cezasının tatbik edilmek üzere olması gibi durumlar ölüm tehlikesine örnek olarak verilebilmektedir.²⁴⁸ Kişinin ölüm hastası sayılması durumu birçok açıdan değerlendirilmiştir. Zamanın değişmesiyle ölümcül sayılabilecek hastalıkların da artması ya da değişmesi mümkün görülmüştür. Kişinin ölüm hastası sayılıp sayılmaması konusunda doktorların fikrine müracaat edilebileceği belirtilmektedir. Bununla birlikte fıkıh literatüründe üzerinde durulan konu; kişinin kendisini ölüm korkusu, ölüm kanaati içerisinde

²⁴¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/19; Molla Hüsrev, *Dureru'l-Hukkâm fî Şerhi Gureru'l-Ahkâm*, 2/213; Ebü'l-Menâkıb Şihâbeddin ez-Zencânî, *Fıkhî Hükümlerin Usulî Dayanakları (Tahrîcü'l-Fürû ale'l-Usûl)*, çev. Davut İltaş (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 256.

²⁴² Serahsî, *el-Mebsût*, 6/19.

²⁴³ Kudûrî, *Muhtasaru'l-Kudûrî*, 159.

²⁴⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/19; Zencânî, *Fıkhî Hükümlerin Usulî Dayanakları (Tahrîcü'l-Fürû ale'l-Usûl)*, 256.

²⁴⁵ Kudûrî, *Muhtasaru'l-Kudûrî*, 159.

²⁴⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 7/ 231.

²⁴⁷ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 344.

²⁴⁸ Kadri Paşa, *İslâm Aile ve Miras Hukuku (Hanefî Mezhebi Esaslı)*, 87, 88.

hissetmesidir. Böylelikle hasta kişinin, hastalığı sebebiyle hayatının aniden son bulabileceği hissiyle yaptığı ve sağlıklı neticeler ortaya çıkarabilecek tasarrufları kısıtlanmaktadır.²⁴⁹

Ölüm hastalığı kavramı İslâm hukukuna ait bir kavramdır. Başka hukuk sistemlerinde bulunmamaktadır. Bu konu insan psikolojisine verilen önemi ve fikhın temel kaidelerinden olan zararın giderilmesi prensibinin titizlikle hükümlerde uygulandığını gösterir.²⁵⁰ Ölüm hastası olan kişinin hanımını boşaması onu mirastan mahrum etmek istemesi olarak anlaşılır ve önlem alınır. Kişinin sağlıklı olması durumunda boşanmanın gerçekleşmesi halinde kadın miras alamaz. Fakat burada durum farklıdır. Ölümle karşı karşıya gelmiş olan kişinin tasarruflarına kısıtlama getirilir. Çünkü normal zamanda yapmayacağı işlemleri yapabilme durumu söz konusudur. Dolayısıyla kadının uğrayacağı zarar gidermek için hukuk önlem alır. Kadının içinde bulunduğu durumun psikolojik şiddet olarak yorumlanması mümkündür. Zarar olabildiğince giderilmeye çalışılır. Normal şartlarda miras alamayacak iken istihsana²⁵¹ göre hüküm verilir. İddet süresi içerisinde vefat ederse koca, kadın mirastan mahrum kalmaz, hakkını alabilir.²⁵² Hanefîlerin görüşü bu şekildedir.

Şâfiîlere göre hasta kocanın hanımını ric'i talâk ile boşaması halinde hanımının mirasçı olabileceği, bâin talâkla boşaması halinde mirasçı olamayacağı belirtilmektedir.²⁵³ Hanbelîlere göre iddeti bittikten sonra da kadın eğer evlenmez ise kocasına mirasçı olur.²⁵⁴ Mâlikîlere göre ise kadın ister evlensin isterse de evlenmesin her durumda miras hakkının olacağı belirtilir.²⁵⁵ Boşamanın mirastan mahrum bırakmak için gerçekleşmiş olabileceği şüphesinden dolayı, ölüm hastalığı durumunda boşanan kadının mirasçı olacağı neticesine ulaşılmaktadır. İddet sonrasında miras alamayacağı görüşü ise boşanmanın gerçekleşmesiyle evlilik hukukunun son bulması gerektiği yaklaşımına dayandırılmaktadır.²⁵⁶

²⁴⁹ Kâsânî, *Bedâ'î u's-sanâ'î fî tertîbi's-şerâ'î*, 3/224.

²⁵⁰ Ekrem Buğra Ekinci, "Eski Hukukumuzda Ölüm Hastasının Tasarrufları", *Prof. Dr. Selâhattin Sulhi Tekinay'ın Hatırasına Armağan* (İstanbul, 1999), 192.

²⁵¹ Kerhî'ye göre istihsan, gerekli bir sebepten dolayı bir meseleye benzer meselelere verilen hükümden farklı bir hüküm verilmesidir. Abdülkerîm Zeydân, *el-Vecîz fî usûli'l-fikh* (Beyrut: Risale Yayınları, 2019), 217.

²⁵² Serahsî, *el-Mebsût*, 6/ 154,155; Mevsilî, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*.

²⁵³ Şemsuddîn Muhammed Hatîb Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994), 4/478, 479.

²⁵⁴ Buhûtî, *Keşşâfu'l-Kınâ' an Metni'l-İknâ'*, 10/497.

²⁵⁵ İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Muctehid*, 3/102, 103.

²⁵⁶ İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Muctehid*, 3/102, 103; Serahsî, *el-Mebsût*, 6/154-156.

İncelediğimiz husus ölüm hastası olan kocanın kadın istemediği halde boşaması hakkındadır. Kadının da boşanmayı istemesi durumunda ise miras alması söz konusu değildir. Kocanın boşama hakkını karısına vermesi neticesinde kadının boşanması veya kadının hül yaparak yani bedel karşılığı kocasının kendisini boşamasını istemesi durumları kadının fiiliyatı ile gerçekleşir. Dolayısıyla mirastan mahrum kalmak gibi bir zarar söz konusu olmaz.²⁵⁷ Fakat bu durumda hastalığı ciddi olan kocanın uğrayabileceği psikolojik zarar da söz konusu olabilmektedir.

Erkeğin ölüm hastalığı halinde bulunan hanımını boşaması durumunda miras alamayacağı belirtilmektedir.²⁵⁸ Kadının kocasından hül ile (yani eşine bir miktar bedel vererek) boşanmak istemesi durumunda kocanın da kabul etmesiyle ayrılık gerçekleşir. Bu durumda kocanın alacağı bedelin karısından kalacak olan mirasın üçte birinden fazla olmaması gerekir. Kadının iddet süresi içerisinde ölmesi durumunda koca, hül için belirtilen bedel, mirasın üçte biri ve kendisine düşecek mirastan hangisi daha düşükse onu alır. Çünkü bu durumda karı ile kocanın anlaşarak varisleri mirastan mahrum bırakmak istemesinin söz konusu olabileceği belirtilir.²⁵⁹ Hül haricinde kadından kaynaklı bir boşanma sebebiyle boşanma gerçekleşecek olursa koca mirastan mahrum kalmaz. Erkeğinde zarara uğramasının, kadının kocasını mirastan mahrum bırakma düşüncesinin önüne geçilmiş olur.²⁶⁰ Psikolojik şiddet ve kişiyi olumsuz yönde etkileyebilecek duygusal zarar her yönüyle giderilmeye çalışılır. Böylelikle karşılıklı rıza içermeyen hak ihlallerinin önlenmeye çalışıldığı görülmektedir.

²⁵⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/160; Abdulhamîd, *el-Ahvâlu's-şahsiyye fi's-şer'ati'l-İslâmiyye*, 285.

²⁵⁸ Zuhayli, *İslâm Fıkh Ansiklopedisi*, 9/355.

²⁵⁹ Abdulhamîd, *el-Ahvâlu's-şahsiyye fi's-şer'ati'l-İslâmiyye*, 327.

²⁶⁰ Molla Hüsrev, *Dureru'l-Hukkâm fi Şerhi Gururu'l-Ahkâm*, çev. Arif Erkan (İstanbul: Kitsan Matbaacılık ve Neşriyat, 1979), 2/207.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İSLÂM HUKUKUNA GÖRE EŞİN PSİKOLOJİK ŞİDDETİNİ ÖNLEMEDE İZLENECEK ADIMLAR

Önceki bölümde ele alındığı üzere İslâm hukukunda öncelikle önleyici tedbirler diyebileceğimiz emir ve tavsiyelerle ya da haksızlığın manevî sorumluluğuna dikkat çekilerek eşlerin birbirine zarar verici davranışları engellenmeye çalışılır. Bununla birlikte eşler arasında ortaya çıkan sorunlarda ve haksız davranışlarda hangi hukukî yollara başvurulacağı ve çözümler de belirlenmiştir.

Eşler arasında sorunlar ortaya çıkması durumuna karşı eşlerin birtakım seçenekleri bulunmaktadır. Eşlerin birbirlerine yaklaşımlarında hassasiyet göstermeleri konusunda bilinçlenmeleri, ortaya çıkan problemlerde öncelikle aile içerisinde sorunlarını çözmeye çalışmaları, sorunlarını çözüme durumunda aile büyüklerine ya da mahkemeye başvurma seçenekleri bulunmaktadır.

4.1. Eşlerin Bilinçlenmesi

Başkalarını anlama yeteneğinin (empati) zayıflamasıyla birlikte şiddet eğiliminin arttığı görülür. Bu durumda acı, endişe, korku gibi duygular ve psikolojik ihtiyaçlar anlaşılammaktadır.²⁶¹ Dolayısıyla fiziksel, cinsel, ekonomik şiddet türleri kişilerin psikolojik durumlarından bağımsız bir şekilde değerlendirilememektedir. Psikolojide kişide iyilik halinin oluşması için duygusal zekaya vurgu yapıldığı görülmektedir. Duygusal zeka; kişinin kendi duygusu ile birlikte başkasının duygusunu da anlayabilmesi, uzlaşmacı, iyimser bir yaklaşım içerisinde olması anlamına gelir. Kişilerin duygusal zekalarını geliştirmeye çalışmak şiddeti önleme yolunda önemli bir adım olarak görülmektedir. Kişilerin geçmişinden ve genlerinden aktarılan veya çevresel faktörlerle ortaya çıkan duygusal yönelimlere yine duyguların eğitimi ile yön verilebilir. Böylelikle sert, saldırgan, şiddet içeren tavırların yerini nazik, kibar, şefkatli yaklaşımların aldığı düşünülmektedir.²⁶²

²⁶¹ Nevzat Tarhan, *Duyguların Psikolojisi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2011), 20.

²⁶² Tarhan, *Duyguların Psikolojisi*, 20-24.

Duygusal zekanın gelişimi aynı zamanda ahlaki yönden eğitim ile mümkündür. İmam Gazzâli'nin eserinde yer verdiği, âlimlerin güzel ahlak anlatımına bakıldığında, başkaları ile olan iletişimlerde ve muamelelerde hassasiyet gösterilmesi gerektiği anlaşılır. Güler yüzlü olmak, sözlerde kırıncı olmamak, iyilik yapmak, kötülük yapmaktan kaçınmak, kimseye düşmanlık yapmamak, husûmet etmemek, eziyet etmemek gibi davranışların güzel ahlakın gereklerinden olduğu belirtilmektedir.²⁶³ İslâm ahlak düşüncesinde merhametli olmak ve iyilik yapmak ön planda tutulmuştur.

Kültürel mirasımızda irfan önemsenmiş, insan olmak, insani değerlere sahip olmak öncelikli ve kıymetli bir konuma oturtulmuştur. Bununla aslında duygusal zekanın harekete geçirilmesinin hedeflendiği görülür. İslâm toplumlarında geçmişten günümüze “nefs terbiyesi” ile yapılmaya çalışılan, duygusal zekayı harekete geçirmek, inanç temelinde duygular aracılığıyla davranışlara yön vermektir.²⁶⁴ Davranışlarını kontrol edebilen bireyler evlilik ilişkilerinde de eşlerine muamelelerinde gereken özeni gösterebilirler. Eşleri ile olan iletişimlerinde dikkatli, titiz ve nazik olabilmeyi başarırlar. Öfke kontrolü, empati, diğergamlık gibi kişisel gelişim eğitimleri ile birlikte evliliğe dair eğitimlerin alınması da eşlerin bilinçlenmesine katkı sağlayabilmektedir.

4.2. Aile İçerisinde Sorunların Çözölmeye Çalışılması

Kur'ân'da eşlerden birinden kaynaklı problemlerde öncelikle güzel iletişim, nasihat ve sulh tavsiye edilmektedir.²⁶⁵ Eşi tarafından psikolojik şiddete veya kötü muameleye maruz kalan kişinin öncelikle eşini bu davranışından vazgeçirmek için aile içerisinde sorunu çözmeye çalışması tavsiye edilir. Eşlerin iletişimlerine dikkat ederek, sorunları nazik bir dille konuşabilmeleri gerekli görülür. Böylelikle eşlerin aralarındaki sorunların karşılıklı rıza ile anlaşarak çözülebilmesi mümkün olur.²⁶⁶

Sağlıklı bir yuvanın tesisi için eşler arası uyum, anlayış, sıcak ve samimi bir iletişim tavsiye edilir. Eşlerin acı tatlı her durumu aralarında rahatça paylaşabilmelerinin aralarındaki

²⁶³ Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâli, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn Tercümesi*, çev. Ahmed Serdaroğlu (İstanbul: Erkam Yayınları, 2016), 5/188.

²⁶⁴ Tarhan, *Duyguların Psikolojisi*, 20-24.

²⁶⁵ en-Nisâ 4/34, 128.

²⁶⁶ Zuhayli, *İslâm Fıkıh Ansiklopedisi*, 9/269; Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, 312, 313.

bağı kuvvetlendireceği belirtilmektedir. Böyle bir yuvada sorunlar ortaya çıktığında da sorunu açıkça konuşabilmek zor olmayacaktır.²⁶⁷

Kurân'da eşlerle iyi geçinmenin gerekliliğinin belirtildiği âyetin devamında, eşlerde hoşlanılmayan durumların olabileceği, fakat bunda da Allah'ın hayır murad etmiş olabileceği buyrulmaktadır.²⁶⁸ Bu yaklaşım eşlerin aralarındaki sorunları çözmeleri konusundaki isteklerini ve çabalarını artırıcı niteliktedir.

4.3. Aile Büyüklerine Başvurma

Eşlerin aralarındaki sorunu çözememeleri durumunda aile büyüklerine başvurmaları tavsiye edilmiştir.²⁶⁹ Eşler aile büyüklerinden aralarında hakem olmaları talebinde bulunabilecekleri gibi aralarını düzeltmede öncü olmalarını da isteyebilirler. Hakem yöntemi hukuki sürecin başlaması ile birlikte hakimin tayin etmesi ile de devreye girebilmektedir. Aile büyüklerinin eşlerin sorunlarını çözmeye çalışmasının bir çok faydası bulunmaktadır. Eşlerin güvendiği, ilim sahibi iki aile büyüğüne başvurmasıyla birlikte ailenin mahrem yapısı muhafaza edilip, aile içi sorunların çevreye yayılması önlenmiş olmaktadır. Eşleri iyi tanıyan, hakkaniyetine güvenilen ehil kişiler ara bulmaya çalışacağı için sorunların çözümü kolaylaşabilecektir. Yargı yükünün hafiflemesi de aile büyüklerine başvurmanın faydalarından biri olarak görülebilmektedir.²⁷⁰

Günümüzde sosyo-kültürel şartlar, geniş aile yapılarından çekirdek aileye geçilmesi gibi sebeplerle aile büyüklerinden aile içi sorunların çözümü ve tecrübe paylaşımı konularında yardım alımı zorlaşabilmektedir. Bazı durumlarda da yetkin aile büyüğü bulunamayabilmektedir. Bu durumda eşler arasındaki sorunların çözümü için aile danışmanlarına başvurmak da eşler arası sorunların çözümünde önemli bir adım olarak görülebilmektedir.²⁷¹

²⁶⁷ Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, 282-284.

²⁶⁸ en-Nisâ 4/19.

²⁶⁹ en-Nisâ 4/35.

²⁷⁰ Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, 337-340; Suat Erdoğan, "İslâm Aile Hukukunda Şiddetli Geçimsizlik (Şikâk) Durumunda Hakem Tayini ve Tayin Edilen Hakemlerin Yetkileri", *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2017), 47, 48.

²⁷¹ İbrahim Ethem Özgüven, *Evlilik ve Aile Terapisi* (Ankara: Pdrem Yayınları, 2000), 4-7.

4.4. Mahkemeye Başvurma

Eşler, aralarındaki geçimsizliği çözemediklerinde, mahkemeye başvurarak çözüm arayışına gidebilmektedirler. Mahkemeye intikal eden davalar konusunda İslâm, davacı ve davalı için hakkaniyetli olmanın önemini vurgular. Peygamber Efendimiz (sav) “*Siz bana gelip dava açıyorsunuz. Ben de bir beşerim. Belki sizin bazınız bazınızdan daha düzgün ve belîğ bir şekilde ifade de bulunabilir. Ben de işittiğime göre hüküm veririm. Şunu iyi bilin ki, zahir delillere istinaden kime hakkı olmadığı halde kardeşinin hakkını vermiş olursam, o bunu almasın. Zira bu durumda ben ona Cehennem’ den bir ateş parçası vermiş olurum.*”²⁷² İslâm hukukunda bu hassasiyet kazâî hüküm ve diyânî hüküm kavramları ile açıklanmaktadır.

Bir davranışın hukukî bir kapsama dahil edilmesi kazâî yönden değerlendirilmesi ile olur. Diyânî hüküm kavramı ise mahkemede hukukî boyut kazanamamış olan, hukukî olarak bir yaptırım bulunmayan fakat Allah katında kişinin sorumlu olabileceği, ahlâken ve dinen kişinin davranışlarını değerlendirmek anlamlarına gelir. Kazâî hükümler dünyevi, diyânî hükümler uhrevî sonuçları ifade edebilmektedir.²⁷³

Eşlerin birbirine muameleleri ve birbirlerine karşı sorumlulukları konusunda bu kavramlar önem kazanmaktadır. İslâm hukuk literatürünü incelediğimizde bazen bir durum için “Kazâen gerekli olmasa da diyâneten gereklidir.” şeklinde yaklaşımlar karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşım hakların korunması hususunda davranışların hukukî boyutta değerlendirilmesi ile birlikte, vicdânî olarak da bir yaklaşım sunması bakımından önemli görülmüştür. Böylece davranışların Allah katındaki sorumluluğu ve ahiretteki karşılığı hatırlatılmaktadır. Mahkemede ispat edilemese de dini hükümler bakımından geçerliliği olan haklar bu kapsamdadır.²⁷⁴ Bu durum mahkemeye başvuracak eşlerin hakikati ifade etmeleri konusunda önemli bir yaptırımdır.

²⁷² Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*, “Ahkâm”, 31; Müslim, *Sahîh-i Müslim*, “Akdiye”, 3.

²⁷³ Davut Yaylalı, “İslâm Hukukunda Kazâî-Diyânî Hüküm Ayırımı”, *Dini Araştırmalar Dergisi* 5/15 (Nisan 2003), 29-31.

²⁷⁴ Karaman, *İslâm Hukuku*, 1/141, 142.

Eşler aralarındaki sorunu çözmek ve evliliğe devam etmek niyetiyle mahkemeye başvurabildikleri gibi boşanma talebiyle de başvurabilmektedirler. Bu konuda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Erkeğin mahkemeye başvurması konusu İslâm hukukçuları arasında tartışılmıştır. Bunun sebebi erkeğin, eşinden kaynaklı sorunlar için iyilikle çözüm üretmesi konusunda vazifelendirilmiş oluşu ve çözümsüzlük durumunda boşama hakkının bulunmasıdır. Bu konuya kadın açısından bakıldığında kendisiyle ilgili hususi problemlerin mahkemeye taşınmamış ve yayılmamış oluşu gibi hikmetler barındırabileceği belirtilmektedir. Fakat bununla birlikte mehir vermiş ve hanımından kaynaklı olarak huzurlu aile ortamı yaşayamamış olan erkeğin mağduriyetinin giderilmesi açısından mahkemeye başvurabilme hakkının bulunduğu da belirtilmektedir.²⁷⁵

Kadının boşanma talebi ve hâkimin tefrik yetkisinin sınırları İslâm hukukçuları arasında tartışılmıştır. Hanefî ve Şâfîîler kocanın boşama yetkisiyle çelişeceği düşüncesiyle mahkeme boşamasını gerektirebilecek konuların çerçevesini dar tutmuşlardır. Bununla birlikte kadınların tefvîz-i talâk (boşama konusunda kadının kocası tarafından yetkilendirilmesi) ve muhâlea (kadının belli bir miktar mal karşılığında, örneğin aldığı mehri geri vererek anlaşarak eşinden ayrılması) gibi boşanma yolları mevcuttur.²⁷⁶ Osmanlı dönemi uygulamalarına bakıldığında erkeklerin boşama hakkı olduğu için genellikle mahkemeye kadınların başvurduğu görülür. Bununla birlikte Hanefîlere göre kadınların da mahkemeye boşanma talebiyle sunacakları gerekçeleri oldukça sınırlandırılmıştır. Bu durum kimi zaman kadınların çözümsüz kalmalarına sebep olmuştur. Kadınların maruz kalabileceği haksızlığı önlemek için zaman zaman diğer mezhep görüşlerinden yararlanıldığı görülmektedir.²⁷⁷

Hanbelî ve Mâlikîler ise kadının uğrayabileceği zararın giderilmesi maksadıyla kadının mahkeme yoluyla boşanma talebi ve hâkimin tefrik yetkisini daha geniş çerçevede değerlendirmişlerdir. Günümüzde Müslümanların yaşadığı ve İslâm hukukuna göre kanunlarını belirleyen birçok ülkede özellikle aile hukukuyla ilgili yasal uygulama genellikle Hanbelî ve Malikî mezheplerinin görüşlerini temel almaktadır. Osmanlı Devleti'nde 1917

²⁷⁵ Koçak vd., *İslâm Hukuku*, 266.

²⁷⁶ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 204, 558.

²⁷⁷ Mehmet Âkif Aydın, "Osmanlı Hukukunda Kazâî Boşanma 'Tefrik'", ed. Halil İnalçık, *Osmanlı Araştırmaları* 5/5 (Haziran 1986), 5-8.

yılında kabul edilen Hukûk-i Aile Kararnâmesi de bu konuda genellikle Hanbelî ve Mâlikî Mezhepleri görüşleri çerçevesinde kanunlaştırılmıştır.²⁷⁸

İslâm hukukunda eşler arasında gerçekleşen anlaşmazlıklar bazı durumlarda yargılama usulü belli olan adımlarla çözülebilmektedir. Bazı durumlarda ise yargılama usulü kesin olarak belirtilmemiştir. Bu durum İslâm hukukunun kıyamete kadar her dönem ve çağda geçerliliğinin mümkün olmasının; gelişebilen bir hukuk sistemi olmasından kaynaklanmaktadır.

4.4.1. Terk Sebebiyle Mahkemeye Başvurma

Eşi tarafından terk edilmiş olan kadın mağduriyetinin giderilmesi için mahkemeye başvurabilmektedir. Koca nafaka bırakmadan sefer mesafesinde bir yere giderse kadın hâkime başvurduğunda, eğer kocanın yeri biliniyorsa hâkim, o yerdeki hakime yazı ile durumu bildirerek kocayı nafaka göndermeye mecbur bırakır.²⁷⁹ Bu şekilde nafaka temini mümkün olmazsa hakim mâ'rif ölçülere göre kadının geçimini temin edebileceği bir nafaka için hükmeder. Bu durumda kadın ileride kocasından alınmak üzere ihtiyaçlarını verisiye alabilir veya kocası adına nafaka miktarı kadar borç alabilir.²⁸⁰ Bu çözümlerle ihtiyacını gideremeyen kadının kazancını temin için çalışabileceği belirtilir.²⁸¹ Eşinin terk etmesi sebebiyle kadının uğrayabileceği maddi zararın çeşitli yollarla giderilmeye çalışıldığı görülmektedir. Terk edilen kadının boşanma talebi konusunda ise mezheplerin farklı yaklaşımları bulunmaktadır.

Hanefîlere ve Şâfiîlere göre kocası tarafından terkedilen kadın mahkemeye başvurduğunda, durumundan dolayı uğradığı maddi zarar giderilmeye çalışılmış fakat hâkim tarafından eşlerin ayrılması hukuken uygun görülmemiştir.²⁸² Çünkü kocanın evi terk edişi özellikle kendisine ulaşamadığında belirsizlik içeren bir durum olarak görülmektedir. “*Şek ile yakîn zail olmaz.*” hükmüne dayanarak nikahın hükmünün asıl oluşu, talâkın ise şüpheli

²⁷⁸ H. İbrahim Acar, “Tefrik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/277.

²⁷⁹ Zuhayli, *İslâm Fıkıh Ansiklopedisi*, 9/415, 416.

²⁸⁰ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/185.

²⁸¹ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/467.

²⁸² Serahsî, *el-Mebsût*, 5/191; Kadri Paşa, *İslâm Aile ve Miras Hukuku (Hanefî Mezhebi Esaslı)*, 66; Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 256.

oluşu sebebiyle nikahın devamlılığı savunulmaktadır. “*Hakkında bilgin olmayan konunun peşine düşme*”²⁸³ âyetiyle desteklenen bu görüş kesin bilgi yerine şüpheli olanın tercih edilmeyeceğini vurgulamaktadır.²⁸⁴ Bu bağlamda kocanın hangi sebeple eşinden uzak kaldığı bir bilinmezliğe sebebiyet verdiği gibi hanımını boşayıp boşamadığı da bilinmemektedir. Ayrıca kocanın uzun süre ayrı kalmasından dolayı kadının boşanma hakkı olduğuna dair şer’i bir delilin bulunmadığı belirtilir.

Mâlikî ve Hanbelîlere göre uzun süre ayrı kalmadan dolayı sıkıntı ve zorluk yaşayan kadın boşanma talebiyle mahkemeye başvurabilir. Hz. Ömer’in bu durumdaki gâip kocalara haber gönderip ya nafaka göndermelerini ya da hanımlarını boşamalarını istediği belirtilmiştir.²⁸⁵ Mâlikî ve Hanbelî hukukçulara göre erkek nafaka bırakmış olsa dahi, hanımı uzun süre ayrılık dolayısıyla ayrılma talep edebilir.²⁸⁶ Bu durumdaki kadın muallaka kadın gibi görülmüştür. Yani ne evli ne bekar, durumu belirsiz bir haldedir. Bu ise beraberinde çeşitli zorlukları getirir. Kadının psikolojik şiddete maruz kalması söz konusudur.²⁸⁷ Bu durumda hâkimin zararın giderilmesi amacıyla eşleri boşayabileceği belirtilir. Peygamber Efendimiz (sav) “*Zarar verme ve zarara zararla karşılık verme yoktur*”²⁸⁸ buyurmuştur.

Mâlikîler ve Hanbelîlere göre terk durumunda kadının boşanma talep edebilmesi için bazı şartların oluşması gerekmektedir. Mâlikîlere göre kocanın ayrılığının bir yıl veya daha fazla sürmüş olması gerekir. “Kocanın uzaklaşmasının sebebinin meşrû olup olmamasına bakılmaz, kadın zararda olduğu için bu zararın giderilmesi gerekir” yaklaşımıyla kocanın hangi sebeple uzaklaştığına bakılmaksızın kadının talebiyle hâkim eşleri ayırabilmektedir. Hanbelîlere göre eşin eve gelmediği süre dört ay olduğunda kadın boşanma istemiyle mahkemeye başvurabilir. Hâkim kocaya dönmesi için haber gönderir. İki ay daha dönmemesi ve toplam altı ay geçmesiyle birlikte kadının boşanma talebinde bulunabileceği belirtilir. Bu durumda hâkim eşleri ayırır. Kocanın gaipliği konusunda Hanbelîler uzaklaşma sebebinin meşruluğunu önemserler. Meşru bir sebeple gittiyse koca boşanma gerçekleşmemektedir.²⁸⁹

²⁸³ el-İsrâ 17/36.

²⁸⁴ Kâsânî, *Bedâ’i u’s-sanâ’i fi tertîbi’s-şerâ’i*, 4/332.

²⁸⁵ Zuhayli, *İslâm Fıkıh Ansiklopedisi*, 9/415, 416.

²⁸⁶ İbn Rüşd, *Bidâyetu’l-Muctehid*, 3/75; Buhûtî, *Keşşâfu’l-Kınâ’ an Metni’l-İknâ*, 13/34, 35.

²⁸⁷ Zâhir, *Da’ve’t-tefrîk beyne’z-Zevceyni li’l-Ğaybeti ve’d-Darar*, 11.

²⁸⁸ İbn Mâce, “*Ahkâm*”, 17.

²⁸⁹ Zâhir, *Da’ve’t-tefrîk beyne’z-Zevceyni li’l-Ğaybeti ve’d-Darar*, 15, 16.

Osmanlı Dönemi uygulamalarında Hanefî Mezhebi esas alındığı için kocanın hanımını terki boşanma sebebi sayılmamıştır. Bu durum zaman zaman kadınlar açısından sıkıntılara sebebiyet vermiştir. 1916 yılında çıkarılan irade-i seniyye ile nafaka bırakılmadan geçim sıkıntısıyla birlikte kocaları tarafından yalnız bırakılan kadınlar için kazâi boşanma talebi imkânı verilmiştir. 1916 tarihli irâde-i seniyye ve 1917 tarihli Hukûk-i Aile Kararnamesi'nde terk ancak nafaka temininin mümkün olmaması durumlarında boşanma sebebi sayılmıştır. Bu karar ile kadının maddî zararının giderilmesi hedeflenmiştir. Bununla birlikte boşanma sebebiyle oluşabilecek manevî zararın gözden kaçırılması söz konusu olabilmektedir.²⁹⁰ Bu durumda ayrılık, gâip olan erkeğin isteği dışında hatta bazı durumlarda bilgisi dışında gerçekleşir. Hanefîlerin, erkeğin karısını terki durumunda çeşitli yollarla kadının maddî sıkıntısının giderilmesi ve evliliğin devamlılığı yönündeki yaklaşımı, hem kadının hem de erkeğin uğrayabileceği zararın önlenmesi bakımından önemlidir.

Günümüzde çoğu İslam ülkesinde Mâlikî ve Hanbelîlerin görüşleri esas alınarak nafaka durumuna bakılmaksızın, terk durumu tek başına boşanma sebebi sayılmaktadır.²⁹¹ TMK'da yer alan eşî terk etme konusundaki uygulama Hanbelî mezhebinin görüşüyle uyumluluk arz etmektedir.

Kadının terk etmesi durumunda kocanın boşama hakkı olması sebebiyle boşanma istemiyle mahkemeye başvuramayacağı görüşü mevcuttur. Bununla birlikte kadınların erkekler üzerinde hakları olduğu gibi, erkeklerin de kadınlar üzerinde haklarının bulunduğu²⁹² ilkesi sebebiyle kocanın da boşanma talebiyle mahkemeye başvurabileceği görüşü bulunmaktadır. Mahkeme tarafından kadının kusurlu bulunmasıyla birlikte, kocanın verdiği mehrin tamamını ya da bir kısmını geri alması veya iddet nafakasını ödememesi söz konusu olabilmektedir.²⁹³ Mehrini almış olan kadının, kocasının istemediği bir yerde ikamet etmesi nüshûz olarak görülür. Geçerli bir sebep olmaksızın kadının aile konutunu uzun süre terk etmesinin, nafaka ve sükna hakkını düşüreceği belirtilmektedir.²⁹⁴

²⁹⁰ Koçak vd., *İslâm Hukuku*, 268-277.

²⁹¹ İslâm Demirci, "İslâm Hukukunda Terk Nedeniyle Boşanmanın Türk Hukukuyla Mukayeseli Olarak İncelenmesi", *Diyanet İlmî Dergi* 58/3 (Eylül 2022), 1084.

²⁹² en-Nisâ 4/34

²⁹³ Koçak vd., *İslâm Hukuku*, 266-271.

²⁹⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/186; Demirci, "İslâm Hukukunda Terk Nedeniyle Boşanmanın Türk Hukukuyla Mukayeseli Olarak İncelenmesi", 1082.

Özel bir terk etme şekli olan, îla yaparak yani kişinin karısına yaklaşmayacağına yemin ederek ondan uzak durması neticesinde, bu duruma maruz kalan kadın mahkemeye başvurabilmektedir. Belirtildiği üzere dört ay kocanın karısına dönmemesi durumunda Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre ayrılık gerçekleşmektedir. Bu ayrılık ric'î talak olarak değerlendirilir.²⁹⁵ Hanefîlere göre ise bâin talak ile eşler ayrılırlar. Kadının mağduriyetinin ancak bu şekilde engellenebileceği görüşünün bir neticesi olarak; erkeğin kendi iradesiyle tekrar evliliğe dönüş yapabileceği ric'î talak yerine, erkeğin evliliğe dönme isteği durumunda, kadının rızası ve yeniden nikah ve mehir gerektirecek şekilde bâin talak ile ayrılığın gerçekleşeceği belirtilmektedir.²⁹⁶

4.4.2. Kötü Söz Söyleme Sebebiyle Mahkemeye Başvurma

Eşlerin birbirleri ile olan iletişimlerinde kötü söz, hakaret, iftira içeren lafızlar anlaşmazlıklara sebebiyet verebilmektedir. Mahkemeye başvurulması halinde kullanılan lafızlar göz önünde bulundurularak tâzir cezası verilebilir, mahkemede lanetleşme (liân) ya da nikahın yenilenmesi gibi tedbirler öngörülür.²⁹⁷

İslâm hukukuna göre eşe yönelik söylenen küfür ya da hareket, zina fiilinin isnadını içermiyorsa tâzir cezası uygulanır. Tâzir, cezası belirlenmemiş olan suçlar için uygulanan hafif cezalar anlamına gelmektedir.²⁹⁸

Eşe yönelik söylenen küfür ya da hareket, zina fiilinin isnadını içeriyorsa öncelikle ispat istenir. Eşine yönelik iffete iftira içeren cümleleri sarf eden kişinin, eşinin zina yaptığını ispat edememesi durumunda aşağıda inceleneceği üzere liân hükümleri uygulanmaktadır. Eşlerin usulüne uygun şekilde mahkemede yeminleşmesiyle birlikte ayrılıkları gerçekleşir.²⁹⁹

²⁹⁵ Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 244; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Muctehid*, 3/120; Buhûtî, *Keşşâfu'l-Kınâ' 'an Metni'l-İknâ'*, 12/412.

²⁹⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 7/21; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Muctehid*, 3/120.

²⁹⁷ Midilli, "Osmanlı Toplumunda Evlilik İçi Şiddetin Fetvalara Yansıyan Suretleri ve Müftülerin Lazım Gördüğü Müeyyideler", 132-135.

²⁹⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 9/36.

²⁹⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 7/39, 40.

4.4.3. İffetsizlik İsnadı Sebebiyle Mahkemeye Başvurma

Kocanın karısına zina isnadında bulunması sonucunda eşlerden birinin mahkemeye müracatıyla konu hâkime intikal etmiş olur. Aile kurumunun hususi özellikler taşıması sebebiyle konu liân hükümleriyle hukukî çerçevede incelenmektedir.³⁰⁰ Bu durumda kocanın dört şahit getirmesi istenir. Şahitler olmadığı takdirde, kadın ikrarda bulunmuyorsa karı koca arasında liân gerçekleşir. Liân, yeminleşme anlamına gelir. İslâm hukuk literatüründe liân kelimesi karı ile kocanın özel bir usûl ile karşılıklı yeminleşmesi ve lanetleşmesini ifade eder.³⁰¹ Liân şöyle yapılır: Koca doğru söylediğine dair dört kere Allah adına yemin ederek şahitlik eder, eğer yalan söyleyenlerden ise Allah'ın lanetinin üzerine olmasını diler. Sonra sıra kadına gelir. Kadın da aynı şekilde mahkeme huzurunda dört kere kocasının zina isnadında yalancı olduğuna dair yemin eder, eğer yalan söyleyenlerden ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını diler.³⁰² Hâkim huzurunda liânın yapılmasıyla birlikte kocadan kazf cezası, kadından da zina haddi kaldırılmış olacağı belirtilir.³⁰³

İslâm hukukuna göre liân sonrasında eşlerin ayrılığı gerçekleşmektedir. Bu konuda hukukçuların farklı yaklaşımları bulunmaktadır. Hanefîlere göre liân bittiğinde evlilik kendiliğinden sona ermez; hâkim eşlerin tefrîkine hükmeder, böylece evlilik sona erer. Bu görüşe göre eşlerin ilerde tekrar bir araya gelmeleri mümkün görülür. Kocanın yalan söylediğini itiraf etmesiyle kazf cezasının uygulanacağı ve eşlerin ortak kararı halinde tekrar evlenmelerinin söz konusu olabileceği belirtilmektedir.³⁰⁴

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre ise yeminleşme biter bitmez evlilik kendiliğinden sona erer. Hâkimin kararı gerekli görülmez. Hatta Şâfiîlere göre kocanın yemininin bitmesiyle ayrılık gerçekleşir. İslâm hukukçularının çoğunluğu liân sonrası eşler arasında tekrar evliliğin gerçekleşmesinin mümkün olmayacağı görüşündedirler. Ebedi olarak

³⁰⁰ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l Kur'ân*, 10/130-138; Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 12/289-309; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i' fi tertîbi's-şerâ'i'*, 5/31-63; Aydın, "Liân", 27/172.

³⁰¹ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 327.

³⁰² en-Nûr, 6-10.

³⁰³ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i' fi tertîbi's-şerâ'i'*, 5/34; Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 251; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Muctehid*, 3/139, 140; Buhûtî, *Keşşâfu'l-Kinâ' an Metni'l-İknâ'*, 12/539-542; Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 12/305.

³⁰⁴ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i' fi tertîbi's-şerâ'i'*, 5/52, 53.

birbirlerine haram olacakları belirtilmektedir.³⁰⁵ Bu hükmün eşlerin birbirlerine en ağır ithamlarda bulunmaları ve evlilik içerisinde sevgi, güven, sadâkat gibi temel kavramların ortadan kalkması sebebiyle verildiği açıklanmaktadır. Aynı zamanda ağır suçlamalar sonrasında huzurlu bir yuva tesisinin mümkün olamayacağı belirtilir.³⁰⁶

Kazf cezası ve liân uygulamasıyla birlikte insan onurunu hedef alan bu şekildeki ithamların kolayca yayılmasının önüne geçilmesi hedeflenmektedir.³⁰⁷ İslâm iftira sebebiyle kişinin toplumda rencide edilmesinin, psikolojik yönden zarar görmesinin önüne geçer. Eğer bu itham kişinin karısına yönelik iffetine iftira ise kadın liân sonucu suçlamayı reddettiğini toplum önünde dile getirmiş olur. Eğer koca haklı fakat ispat edemiyor ise bu durumda yapılan hukukî uygulama kendisine ait olmadığını iddia ettiği nesebi reddetme imkânı tanır ve üzerinden nafaka sorumluluğunu kaldırır. Bununla birlikte neticede eşlerden biri, yalan söylemesi sebebiyle Allah katında sorumlu olur.

4.4.4. Nafaka Temininin İhmal Edilmesi Sebebiyle Mahkemeye Başvurma

Evlilik birliği içerisinde karısının yiyecek, giyecek, mesken gibi ihtiyaçlarını temin etmek kocanın görevleri arasındadır. Nafaka olarak adlandırılan bu ihtiyaçların düzenli bir şekilde temin edilmemesi, yani maddi sorumlulukların yerine getirilmemesi durumunda kadın mahkemeye başvuru yapabilir.³⁰⁸ Nafakanın temin edilmemesi durumu Hanefîler dışındaki mezheplere göre boşanma sebebi olarak görülmektedir. Hanefîlere göre ise çeşitli hukukî yollarla nafakanın temini sağlanır.³⁰⁹

Eşi tarafından nafakası ödenmeyen kadın mahkemeye başvurduğunda hâkim kişilerin sosyal ve mâli durumlarını dikkate alarak nafaka miktarı belirler. Erkek mahkemeye gelemezse hâkim gıyabında kadını dinler, hatta erkeğin gıyabında temel gıda ve nakit maddeleri gibi, maaşı ve kira gelirleri gibi mallardan harcanmasına karar verebilir.³¹⁰

³⁰⁵ Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 251; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Muctehid*, 3/139, 140; Buhûtî, *Keşşâfu'l-Kınâ' 'an Metni'l-İknâ'*, 12/539-542; Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 12/305.

³⁰⁶ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Muctehid*, 3/139.

³⁰⁷ Mevsîfî, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*, 516, 517; Molla Hüsrev, *Dureru'l-Hukkâm fî Şerhi Gureru'l-Ahkâm*, 2/245.

³⁰⁸ Köse, "Aile Hukuku", 345-347; Koçak vd., *İslâm Hukuku*, 274, 275.

³⁰⁹ Aydın, "Osmanlı Hukukunda Kazâî Boşanma "Tefrik"", 25.

³¹⁰ Celal Erbay, "Nafaka", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/282, 283; Kadri Paşa, *İslâm Aile ve Miras Hukuku (Hanefî Mezhebi Esaslı)*, 68.

Hanefîlere göre, karşılıklı rızaya dayalı anlaşma ya da hâkimin kararı olmadan nafaka, erkeğin üzerine zimmetli borç haline gelmemektedir. Yani geçmişe yönelik borç/nafaka talep edilemez. Çünkü bu durumlardan biri olmadan nafakanın sınırlarının ve miktarının belli olmayacağı belirtilmektedir. Hâkime başvurduktan sonrası için nafaka erkek üzerine borç olur. Hanefîler erkeğin durumuna göre nafakanın sınırları belirleneceğinden hâkime başvurduktan sonrası için erkeği borçlu tutmuştur.³¹¹

Hâkim nafaka tayini için kadının durumu hakkında da araştırma yapar. Kadının erkeğin tuttuğu eve geçerli bir sebep olmaksızın gelmemesi ya da geçerli bir sebep olmaksızın evi terk etmesi gibi durumlarda, kadının nafaka hakkının olmayacağı belirtilmektedir.³¹²

Şafiîlere göre ise nafakanın ödenmemesi halinde, kocanın zengin olduğunun tespit edilmesi durumunda kadının nikahın feshini talep edemeyeceği belirtilmektedir. Bu durumda kocanın nafakayı karşılaması hâkim tarafından zorunlu tutulur. Kocanın fakir olması ve nafakayı temin edememesi durumunda kadın boşanmayıp sabretmeyi tercih ettiği takdirde, nafakanın kocanın üzerinde borç olarak belirleneceği belirtilmektedir. Nikahın feshini talep etmesi durumunda ise hâkim eşleri ayırır.³¹³ Mâlikî ve Hanbelîlere göre nafakası temin edilmeyen kadın boşanma talebiyle mahkemeye başvurabilir. Bu durumda hâkimin eşleri ayırabileceği belirtilmektedir.³¹⁴

4.4.5. Kötü Muâmele ve Geçimsizlik Sebebiyle Mahkemeye Başvurma

Kötü muâmele ve geçimsizlik eşler arasında sıkça karşılaşılan sorunlardandır. Eşi ihmal etme, sadakatsizlik yapma, aile mahremiyetini ifşa etme, eşin akrabalarını ziyaret etmesine izin vermeme, eşi akrabalarla iskân etmeye zorlama gibi konular eşler arasında geçimsizliğe sebep olabilmektedir. Eşlerin birinden kaynaklı nüşûz durumunun aile içerisinde çözülememesi sebebiyle de eşler arasında geçimsizlik (şikak) ortaya

³¹¹ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/262-264; Kadri Paşa, *İslâm Aile ve Miras Hukuku (Hanefî Mezhebi Esaslı)*, 68.

³¹² Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/477, 478; Kadri Paşa, *İslâm Aile ve Miras Hukuku (Hanefî Mezhebi Esaslı)*, 61.

³¹³ Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 265.

³¹⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Muctehid*, 3/74, 75.

çıkabilmektedir. Eşlerden biri, diğerinin psikolojik şiddet içerebilen kötü muamelesine veya geçimsiz davranışlarına maruz kaldığını iddia ederek mahkemeye başvurabilir.³¹⁵

Mahkeme sürecinde eşler, haksız muamele içeren davranışları detaylı bir şekilde belirtirler. Hâkim öncelikle hukuki olarak meseleyi inceleyip delilleri gözden geçirir. İkrar veya delillendirme yoluyla durumu açığa çıkarmaya çalışır.³¹⁶ Eşlerin birbirine zarar verdiği ve evlilik haklarının gözetilmediği tespit edildiğinde hâkim öncelikle eşlere nasihat eder. Eşlerin aralarını düzeltme konusunda çaba gösterir. Evlilik sebebiyle sahip olunan haklar ve sorumluluklar hatırlatarak haksızlığı önleyecek tedbirler alır. Hâkimin eşlerin durumunu takip etmesiyle süreç devam eder. Araştırma neticesinde erkeğin hanımına verdiği zararın devam ettiğinin tespit edilmesi, delillendirilmesi halinde kocaya tâzir cezası verileceği belirtilmektedir.³¹⁷

Kocanın eşine eziyet etmesi, hakaret etmesi veya haklı bile olsa şiddetli bir şekilde dövmesi durumunda kadın mahkemeye başvurabilir. Bu durumda hâkim ikrar ve delillendirme neticesinde suçu tespit eder. Neticede eşler arası hukuka riayet etmesi konusundaki uyarısıyla birlikte kocayı cezalandıracağı belirtilmektedir.³¹⁸

Eşler arası sorunların çözümü için ailenin iyi komşular arasında iskan etmesini sağlamak da hakimın başvurabileceği tedbirler arasındadır. Hâkim hangi tarafta daha çok kusur bulunduğunu bu sâlih komşular vesilesiyle tespit etmeye çalışır. Herhangi bir neticeye ulaşılmadığında sorunun daha ayrıntılı incelenmesi ve anlaşmazlığın giderilmesi için hakemlere başvurulur.³¹⁹ Osmanlı'nın son dönem uygulamalarına bakıldığında “aile meclisi” kurumu ile hakemlerin eşler arası geçimsizliği önlemeye çalıştığı görülmektedir.³²⁰

³¹⁵ Köse, “Aile Hukuku”, 345-347; Koçak vd., *İslâm Hukuku*, 274, 275.

³¹⁶ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/362, 363; Köse, “Aile Hukuku”, 347-350.

³¹⁷ Mevsîfî, *el-İhtiyâr li ta'lîl-i-Muhtâr*, 463, 464; Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 225.

³¹⁸ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/363; Kadri Paşa, *İslâm Aile ve Miras Hukuku (Hanefî Mezhebi Esaslı)*, 70.

³¹⁹ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/364, 365.

³²⁰ Mehmet Âkif Aydın, *İslâm ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları* (İstanbul: İz Yayıncılık, 1996), 173.

4.4.6. Hakem Tayin Edilmesi

Eşler arasında gerçekleşen anlaşmazlıkların çözüm yollarından birisi de hakem tayini sistemidir. Kur'ân'da “Eğer karı kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Düzeltmek isterlerse Allah aralarını bulur; şüphesiz Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır.” Buyurulmaktadır.³²¹ Eşlerin geçimsizliği durumunda yukarıda zikredilen çözüm yolları yeterli olmazsa sorunun çözümü için hakemlerin görevlendirilmesinin uygun olduğu konusunda İslâm hukukçuları görüş birliği içerisindedirler.³²²

Hakemlere yetki verme görevinin kime ait olduğu hukukçular arasında tartışılmıştır. Devlet başkanı veya kadı (hâkim) tarafından bu görevlendirme yapılabileceği gibi karı kocanın talepte bulunacağı aile büyüğü diyebileceğimiz yetkin kişilerce de bu görev yerine getirilebilmektedir. Geçmişteki uygulamalarda hakemlerin daha çok aile içerisinden seçildiği görülür. Günümüzde ise değişen sosyal hayat şartları sebebiyle yetkili merciler tarafından hakemlerin belirlenmesinin uygun olacağı görüşü mevcuttur.³²³ Bununla birlikte eşler arasında anlaşmazlık arttığında mahkemeye başvurmadan önce yetkin aile büyüklerine başvurulması, yargı yükünü hafifleteceği gibi aile mahremiyetini muhafaza etmek gibi yararlar da barındırmaktadır.³²⁴ Bu tür çözüm yolları ile sorun çözülemediğinde ya da akraba içerisinde bu vazifeye ehil kimselerin bulunmaması durumunda da mahkemece belirlenecek yabancı kişiler hakem tayin edilebilmektedirler.³²⁵

Sonuçta eşler arasında arabuluculuk yapmaları için iki hakem seçilir. Seçilen hakemlerin bazı niteliklere sahip olmaları gerekli görülür. Hakemlerin, Müslüman, erkek, hür ve boşanma konularında bilgi sahibi olması gerekmektedir. Hakemlerin akraba içerisinden seçilmesi zorunluluğu olmamakla birlikte, imkân dahilinde ailede görüşü önemsenen kişilerden olması tercih edilmektedir. Her iki hakemin de eşlerin arasında sulh gerçekleştirme niyetinde olması önemli görülür. Bu bağlamda eşlerden birinin diğerine

³²¹ en-Nisâ 4/35.

³²² Kâsânî, *Bedâ'i u's-sanâ'i 'ft tertîbi'ş-şerâ'i'*, 602; Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 225; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Muctehid*, 3/117; Buhûtî, *Keşşâfu'l-Kinâ' 'an Metni'l-İknâ'*, 12/130.

³²³ Koçak vd., *İslâm Hukuku*, 281.

³²⁴ Erdoğan, “İslâm Aile Hukukunda Şiddetli Geçimsizlik (Şikâk) Durumunda Hakem Tayini ve Tayin Edilen Hakemlerin Yetkileri”, 47, 48.

³²⁵ İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Muctehid*, 3/117.

tercih edilecek şekilde bir görüşme yapılmaması, taraf tutulmaması gerektiği belirtilmektedir.³²⁶

Hakemlerin öncelikli görevi eşlerin arasında sulh tesis etmektir. Eşler arasındaki anlaşmazlığın sebebini tespit edip çözüme kavuşturmaya çalışırlar. Kur'an'da, hakemler eşlerin aralarını düzeltmek isterlerse, Allah'ın eşlerin aralarını bulacağı belirtilmektedir. Hakemlerin niyetleri ve olumlu gayretleri sonucunda Allah'ın da yardımıyla eşler arasında sevgi, meveddet ve rahmetin yeniden inşasının meydana gelmesi beklenir.³²⁷ Eşlerin birbirlerine yönelik davranışlarında ihsan ve güzel muameleyi gözetmeleri için nasihatlerde bulunurlar. Eşlerin birbirinde gördüğü olumsuz yönlerine karşılık olumlu yönlerinin de bulunduğu, bunda birtakım hayırlar olabileceğine dikkat çekerek aralarını düzeltmeye çalışırlar.³²⁸

Hakemlerin yetkileri hususunda İslâm hukukçularının farklı yaklaşımları bulunmaktadır. Hanefîlerin ve Şâfiîlerin benimsediği yaklaşıma göre şikak (karşılıklı geçimsizlik) durumunda hâkimin eşleri ayırmayacağı belirtilir. Çünkü bu durumun kadının lehine düzeltilebileceği görüşü mevcuttur. Aynı zamanda kocanın vekaleti olmaksızın hakemlerin de eşleri ayırma yetkileri bulunmamaktadır.³²⁹ Şâfiîlere göre eşlerin, talâk ve hu'l bedeli konusunda hakemlerini vekil tayin edebilecekleri belirtilmektedir.³³⁰ Hanefî mezhebinde hakemlere tefrik yetkisinin verilmemesi konusunda, mahkeme tarafından eşler arasında sulh ve uzlaşmanın yerine getiriliyor olması yorumu yapılmaktadır.³³¹

Hanbelîlerde ise hakemlerin yetkileri konusunda iki görüş mevcuttur. Bir görüşe göre eşleri boşamaya kocanın vekaleti ile yetkili olurlar. Diğer görüşe göre eşleri ayırma yetkileri yoktur. Mâlikîlere göre hakemlerin eşleri ayırma yetkileri vardır.³³² Osmanlı'nın son döneminde düzenlenen Hukûk-i Aile Kararnamesi bu konuda Mâlikî mezhebi görüşleri çerçevesinde şekillenmiştir. Buna göre eğer aileden kimse bulunamazsa veya hakem vasfına

³²⁶ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 363; Zuhayli, *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, 9/271.

³²⁷ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l Kur'ân*, 3/193.

³²⁸ "...Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmazsanız, Allah'ın hakkınızda çok hayırlı kılacağı bir şeyden de hoşlanmamış olabilirsiniz." en-Nisâ 4/19.

³²⁹ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 363, 364; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Muctehid*, 3/117.

³³⁰ Nevevî, *Minhâcu't-tâlibîn*, 225.

³³¹ Erdoğan, "İslâm Aile Hukukunda Şiddetli Geçimsizlik (Şikâk) Durumunda Hakem Tayini ve Tayin Edilen Hakemlerin Yetkileri", 53.

³³² Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 363, 364; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Muctehid*, 3/117.

sahip kimse yoksa, hâkimin yabancı kimselerden hakem tayin edebileceği belirtilir. Hakemler eşleri dinleyerek aralarını bulmaya çalışır. Eşlerin aralarının bulunamaması durumunda eğer kusurlu taraf koca ise bâin talâka, kadın kusurlu ise muhâleaya hükmedileceği belirtilir. Ayrıca hakemlerin görüşlerinde mutabık olmamaları durumunda üçüncü hakem belirlenir.³³³

Mâlikîlerin görüşlerine göre hakemler eşlerin yetki vermesine bakılmaksızın ulaştıkları karar neticesinde eşleri ayırmaya yetkilidirler.³³⁴ İslâm öncesi dönemde ve sahabe döneminde de yaygın olarak sorunların çözümünde hakemlerin kararlarına başvurulduğu görülür. Mâlikîlerin hakemlerin yetkisi konusundaki yaklaşımının, geçmişe dayanan hakemlerin hukuki anlaşmazlıkların çözümünde sağladığı faydadan ve işlevsellikten kaynaklandığı görüşü mevcuttur.³³⁵ Hakemlerin yetkilerinin sınırlı olduğu görüşüne göre ise hâkime sunacağı raporlar neticesinde hâkim eşlerin ayrılmasına karar verilebilmekte, muhâlea da teklif edilebilmektedir.

İslâm hukukunda kişiler arası hukuki problemlerde olduğu gibi, eşler arasında ortaya çıkan sorunların çözümünde de tahkim usulü sistemleştirilmiş olup; hakemlerin ailenin korunması ve arabuluculuk konusundaki faaliyeti önemli görülmüştür. Günümüzde Arabuluculuk Kanunu incelendiğinde birçok hukuki meselede geçerliliğinin bulunduğu fakat aile içi şiddeti içeren konularda arabuluculuğun devreye sokulamayacağı, Kanun'un ilk maddesinde açıkça belirtilmektedir.³³⁶ Bu Kanun, İstanbul Sözleşmesi maddelerinin ulusal mevzuata yansıyan yönlerinden biridir.³³⁷ Şiddet içeren davranışlar kanun maddelerinde net olarak belirtilmediği için, hayati tehlike içermeyen tutumlarda şiddet olarak değerlendirilebilmektedir. Örneğin hakaret gibi psikolojik şiddete maruz kaldığını ifade eden bir kişi de hukuki olarak şiddet mağduru olarak tanımlanabilmektedir. Neticede bu durumda da mahkemeye başvuran eşler arasında arabuluculuk yapılamamaktadır.

³³³ Çeker, *Hukuk-ı Aile Kararnâmesi*, 55, 56; Aydın, *İslâm ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları*, 173.

³³⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Muctehid*, 3/117.

³³⁵ Erdoğan, "İslâm Aile Hukukunda Şiddetli Geçimsizlik (Şikâk) Durumunda Hakem Tayini ve Tayin Edilen Hakemlerin Yetkileri", 52.

³³⁶ HUAK, md. 1.

³³⁷ İstanbul Sözleşmesi, md. 48.

4.4.7. Boşama veya Muhâlea Teklif Edilmesi

Eşler arasında anlaşmazlıklar ortaya çıktığında, bazı durumlarda kadın evliliği sonlandırmak isteyebilmektedir. Bu durumda İslâm hukukuna göre eşler anlaşarak boşanabilmektedirler. Kadının muhâlea/hu'l yapması, aldığı mehrin tamamını ya da bir kısmını kocasına iade ederek ayrılmaları veya bir bedel karşılığında boşanma konusunda eşlerin anlaşmaları anlamına gelir.

Mahkemeye başvurma sonrasında hakemlerin eşlerin arasını düzeltme girişimleri sonuç vermediğinde de eşlerin ayrılması yoluna gidilebilir. Hakemlerin raporları incelenerek daha fazla kabahatli olan eş tespit edilir. Kadının boşanma talebinde bulunması ve delil yetersizliği sebebiyle davasını ispat edememesi durumunda muhâlea teklif edilir.³³⁸

Geçimsizliğin kocadan kaynaklanması durumunda boşanma karşılığında kocanın bedel alması uygun görülmemektedir. Kocanın verdiği mehirden daha fazlasını talep etmesi de uygun görülmez.³³⁹ Geçimsizliğin iki taraflı olarak gerçekleşmesi durumunda kadın kocasına mehrin bir kısmını geri vererek boşanma yoluna gidilebilir. Eşlerin anlaşmaya varmaları ile mahkeme boşama kararı alır. Bununla birlikte mahkeme tarafından geçimsizliğin kadından kaynaklandığının tespiti durumunda kadının iddet nafakası almamasına ve hatta tazminat ödemesine karar verilebilir.³⁴⁰

4.5. Evliliğin Sona Erdirilmesi

Eşler arasında psikolojik şiddet söz konusu olduğunda yukarıda zikredildiği üzere bazen sorun aile içinde veya gerekli görüldüğünde mahkemeye başvurularak çözülmeye çalışılabilir. Mahkeme uygun görürse evliliği sona erdirebileceği gibi bu süreçler yaşanmadan veya bu süreçler devam ederken koca doğrudan eşini boşayarak veya eşler kendi aralarında muhâlea yaparak evliliği sona erdirebilirler. Bunlar da bir çözüm yolu olarak görülebilir. Öncelikli gaye evliliğin devamı ve eşlerin arasındaki geçimsizliği

³³⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/171.

³³⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/183.

³⁴⁰ Koçak vd., *İslâm Hukuku*, 283.

gidermek olsa da bazı durumlarda boşanma kaçınılmaz olabilmektedir. Böyle durumlarda evlilik birliğini sona erdirmek caiz görülmüştür.³⁴¹

Eşlerin belirli sebeplerle, boşanma talebiyle mahkemeye başvurması sonucunda hâkimin kararıyla boşanma gerçekleşebilmektedir. Bu sebeplerden terk (gâiplik) ve nafakanın temin edilmemesi durumları yukarıda incelenmiştir. Liân ve îlâ sonucu eşler arasında gerçekleşen ayrılık konusuna da değinilmiştir.

Kötü muamele ve geçimsizlik durumunda da eşler boşanma talebiyle mahkemeye başvurabilmektedirler. Neticede kadının mağduriyeti söz konusu olduğunda ve bu zararı delillendirdiğinde ya da hakemlerin görüşü doğrultusunda hâkim, geçimsizliğin kocadan kaynaklandığına hükmettiğinde, eşleri ayırabilmektedir. Bu ayrılık bir bâin talâk hükmündedir. Bu durumda kadın maddi bir külfete girmemekte ve iddet süresi içerisinde nafakasını almaya devam etmektedir.³⁴² İslâm hukukuna göre iddet süresinin bitmesi ile birlikte hukukî olarak kadın ve erkeğin arasında bir bağ kalmamış olur.

³⁴¹ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/102; Abdulhamîd, *el-Ahvâlu's-şahsiyye fi's-şerâti'l-İslâmiyye*, 241.

³⁴² Koçak vd., *İslâm Hukuku*, 283.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

Tezimizde eşlerin birbirine psikolojik şiddet uygulamasının İslâm hukukundaki yerini incelemeye çalıştık. İncelememizde T.C. mevzuatındaki şiddet algısını göz önünde bulundurarak değerlendirmelerimizi gerçekleştirdik. Uluslararası sözleşmelere uygun olarak hazırlanmaya çalışılan T.C. Mevzuatında kişiye zarar veren ve zarar vermesi muhtemel olan davranışların şiddet kapsamında değerlendirildiği görülmektedir.

Şiddet içeren davranışlar ayrıntılı olarak yasal düzenlemelerde yer almayıp, genel bir kategorizasyon ile bu davranışların çeşitleri belirtilmektedir. Araştırmacılar tarafından eşler arası şiddet türlerinden psikolojik şiddetin, fiziksel, ekonomik ve cinsel şiddete göre tespitinin daha zor olacağı vurgulanmaktadır. Bununla birlikte genel olarak hakaret, baskı ve zorlama içeren davranışların psikolojik şiddet içerdiği belirtilir.

Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası hukukî düzenlemelerde, aile içi şiddet ve kadına şiddet konusunda eşitlik ve toplumsal cinsiyet algısı temelinde şiddetin ele alınması gerektiği belirtilir. Dolayısıyla kadın ve erkek arasında eşitliğin sağlanması ve var olan toplumsal cinsiyet algısının önüne geçilmesiyle şiddetin önleneyeceği vurgusu yapılmaktadır. Ulusal mevzuatın da bu temelde şekillendiği görülmektedir. İslâm hukukunda ise haklar ve sorumluluklar bağlamında eşitliğin her zaman adaleti sağlamayacağı yaklaşımının olduğu söylenebilir. Erkek ve kadının fiziksel, biyolojik ve psikolojik açıdan farklı oluşları, üstlenecekleri sorumlulukların ve dolayısıyla haklarının da farklı olmasını gerektirir. Bu farklılık, psikolojik şiddet içeren davranışların tanımlanmasında önemli bir etkidir. Örneğin; bir erkeğin evin geçimini sağlama zorunluluğu durumu psikolojik şiddet olarak nitelendirilmemekte, hatta erkeğin bir vazifesi olarak görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında meşru çizgiler içerisinde eşlerin birbirlerine karşı muameleleri de psikolojik şiddet temelinde tanımlanmamalıdır. Fakat mevzuatta bu ayırım net bir şekilde ortaya koyulmadığından, meşruiyet temelinden ziyade psikolojik şiddet kapsamında konunun ele alınabildiği görülmektedir. Başka bir örnek olarak, meşru bir gerekçesi olmadan kocasından ayrı odada kalmaya karar veren kadının ve onu beraber kalmaya zorlayan kocanın durumları ayrı ayrı değerlendirildiğinde, bu yaklaşımdan hareketle birbirlerine psikolojik şiddet uygulamış sayılmaktadırlar. Dolayısıyla 6284 sayılı Kanun'da şiddetin tanımında belirtilen *fiziksel*,

ekonomik, cinsel ve psikolojik yönden zarar veren ve zarar vermesi muhtemel olan davranışların muhtevasının eşlerin yükümlülükleri bağlamında değerlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Toplumsal cinsiyet rollerinin değişmesiyle şiddetin ortadan kalkacağına dair görüş kanıtlanmamış bir varsayım içermektedir. Bu yaklaşım aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinin şiddetin sebebi olarak görülmesine neden olmaktadır. Araştırmalar ise toplumsal cinsiyet eşitliğinin kadına yönelik şiddeti azaltmadığını, toplumsal cinsiyet eşitliğinin uygulandığı bölgelerde erkeğe yönelik şiddetin arttığını göstermektedir.

İslâm hukukunda öncelikle ilkesel olarak eşlerin birbirine karşı ma'rufu gözeterek, sevgi, rahmet, hoşgörü temelinde ve birbirlerinin haklarını gözeterek davranmaları gerektiğinin belirtildiği görülmektedir. Kocanın ailesi için yaptığı harcamalar neticesinde ailesini minnet altında bırakacak sözler sarfetmemesi gerektiği, hanımına iyi davrananların toplumun en iyilerinden sayılacağı, iyilikle muamele etmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Kadının da eşine yönelik güler yüzlü olması, iyi muamelelerde bulunması, kocasının meşru taleplerini yerine getirmesi ve huzurlu yuvanın tesisi için elinden gelen gayreti göstermesinin gerekliliği belirtilmektedir. Araştırmamızda mevzuatta şiddet olarak belirtilen bazı davranışların boşanmaya sebebiyet verebilecek derecede hukukî sonuçlarının olduğu, bazı davranışların çeşitli müeyyideler ile sınırlandırıldığı, bazılarının ise İslâm aile hukukuna göre şiddet olarak yorumlanamayacağı sonucuna ulaşılmıştır. Bu davranışları İslâm hukukçularının da işaret ettikleri gibi eşlerin hakları ve sorumlulukları bağlamında adalet ilkesi gözetilerek değerlendirmek gerektiği anlaşılmaktadır.

Eşe yönelik ihmal, eşi terk, ona kötü söz söyleme, iffetine iftira atma, sadâkatsizlik, aile mahremiyetini ifşa etme, eşi itaat etmeye zorlama, akrabalarla görüşmesine engel olma, akrabalarla iskan etmeye zorlama gibi davranışların mevzuata göre psikolojik şiddet olarak değerlendirildiği tespit edilmiştir. Bu davranışların Yargıtay kararlarında boşanma hususunda gerekçe olarak kararlaştırıldığı, geçimsizlik davalarının genellikle kadın yararına maddi/manevi tazminat ve boşanma sonrası nafaka kararlarıyla neticlendiği görülmüştür.

İslâm hukukunda da eşi ihmal etme, eşi terk etme, eşe kötü söz söyleme, iffetine iftira atma, sadâkatsizlik, aile mahremiyetini ifşa etme, akrabalarla iskan etmeye zorlama gibi davranışlar evlilik hukukuna aykırı görülmüştür. Eşi itaat etmeye zorlama konusunda kocanın meşru taleplerine eşinin uyması gerektiği belirtilmiştir. Akrabalarla görüşmeye engel olma konusunda, anne/baba ve yakın akraba ile görüşülmesine engel olunamayacağı tespit edilmiştir. Ayrıca mahkemeye intikal eden konunun kapsamına göre değişiklik gösterebilecek usûl ve yöntemin takip edilebileceği çalışmamızda ulaştığımız sonuçlar arasındadır. Örneğin kocanın karısının iffetine iftira içeren zina isnadında bulunması durumunda mahkemeye başvuru ile birlikte özel bir hukukî süreç takip edilir. İddianın ispat edilememesi halinde ya eşin kazf cezasına çarptırılacağı ya da liân yapılacağı, liân yapılması durumunda da davanın eşlerin ayrılığı ile neticeleneceği belirtilmektedir.

Boşanırken psikolojik şiddet uygulama olarak değerlendirilebilecek eşlerin birbirine yönelik bazı davranışları, İslâm hukukunun kendi sistemi içerisinde boşanma prosüdüründe yer alan düzenlemelere göre incelenmiştir. Buna göre başka hukuk sistemlerinde bulunmayan “ölüm hastası” olarak nitelenen kişinin eşine yönelik haksızlık içerebileceği düşünülen tasarrufları hakkında kısıtlamalar getirildiği görülmüştür. İslâm hukukunun boşanırken dahi iyilikle muameleyi emreden yaklaşımı ile birlikte, erkeğin boşama hakkını kullanırken şekil ve zaman bakımından sünnete aykırı şekilde gerçekleştirdiği boşamalar hakkında özellikle kadın açısından zorluklar olabileceği tespit edilmiştir. Eşlerin, boşanmaları halinde başka kişilerle yeniden evlenebilmek için beklemeleri gereken süre anlamına gelen iddet süresince, uyulması gerekli görülen bazı hükümler bulunmaktadır. Buna göre boşama iki kere ile sınırlandırılmış, bazı şartların oluşması halinde iddet süresi içerisinde nafaka ihtiyacının karşılanması gibi haklar kadına verilmiş, kadından belirlenen meskende ikamet etmesi istenmiş, kocanın iddet bekleyen kadının yanına girerken izin alması uygun görülmüş, ric’i (dönüştü) boşamalarda erkeğe yeniden mehir ve nikah gerekmez evlilik birliğini tekrar sağlayabilme hakkı verilmiş, erkeğin evliliğe dönüş kararı alması halinde şahit tutması ve hanımını bilgilendirmesi tavsiye edilmiştir. Böylelikle eşlerin uğrayabileceği zarar önlenmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda iddet süresinin sonlanmasıyla birlikte eşlerin arasında hiçbir hukukî bağın kalmayacağı açıklanmaktadır.

Eşin psikolojik şiddetini önlemede izlenecek adımlar bölümünde eşlerin belirtilen konularda anlaşmazlık yaşamaları durumunda İslâm hukukuna göre çözüm yolları düzenlenmiştir. Öncelikle eşlerin her durumda ma'rufu gözetecek ahlaki olgunluğa dikkat çekilmektedir. Eşlerin birinden kaynaklı problemlerde aile içerisinde karşılıklı anlayış, hoşgörü, sevgi ve saygı içerisinde çözüm bulmaya çalışılması tavsiye edilmiştir. Aile büyüklerinin desteğiyle problemleri çözmeye çalışmakta önerilen çözümlerden biri olarak belirtilmektedir. Çözumsuzlük halinde kişinin, eşinin evlilik hukukuna uymayan veya geçimsizlik içeren tutumları sebebiyle mahkemeye başvurabileceği açıklanmaktadır. Buna göre hâkimin öncelikle eşlere nasihat edeceği, evlilik içerisinde eşlerin hak ve sorumlulukları hususunda konuşacağı belirtilir. Bununla birlikte haksız tarafın haksızlığını önleyici tedbirler alacağı ve gerekirse cezaî yaptırım uygulayacağı belirtilmiştir.

İslâm hukukunda eşlerin anlaşamamaları halinde önerilen çözüm yollarından birisinin de eşlerin hakemlere yönlendirilmesidir. Hakem müessesesinin mevzuatta yer alan arabuluculuk düzenlemesi ile bazı yönlerden benzer özellikler taşıdığı, fakat TMK'da maalesef aile içi şiddet içeren davalarda arabuluculuğun devreye konulamayacağı kesin olarak belirtildiği görülmektedir. İslâm hukukunda ise aile kurumunun kendine has özel ve mahrem yapısı gereği eşlerin hakemlere yönlendirilmesi önemli görülmüştür. Bu uygulamanın sorunların hakkaniyetli şekilde tespiti ve çözüme kavuşturulması konusunda, ayrıca yargı yükünü hafifletme konusunda işlevselliği tespit edilmiştir. Hakemlerin sulh girişimlerinin sonuçsuz kalması durumunda, eşlerin ayrılma taleplerinin değerlendirileceği, kadının kocasına vereceği bedel karşılığında ayrılma talebi (muhâlea) ile veya hâkimin eşleri ayırması ile evliliğin sona erebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç olarak eşlerin evliliği devam ettirebilmelerinin çeşitli sebeplerle mümkün olmadığı durumlarda boşanmanın da bir seçenek olduğu ve adaletli bir şekilde hukukî sürecin işletilmesi gerektiği belirtilmiştir. İslâm hukuk sistemi içerisinde mehir veren erkeğin boşama yetkisini kullanarak veya kadının kocasına aldığı mehri vermesi ya da bir miktar bedel vermesi karşılığında boşanma talep etmesi halinde hâkim kararına gerek kalmadan eşlerin evliliği sona erdirebileceği kabul edilmiştir. Eşlerin anlaşarak ayrılığı gerçekleştirmeleri, İslâm hukukunun evliliği zorla devam ettirmeme ve boşanırken dahi iyilikle muamele edilmesini sağlama yönündeki yaklaşımının bir yansımasıdır.

Oldukça güncel bir mesele olan eşlerin birbirine psikolojik şiddet uygulaması konusu hakkında İslâm hukukunun yaklaşımına dair yaptığımız bu araştırma sonucunda İslâm hukukunun aile içi şiddet ve eşler arası geimsizliklere çözüm üretebilecek nitelikte olduğu anlaşılmaktadır. Tezimizde şüphesiz eksiklikler bulunabilir, konunun daha derin araştırılması ile daha ayrıntılı neticelere ulaşılabileceğini belirtmek isterim.

“En doğrusunu Allah bilir.”

KAYNAKÇA

- Abdulhamîd, Muhammed Muhyiddîn. *el-Ahvâlu'sh-şahsiyye fi'sh-şer'ati'l-İslâmiyye*. İstanbul: el-Mektebetü'l-Hanefiyye, ts.
- Acar, Esmâ Merve. *İstanbul Sözleşmesi Maddelerinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Acar, H. İbrahim. "Tefrik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/277-279. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Acar, Halil İbrahim. "Ailede Sadakat ve Güven (Kur'an ve Sünnet Bağlamında)". *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 29/12 (2017), 1-16.
- Akalın, Şükrü Haluk vd. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1966.
- Artukoğlu, Muhammed Necat. "İslam Hukukunda Özel Hayatın Gizliliği". *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 25/2 (Aralık 2021), 281-332.
- Askalânî, İbn Hacer el-. *Bulûğu'l-merâm min edilleti'l-ahkam*. çev. Mehmet Alioğlu - Betül Bozali. İstanbul: Zemin Gazetecilik Yayıncılık, 2012.
- Ayan, Nurşen. "Terk Nedeniyle Boşanma". *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 15/1 (2007), 39-59.
- Aydın, Mehmet Akif. "Aile". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 2. İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, 1989.
- Aydın, Mehmet Âkif. *İslâm ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1996.
- Aydın, Mehmet Âkif. "Liân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/172-173. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Aydın, Mehmet Âkif. "Osmanlı Hukukunda Kazâî Boşanma 'Tefrik'". ed. Halil İnalçık. *Osmanlı Araştırmaları* 5/5 (Haziran 1986).

- Benli, Fatma. “Şiddetle Mücadele Yöntemlerinde Türkiye’de ve Dünyada Hukukun Yeri”. *Uluslararası Aile Konferansı- II : Aile ve Şiddet: Tebliğler*. Kadın Platformu, t.y.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.
- Boyar, Oya. “Anayasa Hukuku ve Şiddet”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 22/1 (Mart 2017), 53-80.
- Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmail. *Sahîh-i Buhârî*. ed. Muhammed Züheyr b. Nasr. 9 Cilt. Dâru Tavki’n-Necât, 1442.
- Buhûfî, Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn el-. *Keşşâfu’l-Kınâ’ ‘an Metni’l-İknâ’*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, ts.
- Cantürk, Gürol. “Aile içi Şiddet ve Hukuki Düzenlemeler”. *Adli Psikiyatri Dergisi* 1/4 (2004), 17-30.
- Çeker, Orhan. *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnâmesi*. Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 7. Basım, 2021.
- Çınar, Hasan. *Kur’ân-ı Kerîm’de Evliliğin Sonlandırılması*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Demirci, İslam. “İslâm Hukukunda Terk Nedeniyle Boşanmanın Türk Hukukuyla Mukayeseli Olarak İncelenmesi”. *Diyanet İlmi Dergi* 58/3 (Eylül 2022), 1071-1094.
- Doğan, Hasan. “İslam Hukukunda İfade Hürriyetini Sınırlayan Sebepler”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 31 (2018), 1-24.
- Ekinci, Ekrem Buğra. “Eski Hukukumuzda Ölüm Hastasının Tasarrufları”. *Prof. Dr. Selâhattin Sulhi Tekinay’ın Hatırasına Armağan*. İstanbul, 1999.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dîni Kur’ân Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Huzur Yayınevi, 2008.
- Erbay, Celal. “Nafaka”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/282-285. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

- Ercoşgun Şenol, H. Kübra. “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Üzerine Bir İnceleme”. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* 0/13 (Haziran 2019), 423-459.
- Erdem, Mehmet. “Aile İçi Şiddet ve 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 73 (2007), 46-77.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.
- Erdoğan, Suat. “İslam Aile Hukukunda Şiddetli Geçimsizlik (Şikâk) Durumunda Hakem Tayini ve Tayin Edilen Hakemlerin Yetkileri”. *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (2017), 45-57.
- Erkek, Mehmet Salih. “Osmanlı Toplumunda Bir Psikolojik Şiddet ve Mahremiyete Saldırı Aracı Olarak Küfür”. *Tarih Okulu Dergisi* 9/28 (Aralık 2016), 223-247.
- Erturhan, Sabri. *İslam Ceza Hukuku*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 1. Basım, 2020.
- Esen, Hüseyin. “Zina”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/440-444. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Gazzâlî, Hucetu'l-İslâm Ebû Hâmid Muḥammed b. Muḥammed el-. *İhyâu Ulûmi'd-Dîn Tercümesi*. çev. Ahmed Serdaroğlu. 8 Cilt. İstanbul: Erkam Yayınları, 2016.
- Görgülü, Faruk. “Aile İçi Şiddetin Önlenmesinde Dinin Rolü”. *Diyanet İlmi Dergi* 52/2 (2016), 97-113.
- Gözübenli, Beşir. “Mefkûd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28/353-356. Ankara: İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2003.
- Gül, Serdar Kenan. “Giriş: Aile İçi Şiddet ve Polis”. *Aile İçi Şiddet ve Polis*. ed. Serdar Kenan Gül. Ankara: Polis Akademisi Yayınları, 2013.
- Gültekin, Mücahit - Şahin, Meryem. *Türkiye’de ve Dünyada Kadına Şiddet*. İstanbul: Sekam Yayınları, 3. Basım, 2016.
- Günay, Hacı Mehmet. “Nüşûz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 33. İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2007.

- Günay, Hacı Mehmet. “Süknâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/48-50. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Gürhan, Nazife. “Toplumsal Cinsiyet ve din”. *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 4 (2010), 58-80.
- Hatîb Şîrbînî, Şemsuddîn Muhammed. *Muğni’l-muhtâc ilâ ma’rifeti me’ânî elfâzi’l-Minhâc*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1994.
- Heyet. “Nüşûz”. *el-Mevsûatu’l-Fıkhiyye el-Kuveytiyye*. 40/284-317. Kuveyt: Vezâretü’l-Evkâf el-Meclisu’l-E’lâ li’ş-Şu’ûni’l-İslâmiyye, 1983 1404.
- Heyet. “Talâk”. *el-Mevsûatu’l-Fıkhiyye el-Kuveytiyye*. 29/5-76. Kuveyt: Vezâretü’l-Evkâf el-Meclisu’l-E’lâ li’ş-Şu’ûni’l-İslâmiyye, 1983 1404.
- İbn Kesîr. *Hadislerle Kur’an-ı Kerîm Tefsîri*. çev. Bekir Karlığa - Bedrettin Çetiner. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1993.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *es-Sünen*. ed. Muhammed Fuad Abdulbâki. 2 Cilt. Dâru İhyâi’l-Kütübi’l-Arabiyye, ts.
- İbn Manzûr, Ebu’l-Fazl Cemâleddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü’l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1414.
- İbn Rüşd, Ebû’l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed Kurtûbî Endelusî. *Bidâyetü’l-Müctehid ve Nihayetu’l-Muktesid*. 4 Cilt. Kâhire: Dâru’l-Hadîs, 2004.
- İbn-i Âbidîn, Muhammed Emîn. *Reddü’l-Muhtar ale’d-Dürri’l-Muhtar*. çev. Ahmed Davudoğlu. İstanbul: Şamil Yayınevi, ts.
- Kadri Paşa, Muhammed. *İslam Aile ve Miras Hukuku (Hanefî Mezhebi Esaslı)*. çev. İsmail Hünerlice - Selim Öztürk. İstanbul: Muallim Neşriyat, 1. Baskı., 2020.
- Karaman, Fikret vd. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.
- Karaman, Fikret vd. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.

- Karaman, Hayreddin. *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: Ensar Neşriyat, 20. Basım, 2019.
- Karınca, Eray. *Sorularla Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2010.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed. *Bedâ'i'u's-sanâ'i' fi tertîbi's-şerâ'i'*. 10 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2005.
- Koçak, Muhsin vd. *İslam Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.
- Komasyon. *Hadislerle İslam*. 7 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1. Basım, 2014.
- Köse, Saffet. "Aile Hukuku". *İslâm Hukuku*. ed. Talip Türcan. Ankara: Grafiker Yayınları, 8. Baskı., ts.
- Köse, Saffet. *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*. Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 7. Basım, 2017.
- Köse, Saffet. "Kavvâm-İtaat İlişkisi Bağlamında Karı-Koca Münasebetlerine Bakış -Nisâ' (4), 34. Çerçevesinde Bir Değerlendirme-". *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (2015), 83-119.
- Kudûrî, Muhammed b. Ahmed. *Muhtasaru'l-Kudûrî*. Beyrut: Dâru'l kütübî'l- ilmiyye, 1997.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-. *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*. çev. M. Beşir Eryarsoy. 20 Cilt. İstanbul: Buruc Yayınları, 2015.
- Küçük, Yunus Emre. *Eşler Arası Şiddeti Önlemede Fıkıhta Öngörülen Tedbirler*. Rize: Rize Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2011.
- Martı, Huriye. *Şiddet ve Zihniyet*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022.
- Mâturîdî vd. *Tefsîru'l-Mâturîdî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye, 2005.

- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-. *Te'vîlâtü'l Kur'ân Tercümesi*. ed. Yusuf Şevki Yavuz. çev. Bekir Topaloğlu. 17 Cilt. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1. Basım, 2015.
- Mevsîlî, Abdullah İbn Mahmûd b. Mevdûd el-. *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*. İstanbul: Pamuk Yayınları, t.y.
- Mevsîlî, Ebu'l-Fadl Mecduddin el-. *el-Muhtâr'ın Anahtarı*. çev. Orhan Çeker. 2 Cilt. Konya: Tekin Kitabevi, 2022.
- Midilli, Muharrem. "Osmanlı Toplumunda Evlilik İçi Şiddetin Fetvalara Yansıyan Suretleri ve Müftülerin Lazım Gördüğü Müeyyideler". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 38 (2021), 129-159.
- Molla Hüsrev. *Dureru'l-Hukkâm fî Şerhi Gururu'l-Ahkâm*. çev. Arif Erkan. 4 Cilt. İstanbul: Kitsan Matbaacılık ve Neşriyat, 1979.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *Sahîh-i Müslim*. ed. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-türasi'l-Arabî, ts.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-. *Minhâcu't-tâlibîn ve 'umdetu'l-muttakin fi'l-fikh*. thk. Kâsım Ahmed 'Avvad. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2005.
- Oral, Osman. "İftira Teolojisi ve Bireyin Psikososyal Sorumluluğu". *Türk&İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9 (2022), 201-221.
- Özerkmen, Necmettin - Gölbaşı, Haydar. "Toplumsal Bir Olgu Olarak Şiddet". *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi* 15 (Mart 2010), 23-37.
- Özgüven, İbrahim Ethem. *Evlilik ve Aile Terapisi*. Ankara: Pdrem Yayınları, 2000.
- Özkan, Gizem. "Kadına Yönelik Şiddet - Aile İçi Şiddet ve Konuya İlişkin Uluslararası Metinler Üzerine Bir İnceleme". *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 7/1 (2017), 533-564.
- Öztan, Bilge. *Medenî Hukukun Temel Kavramları*. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 37. Basım, 2012.

- Polat, Oğuz. “Şiddet”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 22/1 (Mart 2017), 15-34.
- Serahsî, Muhammed b. Ahmet. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Daru’l Marife, ts.
- Tarhan, Nevzat. *Duyguların Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 10. Basım, 2011.
- Tarhan, Nevzat. *Evlilik Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2006.
- Taşcı, Ahat. “Din ve Ahlak Bağlamında Sadâkat”. *Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi* 9 (Nisan 2022), 151-170.
- Vatandaş, Celalettin. *Aile ve Şiddet Türkiye’de Eşler Arası Şiddet*. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, 1. Basım, 2003.
- Yaman, Ahmet - Çalış, Halit. *İslam Hukuku*. Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 5. Basım, 2020.
- Yargıtay Hukuk Genel Kurulu. Yargıtay, Yargıtay. 2016/157 (24 Şubat 2016).
- Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. 2022/3756 (19 Nisan 2022).
- Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. 2023/1822 (19 Ekim 2022).
- Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. 2023/646 (19 Ekim 2022).
- Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. 2023/3733 (27 Ekim 2022).
- Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. 2023/3435 (01 Kasım 2022).
- Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. 2023/2514 (03 Kasım 2022).
- Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. 2023/4275 (11 Kasım 2022).
- Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. 2023/4244 (30 Kasım 2022).
- Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. 2023/3985 (07 Aralık 2022).
- Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. 2023/5172 (12 Aralık 2022).
- Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. 2023/5616 (13 Aralık 2022).

- Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. 2023/5653 (20 Aralık 2022).
- Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. 2023/5771 (26 Aralık 2022).
- Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. 2023/4907 (27 Aralık 2022).
- Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. 2023/5943 (26 Ocak 2023).
- Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. 2023/4575 (25 Mayıs 2023).
- Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. 2023/4950 (10 Temmuz 2023).
- Yaylalı, Davut. “İslam Hukukunda Kazâ-Diyânî Hüküm Ayırımı”. *Dini Araştırmalar Dergisi* 5/15 (Nisan 2003), 29-36.
- Yazar, Eşref. *İslam Aile Hukukunda Eşler Arasında Geçimsizlik ve Çözümü (Nişuz)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Yelbaşı, Cengiz. Ankara: Sim Matbaacılık, 2014.
- Yiğit, Yaşar. “İnsanlık Onur ve Şerefine Korunması Açısından Kazf Suçu ve Cezasının Değerlendirilmesi”. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 3/1 (2003), 107-117.
- Zâhir, Ammâr Merzûk. *Da've't-tefrîk beyne'z-Zevceyni li'l-Ğaybeti ve'd-Darar*. Nablus/Filistin: Câmîatü'n-Necâh el-Vataniyye, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Zencânî, Ebü'l-Menâkıb Şihâbeddin ez-. *Fikhî Hükümlerin Usulî Dayanakları (Tahrîcü'l-Fürû ale'l-Usûl)*. çev. Davut İltaş. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Zeydân, Abdulkerîm. *el-Vecîz fî usûli'l-fikh*. Beyrut: Risale Yayınları, 2019.
- Zuhayli, Vehbe. *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*. 10 Cilt. İstanbul: Risale Yayınları, 2. Basım, ts.
- Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun. 28239 (20/03/2012) 6284 (08 Mart 2012).
- AKDK, Ailenin Korunmasına Dair Kanun. 23233 (17/01/1998) 4320 (14 Ocak 1998).

HUAK, Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu. 28331 (22/06/2012) 6325 (07 Haziran 2012).

İstanbul Sözleşmesi, Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi. (11 Mayıs 2011).

CEDAW, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme. (18 Aralık 1979).

TBK, Türk Borçlar Kanunu. 27836 (04/02/2011) 6098 (11 Ocak 2011).

TCK, Türk Ceza Kanunu. 25611 (12/10/2004) 5237 (26 Eylül 2004).

TMK, Türk Medeni Kanunu. 24607 (08/12/2001) 4721 (22 Kasım 2001).

Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, t.y.